

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

अङ्गुत्तरनिकायो

तिकनिपातपाळि

१. पठमपण्णासकं

१. बालवग्गो

१. भयसुत्तं

१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते [भदन्ते (क०)]”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“यानि कानिचि, भिक्खवे, भयानि उप्पज्जन्ति सब्बानि तानि बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो । ये केचि उपद्दवा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो । ये केचि उपसग्गा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो । सेय्यथापि, भिक्खवे, नळागारा वा तिणागारा वा [नळागारं वा तिणागारं वा (सी०)] अग्गि मुत्तो [अग्गिमुक्को (सी०), अग्गि मुक्को (स्या० कं० पी०)] कूटागारानिपि डहति उल्लित्तावलित्तानि निवातानि फुसितग्गळानि पिहितवातपानानि; एवमेवं खो, भिक्खवे, यानि कानिचि भयानि उप्पज्जन्ति सब्बानि तानि बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो । ये केचि उपद्दवा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो । ये केचि उपसग्गा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो ।

“इति खो, भिक्खवे, सप्पटिभयो बालो, अप्पटिभयो पण्डितो । सउपद्दवो बालो, अनुपद्दवो पण्डितो । सउपसग्गो बालो, अनुपसग्गो पण्डितो । नत्थि, भिक्खवे, पण्डिततो भयं, नत्थि पण्डिततो उपद्दवो, नत्थि पण्डिततो उपसग्गो ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘येहि तीहि धम्मोहि समन्नागतो बालो वेदितब्बो ते तयो धम्मो अभिनिवज्जेत्वा, येहि तीहि धम्मोहि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो ते तयो धम्मो समादाय वत्तिस्सामा’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”न्ति । पठमं ।

२. लक्खणसुत्तं

२. “कम्मलक्खणो, भिक्खवे, बालो, कम्मलक्खणो पण्डितो, अपदानसोभनी [अपदाने सोभति (स्या० कं० पी०)] पज्जाति [पज्जति (?)] । तीहि, भिक्खवे, धम्मोहि समन्नागतो बालो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? कायदुच्चरितेन, वचीदुच्चरितेन, मनोदुच्चरितेन । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मोहि समन्नागतो बालो वेदितब्बो ।

“तीहि, भिक्खवे, धम्मोहि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? कायसुचरितेन, वचीसुचरितेन,

मनोसुचरितेन । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मोहि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘येहि तीहि धम्मोहि समन्नागतो बालो वेदितब्बो ते तयो धम्मे अभिनिवज्जेत्वा, येहि तीहि धम्मोहि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो ते तयो धम्मे समादाय वत्तिस्सामा’ति । एवञ्चि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । दुरितयं ।

३. चिन्तीसुत्तं

३. “तीणिमानि, भिक्खवे, बालस्स बाललक्खणानि बालनिमित्तानि बालापदानानि । कतमानि तीणि? इध, भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तितचिन्ती च होति दुब्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी च । नो चेदं [नो चेत्तं (स्या० कं० क०)], भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तितचिन्ती च अभविस्स दुब्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी च, केन नं पण्डिता जानेय्युं [तेन नं पण्डिता न जानेय्युं (क०), न नं पण्डिता जानेय्युं (?)] — ‘बालो अयं भवं असप्पुरिसो’ति? यस्मा च खो, भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तितचिन्ती च होति दुब्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी च तस्मा नं पण्डिता जानन्ति — ‘बालो अयं भवं असप्पुरिसो’ति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि बालस्स बाललक्खणानि बालनिमित्तानि बालापदानानि ।

“तीणिमानि, भिक्खवे, पण्डितस्स पण्डितलक्खणानि पण्डितनिमित्तानि पण्डितापदानानि । कतमानि तीणि? इध, भिक्खवे, पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च होति सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च । नो चेदं, भिक्खवे, पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च अभविस्स सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च, केन नं पण्डिता जानेय्युं — ‘पण्डितो अयं भवं सप्पुरिसो’ति? यस्मा च खो, भिक्खवे, पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च होति सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च तस्मा नं पण्डिता जानन्ति — ‘पण्डितो अयं भवं सप्पुरिसो’ति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि पण्डितस्स पण्डितलक्खणानि पण्डितनिमित्तानि पण्डितापदानानि । तस्मातिह... । ततियं ।

४. अच्चयसुत्तं

४. “तीहि, भिक्खवे, धम्मोहि समन्नागतो बालो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? अच्चयं अच्चयतो न पस्सति, अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं नप्पटिकरोति, परस्स खो पन अच्चयं देसेन्तस्स यथाधम्मं नप्पटिगगणाति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मोहि समन्नागतो बालो वेदितब्बो ।

“तीहि, भिक्खवे, धम्मोहि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? अच्चयं अच्चयतो पस्सति, अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोति, परस्स खो पन अच्चयं देसेन्तस्स यथाधम्मं पटिगगणाति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मोहि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो । तस्मातिह... । चतुत्थं ।

५. अयोनिसोसुत्तं

५. “तीहि, भिक्खवे, धम्मोहि समन्नागतो बालो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? अयोनिसो पज्जं कत्ता होति, अयोनिसो पज्जं विस्सज्जेता होति, परस्स खो पन योनिसो पज्जं विस्सज्जितं परिमण्डलेहि पदव्यज्जनेहि सिलिद्धेहि उपगतेहि नाब्भनुमोदिता होति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मोहि समन्नागतो बालो वेदितब्बो ।

“तीहि, भिक्खवे, धम्महि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? योनिसो पज्झं कत्ता होति, योनिसो पज्झं विस्सज्जेता होति, परस्स खो पन योनिसो पज्झं विस्सज्जितं परिमण्डलेहि पदव्यञ्जनेहि सिलिद्वेहि उपगतेहि अब्भनुमोदिता होति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्महि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो । तस्मातिह... । पञ्चमं ।

६. अकुसलसुत्तं

६. “तीहि, भिक्खवे, धम्महि समन्नागतो बालो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? अकुसलेन कायकम्मेन, अकुसलेन वचीकम्मेन, अकुसलेन मनोकम्मेन । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्महि समन्नागतो बालो वेदितब्बो ।

“तीहि, भिक्खवे, धम्महि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? कुसलेन कायकम्मेन, कुसलेन वचीकम्मेन, कुसलेन मनोकम्मेन । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्महि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो । तस्मातिह... । छट्ठं ।

७. सावज्जसुत्तं

७. “तीहि, भिक्खवे, धम्महि समन्नागतो बालो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? सावज्जेन कायकम्मेन, सावज्जेन वचीकम्मेन, सावज्जेन मनोकम्मेन...पे०... अनवज्जेन कायकम्मेन, अनवज्जेन वचीकम्मेन, अनवज्जेन मनोकम्मेन...पे०... । सत्तमं ।

८. सव्याबज्झसुत्तं

८. “तीहि, भिक्खवे, धम्महि समन्नागतो बालो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? सव्याबज्झेन कायकम्मेन, सव्याबज्झेन वचीकम्मेन, सव्याबज्झेन मनोकम्मेन...पे०... अब्याबज्झेन कायकम्मेन, अब्याबज्झेन वचीकम्मेन, अब्याबज्झेन मनोकम्मेन । इमेहि, खो, भिक्खवे, तीहि धम्महि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘येहि तीहि धम्महि समन्नागतो बालो वेदितब्बो ते तयो धम्मे अभिनिवज्जेत्वा, येहि तीहि धम्महि समन्नागतो पण्डितो वेदितब्बो ते तयो धम्मे समादाय वत्तिस्सामा’ति । एवहि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब’न्ति । अट्ठमं ।

९. खतसुत्तं

९. “तीहि, भिक्खवे, धम्महि समन्नागतो बालो अब्यत्तो असप्पुरिसो खतं उपहतं अत्तानं परिहरति, सावज्जो च होति सानुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च अपुज्जं पसवति । कतमेहि तीहि? कायदुच्चरितेन, वचीदुच्चरितेन, मनोदुच्चरितेन । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्महि समन्नागतो बालो अब्यत्तो असप्पुरिसो खतं उपहतं अत्तानं परिहरति, सावज्जो च होति सानुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च अपुज्जं पसवति ।

“तीहि, भिक्खवे, धम्महि समन्नागतो पण्डितो वियत्तो सप्पुरिसो अक्खतं अनुपहतं अत्तानं परिहरति, अनवज्जो च होति अननुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च पुज्जं पसवति । कतमेहि तीहि? कायसुचरितेन, वचीसुचरितेन, मनोसुचरितेन । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्महि समन्नागतो पण्डितो वियत्तो सप्पुरिसो अक्खतं अनुपहतं अत्तानं परिहरति, अनवज्जो च होति अननुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च पुज्जं पसवती’ति । नवमं ।

१०. मलसुत्तं

१०. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो तयो मले अप्पहाय यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये। कतमेहि तीहि? दुस्सीलो च होति, दुस्सील्यमलज्चस्स अप्पहीनं होति; इस्सुकी च होति, इस्सामलज्चस्स अप्पहीनं होति; मच्छरी च होति, मच्छेरमलज्चस्स अप्पहीनं होति। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो इमे तयो मले अप्पहाय यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये।

“तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो तयो मले पहाय यथाभतं निक्खित्तो एवं सगगे। कतमेहि तीहि? सीलवा च होति, दुस्सील्यमलज्चस्स पहीनं होति; अनिस्सुकी च होति, इस्सामलज्चस्स पहीनं होति; अमच्छरी च होति, मच्छेरमलज्चस्स पहीनं होति। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो इमे तयो मले पहाय यथाभतं निक्खित्तो एवं सगगे”ति। दसमं।

बालवग्गो पठमो।

तस्सुद्धानं —

भयं लक्खणचिन्ती च, अच्चयज्च अयोनिस्सो।
अकुसलज्च सावज्जं, सब्बाबज्जखतं मलन्ति॥

२. रथकारवग्गो

१. जातसुत्तं

११. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो जातो भिक्खु बहुजनअहिताय पटिपन्नो होति बहुजनदुक्खाय, बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं। कतमेहि तीहि? अननुलोमिके कायकम्मे समादपेति, अननुलोमिके वचीकम्मे समादपेति, अननुलोमिकेसु धम्मेसु समादपेति। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो जातो भिक्खु बहुजनअहिताय पटिपन्नो होति बहुजनदुक्खाय, बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं।

“तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो जातो भिक्खु बहुजनहिताय पटिपन्नो होति बहुजनसुखाय, बहुनो जनस्स अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं। कतमेहि तीहि? अनुलोमिके कायकम्मे समादपेति, अनुलोमिके वचीकम्मे समादपेति, अनुलोमिकेसु धम्मेसु समादपेति। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो जातो भिक्खु बहुजनहिताय पटिपन्नो होति बहुजनसुखाय, बहुनो जनस्स अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं”ति। पठमं।

२. सारणीयसुत्तं

१२. “तीणिमानि, भिक्खवे, रज्जो खत्तियस्स मुद्भावसित्तस्स यावजीवं सारणीयानि [सरणीयानि (सी० स्या० कं० पी०)] भवन्ति। कतमानि तीणि? यस्मिं, भिक्खवे, पदेसे राजा खत्तियो मुद्भावसित्तो जातो होति। इदं, भिक्खवे, पठमं रज्जो खत्तियस्स मुद्भावसित्तस्स यावजीवं सारणीयं होति।

“पुन चपरं, भिक्खवे, यस्मिं पदेसे राजा खत्तियो मुद्दावसित्तो होति । इदं, भिक्खवे, दितियं रज्जो खत्तियस्स मुद्दावसित्तस्स यावजीवं सारणीयं होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, यस्मिं पदेसे राजा खत्तियो मुद्दावसित्तो सङ्गामं अभिविज्जित्वा विजितसङ्गामो तमेव सङ्गामसीसं अज्झावसति । इदं, भिक्खवे, ततियं रज्जो खत्तियस्स मुद्दावसित्तस्स यावजीवं सारणीयं होति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि रज्जो खत्तियस्स मुद्दावसित्तस्स यावजीवं सारणीयानि भवन्ति ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, तीणिमानि भिक्खुस्स यावजीवं सारणीयानि भवन्ति । कतमानि तीणि? यस्मिं, भिक्खवे, पदेसे भिक्खु केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति । इदं, भिक्खवे, पठमं भिक्खुस्स यावजीवं सारणीयं होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, यस्मिं पदेसे भिक्खु ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । इदं, भिक्खवे, दितियं भिक्खुस्स यावजीवं सारणीयं होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, यस्मिं पदेसे भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । इदं, भिक्खवे, ततियं भिक्खुस्स यावजीवं सारणीयं होति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि भिक्खुस्स यावजीवं सारणीयानि भवन्ती’ति । दितियं ।

३. आसंससुत्तं

१३. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? निरासो, आसंसो, विगतासो । कतमो च, भिक्खवे पुग्गलो निरासो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो नीचे कुले पच्चाजातो होति, चण्डालकुले वा वेनकुले [वेणकुले (स्या० कं० पी०)] वा नेसादकुले वा रथकारकुले वा पुक्कुसकुले वा दलिद्वे अप्पन्नपानभोजने कसिरवुत्तिके, यत्थ कसिरेन घासच्छादो लब्धति । सो च होति दुब्बण्णो दुद्दसिको ओकोटिमको बह्वाबाधो [बह्वाबाधो (स्या० कं० पी० क०)] काणो वा कुणी वा खज्जो वा पक्खहतो वा, न लाभी अन्नस्स पानस्स वत्थस्स यानस्स मालागन्धविलेपनस्स सेय्यावसथपदीपेय्यस्स । सो सुणाति — ‘इत्थन्नामो किर खत्तियो खत्तियेहि खत्तियाभिसेकेन अभिसित्तो’ति । तस्स न एवं होति — ‘कुदास्सु नाम मम्मि खत्तिया खत्तियाभिसेकेन अभिसिञ्चिस्सन्ती’ति! अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो निरासो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो आसंसो? इध, भिक्खवे, रज्जो खत्तियस्स मुद्दावसित्तस्स जेद्धो पुत्तो होति आभिसेको अनभिसित्तो अचलप्पत्तो [मचलप्पत्तो (सी० पी०)] । सो सुणाति — ‘इत्थन्नामो किर खत्तियो खत्तियेहि खत्तियाभिसेकेन अभिसित्तो’ति । तस्स एवं होति — ‘कुदास्सु नाम मम्मि खत्तिया खत्तियाभिसेकेन अभिसिञ्चिस्सन्ती’ति! अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो आसंसो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो विगतासो? इध, भिक्खवे, राजा होति खत्तियो मुद्दावसित्तो । सो सुणाति — ‘इत्थन्नामो किर खत्तियो खत्तियेहि खत्तियाभिसेकेन अभिसित्तो’ति । तस्स न एवं होति — ‘कुदास्सु नाम मम्मि खत्तिया खत्तियाभिसेकेन अभिसिञ्चिस्सन्ती’ति! तं किस्स हेतु? या हिस्स, भिक्खवे, पुब्बे अनभिसित्तस्स अभिसेकासा सा [सास्स (सी० स्या० कं० पी०)] पटिप्पस्सद्वा । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो विगतासो । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो

संविज्जमाना लोकस्मिं ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना भिक्खूसु । कतमे तयो? निरासो, आसंसो, विगतासो । कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो निरासो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो दुस्सीलो होति पापधम्मो असुचि सङ्कस्सरसमाचारो पटिच्छन्नकम्मन्तो अस्समणो समणपटिज्जो अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिपटिज्जो अन्तोपूति अवस्सुतो कसम्बुजातो । सो सुणाति — ‘इत्थन्नामो किर भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती’ति । तस्स न एवं होति — ‘कुदास्सु नाम अहम्पि आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सामी’ति! अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो निरासो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो आसंसो? इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलवा होति कल्याणधम्मो । सो सुणाति आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती’ति । तस्स एवं होति — ‘कुदास्सु नाम अहम्पि आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सामी’ति! अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो आसंसो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो विगतासो? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरहं होति खीणासवो । सो सुणाति — ‘इत्थन्नामो किर भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती’ति । तस्स न एवं होति — ‘कुदास्सु नाम अहम्पि आसवानं खया... पे०... सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सामी’ति! तं किस्स हेतु? या हिस्स, भिक्खवे, पुब्बे अविमुत्तस्स विमुत्तासा सा पटिप्पस्सद्धा । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो विगतासो । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना भिक्खूसू’ति । ततियं ।

४. चक्कवत्तिसुत्तं

१४. “योपि सो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा सोपि न अराजकं चक्कं वत्तेती’ति । एवं वुत्ते अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को पन, भन्ते, रज्जो चक्कवत्तिस्स धम्मिकस्स धम्मरज्जो राजा’ति [चक्कन्ति (क०)]? “धम्मो, भिक्खू’ति भगवा अवोच — “इध, भिक्खु, राजा चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा धम्मंयेव निस्साय [गरुकरोन्तो (सी० स्या० कं० पी०)] धम्मं सक्करोन्तो धम्मं गरुं करोन्तो धम्मं अपचायमानो धम्मद्धजो धम्मकेतु धम्माधिपतेय्यो धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहति अन्तोजनस्मिं” ।

“पुन चपरं, भिक्खु, राजा चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा धम्मंयेव निस्साय धम्मं सक्करोन्तो धम्मं गरुं करोन्तो धम्मं अपचायमानो धम्मद्धजो धम्मकेतु धम्माधिपतेय्यो धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहति खत्तियेसु, अनुयन्तेसु [अनुयुत्तेसु (सी० स्या० कं० पी०)], बलकायस्मिं, ब्राह्मणगहपतिकेसु, नेगमजानपदेसु, समणब्राह्मणेसु, मिगपक्खीसु । स खो सो भिक्खु राजा चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा धम्मंयेव निस्साय धम्मं सक्करोन्तो धम्मं गरुं करोन्तो धम्मं अपचायमानो धम्मद्धजो धम्मकेतु धम्माधिपतेय्यो धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहित्वा अन्तोजनस्मिं, धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहित्वा खत्तियेसु, अनुयन्तेसु, बलकायस्मिं, ब्राह्मणगहपतिकेसु, नेगमजानपदेसु, समणब्राह्मणेसु, मिगपक्खीसु, धम्मेनेव चक्कं वत्तेति । तं होति चक्कं अप्पटिवत्तियं केनचि मनुस्सभूतेन पच्चत्थिकेन पाणिना ।

“एवमेवं खो, भिक्खु [भिक्खवे (क०)], तथागतो अरहं सम्मासम्बुद्धो धम्मिको धम्मराजा धम्मंयेव निस्साय धम्मं

सक्करोन्तो धम्मं गरुं करोन्तो धम्मं अपचायमानो धम्मद्भजो धम्मकेतु धम्माधिपतेय्यो धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहति कायकम्मस्मिं — ‘एवरूपं कायकम्मं सेवितब्बं, एवरूपं कायकम्मं न सेवितब्बं’”न्ति ।

“पुन चपरं, भिक्खु, तथागतो अरहं सम्मासम्बुद्धो धम्मिको धम्मराजा धम्मयेव निस्साय धम्मं सक्करोन्तो धम्मं गरुं करोन्तो धम्मं अपचायमानो धम्मद्भजो धम्मकेतु धम्माधिपतेय्यो धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहति वचीकम्मस्मिं — ‘एवरूपं वचीकम्मं सेवितब्बं, एवरूपं वचीकम्मं न सेवितब्बं’न्ति...पे०... मनोकम्मस्मिं — ‘एवरूपं मनोकम्मं सेवितब्बं, एवरूपं मनोकम्मं न सेवितब्बं’”न्ति ।

“स खो सो, भिक्खु, तथागतो अरहं सम्मासम्बुद्धो धम्मिको धम्मराजा धम्मयेव निस्साय धम्मं सक्करोन्तो धम्मं गरुं करोन्तो धम्मं अपचायमानो धम्मद्भजो धम्मकेतु धम्माधिपतेय्यो धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहित्वा कायकम्मस्मिं, धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहित्वा वचीकम्मस्मिं, धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहित्वा मनोकम्मस्मिं, धम्मेनेव अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तेति । तं होति चक्कं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं”न्ति । चतुत्थं ।

५. सचेतनसुत्तं

१५. एकं समयं भगवा बाराणसियं विहरति इसिपतने मिंगदाये । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा अहोसि सचेतनो [पचेतनो (सी० स्या० कं० पी०)] नाम । अथ खो, भिक्खवे, राजा सचेतनो रथकारं आमन्तेसि — ‘इतो मे, सम्म रथकार, छन्नं मासानं अच्चयेन सङ्गामो भविस्सति । सक्खिस्ससि [सक्खसि (स्या० कं० पी०)] मे, सम्म रथकार, नवं चक्कयुगं कातु’न्ति? ‘सक्कोमि देवा’ति खो, भिक्खवे, रथकारो रज्जो सचेतनस्स पच्चस्सोसि । अथ खो, भिक्खवे, रथकारो छहि मासेहि छारत्तूनेहि एकं चक्कं निट्ठापेसि । अथ खो, भिक्खवे, राजा सचेतनो रथकारं आमन्तेसि — ‘इतो मे, सम्म रथकार, छन्नं दिवसानं अच्चयेन सङ्गामो भविस्सति, निट्ठितं नवं चक्कयुगं’न्ति? ‘इमेहि खो, देव, छहि मासेहि छारत्तूनेहि एकं चक्कं निट्ठितं’न्ति । ‘सक्खिस्ससि पन मे, सम्म रथकार, इमेहि छहि दिवसेहि दुतियं चक्कं निट्ठापेतु’न्ति? ‘सक्कोमि देवा’ति खो, भिक्खवे, रथकारो छहि दिवसेहि दुतियं चक्कं निट्ठापेत्वा नवं चक्कयुगं आदाय येन राजा सचेतनो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा राजानं सचेतनं एतदवोच — ‘इदं ते, देव, नवं चक्कयुगं निट्ठितं’न्ति । ‘यज्ज ते इदं, सम्म रथकार, चक्कं छहि मासेहि निट्ठितं छारत्तूनेहि यज्ज ते इदं चक्कं छहि दिवसेहि निट्ठितं, इमेसं किं नानाकरणं? नेसाहं किञ्चि नानाकरणं पस्सामी’ति । ‘अत्थेसं, देव, नानाकरणं । पस्सतु देवो नानाकरणं’”न्ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, रथकारो यं तं चक्कं छहि दिवसेहि निट्ठितं तं पवत्तेसि । तं पवत्तितं समानं यावतिका अभिसङ्खारस्स गति तावतिकं गन्त्वा चिङ्गुलायित्वा भूमियं पपति । यं पन तं चक्कं छहि मासेहि निट्ठितं छारत्तूनेहि तं पवत्तेसि । तं पवत्तितं समानं यावतिका अभिसङ्खारस्स गति तावतिकं गन्त्वा अक्खाहतं मज्जे अट्ठासि ।

“को नु खो, सम्म रथकार, हेतु को पच्चयो यमिदं [यदिदं (क०)] चक्कं छहि दिवसेहि निट्ठितं तं पवत्तितं समानं यावतिका अभिसङ्खारस्स गति तावतिकं गन्त्वा चिङ्गुलायित्वा भूमियं पपति? को पन, सम्म रथकार, हेतु को पच्चयो यमिदं चक्कं छहि मासेहि निट्ठितं छारत्तूनेहि तं पवत्तितं समानं यावतिका अभिसङ्खारस्स गति तावतिकं गन्त्वा अक्खाहतं

मञ्जे अट्टासी'ति? 'यमिदं, देव, चक्कं छहि दिवसेहि निट्ठितं तस्स नेमिपि सवङ्का सदोसा सकसावा, अरापि सवङ्का सदोसा सकसावा, नाभिपि सवङ्का सदोसा सकसावा । तं नेमियापि सवङ्कत्ता सदोसत्ता सकसावत्ता, अरानम्पि सवङ्कत्ता सदोसत्ता सकसावत्ता, नाभियापि सवङ्कत्ता सदोसत्ता सकसावत्ता पवत्तितं समानं यावतिका अभिसङ्खारस्स गति तावतिकं गन्त्वा चिङ्गुलायित्वा भूमियं पपति । यं पन तं, देव, चक्कं छहि मासेहि निट्ठितं छारत्तूनेहि तस्स नेमिपि अवङ्का अदोसा अकसावा, अरापि अवङ्का अदोसा अकसावा, नाभिपि अवङ्का अदोसा अकसावा । तं नेमियापि अवङ्कत्ता अदोसत्ता अकसावत्ता, अरानम्पि अवङ्कत्ता अदोसत्ता अकसावत्ता, नाभियापि अवङ्कत्ता अदोसत्ता अकसावत्ता पवत्तितं समानं यावतिका अभिसङ्खारस्स गति तावतिकं गन्त्वा अक्खाहतं मञ्जे अट्टासी'ति ।

“सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — ‘अञ्जो नून तेन समयेन सो रथकारो अहोसी'ति! न खो पनेतं, भिक्खवे, एवं दट्ठब्बं । अहं तेन समयेन सो रथकारो अहोसिं । तदाहं, भिक्खवे, कुसलो दारुवङ्कानं दारुदोसानं दारुकसावानं । एतरहि खो पनाहं, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो कुसलो कायवङ्कानं कायदोसानं कायकसावानं, कुसलो वचीवङ्कानं वचीदोसानं वचीकसावानं, कुसलो मनोवङ्कानं मनोदोसानं मनोकसावानं । यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा कायवङ्को अप्पहीनो कायदोसो कायकसावो, वचीवङ्को अप्पहीनो वचीदोसो वचीकसावो, मनोवङ्को अप्पहीनो मनोदोसो मनोकसावो, एवं पपतिता ते, भिक्खवे, इमस्मा धम्मविनया, सेय्यथापि तं चक्कं छहि दिवसेहि निट्ठितं ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा कायवङ्को पहीनो कायदोसो कायकसावो, वचीवङ्को पहीनो वचीदोसो वचीकसावो, मनोवङ्को पहीनो मनोदोसो मनोकसावो, एवं पतिट्ठिता ते, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये, सेय्यथापि तं चक्कं छहि मासेहि निट्ठितं छारत्तूनेहि ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘कायवङ्कं पजहिस्साम कायदोसं कायकसावं, वचीवङ्कं पजहिस्साम वचीदोसं वचीकसावं, मनोवङ्कं पजहिस्साम मनोदोसं मनोकसावं'न्ति । एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं'न्ति । पञ्चमं ।

६. अपण्णकसुत्तं

१६. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अपण्णकपटिपदं [अपण्णकतं पटिपदं (सी० पी०) टीकाय पन समेति] पटिपन्नो होति, योनि चस्स आरब्धा होति आसवानं खयाय । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति, भोजने मत्तञ्जू होति, जागरियं अनुयुत्तो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं [यत्वाधिकरणमेतं (सी०)] चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन संहं सुत्वा... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोड्ढब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु भोजने मत्तञ्जू होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्खो योनिस्सो आहारं आहारेति — ‘नेव

दवाय न मदाय न मण्डनाय न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय विहिंसूपरतिया ब्रह्मचरियानुगहाय, इति पुराणञ्च वेदनं पटिहङ्गामि, नवञ्च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति अनवज्जता च फासुविहारो चांति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु भोजने मत्तञ्जू होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु जागरियं अनुयुत्तो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति, रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति, रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेति पादे पादं अच्चाधाय सतो सम्पजानो उट्ठानसज्जं मनसि करित्वा, रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु जागरियं अनुयुत्तो होति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अपण्णकपटिपदं पटिपन्नो होति, योनि चस्स आरब्धा होति आसवानं खयाया”ति । छट्ठं ।

७. अत्तब्याबाधसुत्तं

१७. “तयोमे, भिक्खवे, धम्मा अत्तब्याबाधायपि संवत्तन्ति, परब्याबाधायपि संवत्तन्ति, उभयब्याबाधायपि संवत्तन्ति । कतमे तयो? कायदुच्चरितं, वचीदुच्चरितं, मनोदुच्चरितं । इमे खो, भिक्खवे, तयो धम्मा अत्तब्याबाधायपि संवत्तन्ति, परब्याबाधायपि संवत्तन्ति, उभयब्याबाधायपि संवत्तन्ति ।

“तयोमे, भिक्खवे, धम्मा नेवत्तब्याबाधायपि संवत्तन्ति, न परब्याबाधायपि संवत्तन्ति, न उभयब्याबाधायपि संवत्तन्ति । कतमे तयो? कायसुचरितं, वचीसुचरितं, मनोसुचरितं । इमे खो, भिक्खवे, तयो धम्मा नेवत्तब्याबाधायपि संवत्तन्ति, न परब्याबाधायपि संवत्तन्ति, न उभयब्याबाधायपि संवत्तन्ती”ति । सत्तमं ।

८. देवलोकसुत्तं

१८. “सचे वो, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — ‘देवलोकूपपत्तिया, आवुसो, समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सथा’ति? ननु तुम्हे, भिक्खवे, एवं पुट्ठा अट्ठीयेय्याथ हरायेय्याथ जिगुच्छेय्याथा”ति? “एवं, भन्ते” । “इति किर तुम्हे, भिक्खवे, दिब्बेन आयुना अट्ठीयथ हरायथ जिगुच्छथ, दिब्बेन वण्णेन दिब्बेन सुखेन दिब्बेन यसेन दिब्बेनाधिपतेय्येन अट्ठीयथ हरायथ जिगुच्छथ; पगेव खो पन, भिक्खवे, तुम्हेहि कायदुच्चरितेन अट्ठीयितब्बं हरायितब्बं जिगुच्छितब्बं, वचीदुच्चरितेन... मनोदुच्चरितेन अट्ठीयितब्बं हरायितब्बं जिगुच्छितब्बं”न्ति । अट्ठमं ।

९. पठमपापणिकसुत्तं

१९. “तीहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो पापणिको अभब्बो अनधिगतं वा भोगं अधिगन्तुं, अधिगतं वा भोगं फातिं कातुं । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, पापणिको पुब्बण्हसमयं [मज्झनिकसमयं (सी० स्या० कं० पी०)] न सक्कच्चं कम्मन्तं अधिद्धाति, मज्झनिकसमयं न सक्कच्चं कम्मन्तं अधिद्धाति, सायन्हसमयं न सक्कच्चं कम्मन्तं अधिद्धाति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो पापणिको अभब्बो अनधिगतं वा भोगं अधिगन्तुं, अधिगतं वा भोगं फातिं कातुं [फातिकत्तुं (सी०), फातिकातुं (स्या० कं० पी०)] ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अभब्बो अनधिगतं वा कुसलं धम्मं अधिगन्तुं, अधिगतं वा

कुसलं धम्मं फातिं कातुं । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, भिक्खु पुब्बण्हसमयं न सक्कच्चं समाधिनिमित्तं अधिद्धाति, मज्झन्हिकसमयं न सक्कच्चं समाधिनिमित्तं अधिद्धाति, सायन्हसमयं न सक्कच्चं समाधिनिमित्तं अधिद्धाति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अभब्बो अनधिगतं वा कुसलं धम्मं अधिगन्तुं, अधिगतं वा कुसलं धम्मं फातिं कातुं ।

“तीहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो पापणिको भब्बो अनधिगतं वा भोगं अधिगन्तुं, अधिगतं वा भोगं फातिं कातुं । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, पापणिको पुब्बण्हसमयं सक्कच्चं कम्मन्तं अधिद्धाति, मज्झन्हिकसमयं... पे०... सायन्हसमयं सक्कच्चं कम्मन्तं अधिद्धाति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो पापणिको भब्बो अनधिगतं वा भोगं अधिगन्तुं, अधिगतं वा भोगं फातिं कातुं ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु भब्बो अनधिगतं वा कुसलं धम्मं अधिगन्तुं, अधिगतं वा कुसलं धम्मं फातिं कातुं । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, भिक्खु पुब्बण्हसमयं सक्कच्चं समाधिनिमित्तं अधिद्धाति, मज्झन्हिकसमयं... पे०... सायन्हसमयं सक्कच्चं समाधिनिमित्तं अधिद्धाति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु भब्बो अनधिगतं वा कुसलं धम्मं अधिगन्तुं, अधिगतं वा कुसलं धम्मं फातिं कातुं”न्ति । नवमं ।

१०. दुतियपापणिकसुत्तं

२०. “तीहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो पापणिको नचिरस्सेव महत्तं वेपुल्लत्तं [महन्तत्तं वा वेपुल्लत्तं वा (पी० क०)] पापुणाति भोगेसु । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, पापणिको चक्खुमा च होति विधुरो च निस्सयसम्पन्नो च । कथञ्च, भिक्खवे, पापणिको चक्खुमा होति? इध, भिक्खवे, पापणिको पणियं जानाति — ‘इदं पणियं एवं कीतं, एवं विक्कयमानं [विक्कीयमानं (?)], एत्तकं मूलं भविस्सति, एत्तको उदयो’ति [उदयोति (सी०)] । एवं खो, भिक्खवे, पापणिको चक्खुमा होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पापणिको विधुरो होति? इध, भिक्खवे, पापणिको कुसलो होति पणियं केतुञ्च विक्केतुञ्च । एवं खो, भिक्खवे, पापणिको विधुरो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पापणिको निस्सयसम्पन्नो होति? इध भिक्खवे, पापणिकं ये ते गहपती वा गहपतिपुत्ता वा अङ्गा महद्धना महाभोगा ते एवं जानन्ति — ‘अयं खो भवं पापणिको चक्खुमा विधुरो च पटिबलो पुत्तदारञ्च पोसेतुं, अम्हाकञ्च कालेन कालं अनुप्पदातु’न्ति । ते नं भोगेहि निपतन्ति — ‘इतो, सम्म पापणिक, भोगे करित्वा [हरित्वा (सी० स्या० कं०)] पुत्तदारञ्च पोसेहि, अम्हाकञ्च कालेन कालं अनुप्पदेही’ति । एवं खो, भिक्खवे, पापणिको निस्सयसम्पन्नो होति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो पापणिको नचिरस्सेव महत्तं वेपुल्लत्तं पापुणाति भोगेसु ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु नचिरस्सेव महत्तं वेपुल्लत्तं पापुणाति कुसलेसु धम्मेसु । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुमा च होति विधुरो च निस्सयसम्पन्नो च । कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुमा होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुमा होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु विधुरो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु आरद्धवीरियो विहरति अकुसलानं धम्मानं पहानाय, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाय, थामवा दळ्ळपरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मेसु। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु विधुरो होति।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु निस्सयसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू बहुस्सुता आगतागमा धम्मधरा विनयधरा मातिकाधरा ते कालेन कालं उपसङ्कमित्वा परिपुच्छति परिपज्जति — ‘इदं, भन्ते, कथं, इमस्स को अत्थो’ति? तस्स ते आयस्मन्तो अविवटञ्चेव विवरन्ति, अनुत्तानीकतञ्च उत्तानीकरोन्ति, अनेकविहितेसु च कङ्काठानियेसु धम्मेसु कङ्कं पटिविनोदेन्ति। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु निस्सयसम्पन्नो होति। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु नचिरस्सेव महत्तं वेपुल्लत्तं पापुणाति कुसलेसु धम्मेसू’ति। दसमं।

रथकारवग्गो दुतियो।

पठमभाणवारो निट्ठितो।

तस्सुद्धानं —

जातो [जातको (स्या० कं०)] सारणीयो भिक्खु, चक्कवत्ती सचेतनो।
अपण्णकत्ता देवो च, दुवे पापणिकेन चाति॥

३. पुग्गलवग्गो

१. समिद्धसुत्तं

२१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। अथ खो आयस्मा च समिद्धो [सविट्ठो (सी० स्या० कं० पी०)] आयस्मा च महाकोट्टिको [महाकोट्टितो (सी० स्या० कं० पी०)] येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदिंसु। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं समिद्धं आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“तयोमे, आवुसो समिद्ध, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं। कतमे तयो? कायसक्खी, दिट्ठिप्पत्तो [दिट्ठिप्पत्तो (क०)], सद्धाविमुत्तो। इमे खो, आवुसो, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं। इमेसं, आवुसो, तिण्णं पुग्गलानं कतमो ते पुग्गलो खमति अभिक्कन्ततरो च पणीततरो चा’ति?

“तयोमे, आवुसो सारिपुत्त, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं। कतमे तयो? कायसक्खी, दिट्ठिप्पत्तो, सद्धाविमुत्तो। इमे खो, आवुसो, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं। इमेसं, आवुसो, तिण्णं पुग्गलानं खायं [योयं (क०)] पुग्गलो सद्धाविमुत्तो, अयं मे पुग्गलो खमति इमेसं तिण्णं पुग्गलानं अभिक्कन्ततरो च पणीततरो च। तं किस्स हेतु? इमस्स, आवुसो, पुग्गलस्स सद्धिन्द्रियं अधिमत्त’न्ति।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकोट्टिकं एतदवोच — “तयोमे, आवुसो कोट्टिक, पुग्गला सन्तो

संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? कायसक्खी, दिट्ठिप्पत्तो, सद्धाविमुत्तो । इमे खो, आवुसो, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । इमेसं, आवुसो, तिण्णं पुग्गलानं कतमो ते पुग्गलो खमति अभिक्कन्ततरो च पणीततरो चा”ति?

“तयोमे, आवुसो सारिपुत्त, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? कायसक्खी, दिट्ठिप्पत्तो, सद्धाविमुत्तो । इमे खो, आवुसो, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । इमेसं, आवुसो, तिण्णं पुग्गलानं खायं पुग्गलो कायसक्खी, अयं मे पुग्गलो खमति इमेसं तिण्णं पुग्गलानं अभिक्कन्ततरो च पणीततरो च । तं किस्स हेतु? इमस्स, आवुसो, पुग्गलस्स समाधिन्द्रियं अधिमत्त”न्ति ।

अथ खो आयस्सा महाकोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “तयोमे, आवुसो सारिपुत्त, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? कायसक्खी, दिट्ठिप्पत्तो, सद्धाविमुत्तो । इमे खो, आवुसो, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । इमेसं, आवुसो, तिण्णं पुग्गलानं कतमो ते पुग्गलो खमति अभिक्कन्ततरो च पणीततरो चा”ति?

“तयोमे, आवुसो कोट्टिक, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? कायसक्खी, दिट्ठिप्पत्तो, सद्धाविमुत्तो । इमे खो, आवुसो, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । इमेसं, आवुसो, तिण्णं पुग्गलानं खायं पुग्गलो दिट्ठिप्पत्तो, अयं मे पुग्गलो खमति इमेसं तिण्णं पुग्गलानं अभिक्कन्ततरो च पणीततरो च । तं किस्स हेतु? इमस्स, आवुसो, पुग्गलस्स पज्जिन्द्रियं अधिमत्त”न्ति ।

अथ खो आयस्सा सारिपुत्तो आयस्मन्तञ्च समिद्धं आयस्मन्तञ्च महाकोट्टिकं एतदवोच — “ब्याकतं खो, आवुसो, अम्हेहि सब्बेहेव यथासकं पटिभानं । आयामावुसो, येन भगवा तेनुपसङ्गमिस्साम; उपसङ्गमित्वा भगवतो एतमत्थं आरोचेस्साम । यथा नो भगवा ब्याकरिस्सति तथा नं धारेस्सामा”ति । “एवमावुसो”ति खो आयस्सा च समिद्धो आयस्सा च महाकोट्टिको आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । अथ खो आयस्सा च सारिपुत्तो आयस्सा च समिद्धो आयस्सा च महाकोट्टिको येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्सा सारिपुत्तो यावतको अहोसि आयस्मता च समिद्धेन आयस्मता च महाकोट्टिकेन सद्धिं कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि ।

“न ख्वेत्थ, सारिपुत्त, सुकरं एकंसेन ब्याकातुं — ‘अयं इमेसं तिण्णं पुग्गलानं अभिक्कन्ततरो च पणीततरो चा”ति । ठानज्हेतं, सारिपुत्त, विज्जति खायं पुग्गलो सद्धाविमुत्तो स्वास्स [खायं (स्या० कं० पी०), सोयं (क०)] अरहत्ताय पटिपन्नो, खायं पुग्गलो कायसक्खी स्वास्स सकदागामी वा अनागामी वा, यो चायं पुग्गलो दिट्ठिप्पत्तो सोपस्स [सोयं (क०)] सकदागामी वा अनागामी वा ।

“न ख्वेत्थ, सारिपुत्त, सुकरं एकंसेन ब्याकातुं — ‘अयं इमेसं तिण्णं पुग्गलानं अभिक्कन्ततरो च पणीततरो चा”ति । ठानज्हेतं, सारिपुत्त, विज्जति खायं पुग्गलो कायसक्खी स्वास्स अरहत्ताय पटिपन्नो, खायं पुग्गलो सद्धाविमुत्तो स्वास्स सकदागामी वा अनागामी वा, यो चायं पुग्गलो दिट्ठिप्पत्तो सोपस्स सकदागामी वा अनागामी वा ।

“न ख्वेत्थ, सारिपुत्त, सुकरं एकंसेन ब्याकातुं — ‘अयं इमेसं तिण्णं पुग्गलानं अभिक्कन्ततरो च पणीततरो चा”ति । ठानज्हेतं, सारिपुत्त, विज्जति खायं पुग्गलो दिट्ठिप्पत्तो स्वास्स अरहत्ताय पटिपन्नो, खायं पुग्गलो सद्धाविमुत्तो स्वास्स सकदागामी वा अनागामी वा, यो चायं पुग्गलो कायसक्खी सोपस्स सकदागामी वा अनागामी वा ।

“न ख्वेत्थ, सारिपुत्त, सुकरं एकंसेन व्याकातुं — ‘अयं इमेसं तिण्णं पुग्गलानं अभिक्कन्ततरो च पणीततरो चा’”ति । पठमं ।

२. गिलानसुत्तं

२२. [पु० प० ९४] “तयोमे, भिक्खवे, गिलाना सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? इध, भिक्खवे, एकच्चो गिलानो लभन्तो वा सप्पायानि भोजनानि अलभन्तो वा सप्पायानि भोजनानि, लभन्तो वा सप्पायानि भेसज्जानि अलभन्तो वा सप्पायानि भेसज्जानि, लभन्तो वा पतिरूपं उपट्ठाकं अलभन्तो वा पतिरूपं उपट्ठाकं नेव वुट्ठाति तम्हा आबाधा ।

“इध पन, भिक्खवे, एकच्चो गिलानो लभन्तो वा सप्पायानि भोजनानि अलभन्तो वा सप्पायानि भोजनानि, लभन्तो वा सप्पायानि भेसज्जानि अलभन्तो वा सप्पायानि भेसज्जानि, लभन्तो वा पतिरूपं उपट्ठाकं अलभन्तो वा पतिरूपं उपट्ठाकं वुट्ठाति तम्हा आबाधा ।

“इध पन, भिक्खवे, एकच्चो गिलानो लभन्तोव सप्पायानि भोजनानि नो अलभन्तो, लभन्तोव सप्पायानि भेसज्जानि नो अलभन्तो, लभन्तोव पतिरूपं उपट्ठाकं नो अलभन्तो वुट्ठाति तम्हा आबाधा ।

“तत्र, भिक्खवे, ख्वायं गिलानो लभन्तोव सप्पायानि भोजनानि नो अलभन्तो, लभन्तोव सप्पायानि भेसज्जानि नो अलभन्तो, लभन्तोव पतिरूपं उपट्ठाकं नो अलभन्तो वुट्ठाति तम्हा आबाधा, इमं खो, भिक्खवे, गिलानं पटिच्च गिलानभत्तं अनुज्जातं गिलानभेसज्जं अनुज्जातं गिलानुपट्ठाको अनुज्जातो । इमञ्च पन, भिक्खवे, गिलानं पटिच्च अज्जेपि गिलाना उपट्ठातब्बा । इमे खो, भिक्खवे, तयो गिलाना सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, तयोमे गिलानूपमा पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो लभन्तो वा तथागतं दस्सनाय अलभन्तो वा तथागतं दस्सनाय, लभन्तो वा तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं सवनाय अलभन्तो वा तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं सवनाय नेव ओक्कमति नियामं कुसलेसु धम्मेसु सम्मत्तं ।

“इध, पन, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो लभन्तो वा तथागतं दस्सनाय अलभन्तो वा तथागतं दस्सनाय, लभन्तो वा तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं सवनाय अलभन्तो वा तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं सवनाय ओक्कमति नियामं कुसलेसु धम्मेसु सम्मत्तं ।

“इध पन, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो लभन्तोव तथागतं दस्सनाय नो अलभन्तो, लभन्तोव तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं सवनाय नो अलभन्तो ओक्कमति नियामं कुसलेसु धम्मेसु सम्मत्तं ।

“तत्र, भिक्खवे, ख्वायं पुग्गलो लभन्तोव तथागतं दस्सनाय नो अलभन्तो, लभन्तोव तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं सवनाय नो अलभन्तो ओक्कमति नियामं कुसलेसु धम्मेसु सम्मत्तं, इमं खो भिक्खवे, पुग्गलं पटिच्च धम्मदेसना अनुज्जाता । इमञ्च पन, भिक्खवे, पुग्गलं पटिच्च अज्जेसम्पि धम्मो देसेतब्बो । “इमे खो, भिक्खवे, तयो गिलानूपमा पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं”न्ति । दुतियं ।

३. सङ्खारसुत्तं

२३. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो सव्याबज्झं [सव्यापज्झं (सव्वत्थ) एवमुपरिपि] कायसङ्खारं अभिसङ्खरोति, सव्याबज्झं वचीसङ्खारं अभिसङ्खरोति, सव्याबज्झं मनोसङ्खारं अभिसङ्खरोति । सो सव्याबज्झं कायसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा, सव्याबज्झं वचीसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा, सव्याबज्झं मनोसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा सव्याबज्झं लोकं उपपज्जति । तमेनं सव्याबज्झं लोकं उपपन्नं समानं सव्याबज्झा फस्सा फुसन्ति । सो सव्याबज्झेहि फस्सेहि फुट्ठो समानो सव्याबज्झं वेदनं वेदयति एकन्तदुक्खं, सेय्यथापि सत्ता नेरयिका ।

“इध पन, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो अव्याबज्झं कायसङ्खारं अभिसङ्खरोति, अव्याबज्झं वचीसङ्खारं अभिसङ्खरोति, अव्याबज्झं मनोसङ्खारं अभिसङ्खरोति । सो अव्याबज्झं कायसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा, अव्याबज्झं वचीसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा, अव्याबज्झं मनोसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा अव्याबज्झं लोकं उपपज्जति । तमेनं अव्याबज्झं लोकं उपपन्नं समानं अव्याबज्झा फस्सा फुसन्ति । सो अव्याबज्झेहि फस्सेहि फुट्ठो समानो अव्याबज्झं वेदनं वेदयति एकन्तसुखं, सेय्यथापि देवा सुभकिण्हा ।

“इध पन, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो सव्याबज्झमि अव्याबज्झमि कायसङ्खारं अभिसङ्खरोति, सव्याबज्झमि अव्याबज्झमि वचीसङ्खारं अभिसङ्खरोति, सव्याबज्झमि अव्याबज्झमि मनोसङ्खारं अभिसङ्खरोति । सो सव्याबज्झमि अव्याबज्झमि कायसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा, सव्याबज्झमि अव्याबज्झमि वचीसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा, सव्याबज्झमि अव्याबज्झमि मनोसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा सव्याबज्झमि अव्याबज्झमि लोकं उपपज्जति । तमेनं सव्याबज्झमि अव्याबज्झमि लोकं उपपन्नं समानं सव्याबज्झापि अव्याबज्झापि फस्सा फुसन्ति । सो सव्याबज्झेहिपि अव्याबज्झेहिपि फस्सेहि फुट्ठो समानो सव्याबज्झमि अव्याबज्झमि वेदनं वेदयति वोकिण्णसुखदुक्खं, सेय्यथापि मनुस्सा एकच्चे च देवा एकच्चे च विनिपातिका । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मि”न्ति । ततियं ।

४. बहुकारसुत्तं

२४. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला पुग्गलस्स बहुकारा । कतमे तयो? यं, भिक्खवे, पुग्गलं आगम्म पुग्गलो बुद्धं सरणं गतो होति, धम्मं सरणं गतो होति, सङ्गं सरणं गतो होति; अयं, भिक्खवे, पुग्गलो इमस्स पुग्गलस्स बहुकारो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, यं पुग्गलं आगम्म पुग्गलो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति; अयं, भिक्खवे, पुग्गलो इमस्स पुग्गलस्स बहुकारो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, यं पुग्गलं आगम्म पुग्गलो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति; अयं, भिक्खवे, पुग्गलो इमस्स पुग्गलस्स बहुकारो । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला पुग्गलस्स बहुकारा ।

“इमेहि च पन, भिक्खवे, तीहि पुग्गलेहि इमस्स पुग्गलस्स नत्थज्जो पुग्गलो बहुकारोति वदामि । इमेसं पन, भिक्खवे, तिण्णं पुग्गलानं इमिना पुग्गलेन न सुप्पतिकारं वदामि, यदिदं अभिवादनपच्चुट्ठानअज्जलिकम्मसामीचिकम्मचीवरपिण्डपातसेनासन-गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेना”ति । चतुत्थं ।

५. वजिरूपमसुत्तं

२५. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? अरुकूपमचित्तो पुग्गलो, विज्जूपमचित्तो पुग्गलो, वजिरूपमचित्तो पुग्गलो । कतमो च, भिक्खवे, अरुकूपमचित्तो पुग्गलो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो कोधनो होति उपायासबहुलो अप्पम्पि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति ब्यापज्जति पतित्थीयति कोपञ्च दोसञ्च अप्पच्चयञ्च पातुकरोति । सेय्यथापि, भिक्खवे, दुद्धारुको [दुद्धारुका (सी०)] कट्ठेन वा कठलाय [कथलाय (स्या० कं०)], कठलेन-कथलेन (अट्ठकथा) वा घट्ठितो [घट्ठिता (सी०)] भिय्योसोमत्ताय आसवं देति [अस्सवनोति (सी०)]; एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो कोधनो होति उपायासबहुलो अप्पम्पि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति ब्यापज्जति पतित्थीयति कोपञ्च दोसञ्च अप्पच्चयञ्च पातुकरोति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरुकूपमचित्तो पुग्गलो ।

“कतमो च, भिक्खवे, विज्जूपमचित्तो पुग्गलो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । सेय्यथापि भिक्खवे, चक्खुमा पुरिसो रत्तन्धकारतिमिसायं विज्जन्तरिकाय रूपानि पस्सेय्य; एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति...पे०... ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, विज्जूपमचित्तो पुग्गलो ।

“कतमो च, भिक्खवे, वजिरूपमचित्तो पुग्गलो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, वजिरस्स नत्थि किञ्चि अभेज्जं मणि वा पासाणो वा; एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो आसवानं खया...पे०... उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, वजिरूपमचित्तो पुग्गलो । ‘इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं’”न्ति [पु० प० १०२] । पञ्चमं ।

६. सेवितब्बसुत्तं

२६. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? अत्थि, भिक्खवे, पुग्गलो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो । अत्थि, भिक्खवे, पुग्गलो सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो । अत्थि, भिक्खवे, पुग्गलो सक्कत्वा गरं कत्वा सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो । कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो हीनो होति सीलेन समाधिना पज्जाय । एवरूपो, भिक्खवे, पुग्गलो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो अज्जत्र अनुदया अज्जत्र अनुकम्पा ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो सदिसो होति सीलेन समाधिना पज्जाय । एवरूपो, भिक्खवे, पुग्गलो सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो । तं किस्स हेतु? सीलसामज्जगतानं सतं सीलकथा च नो भविस्सति, सा च नो पवत्तिनी [पवत्तनी (सी० स्या० कं० पी०) पु० प० १२२ पस्सितब्बं] भविस्सति, सा च नो फासु भविस्सति । समाधिसामज्जगतानं सतं समाधिकथा च नो भविस्सति, सा च नो पवत्तिनी भविस्सति, सा च नो फासु भविस्सति । पज्जासामज्जगतानं सतं पज्जाकथा च नो भविस्सति, सा च नो पवत्तिनी भविस्सति, सा च नो फासु भविस्सतीति । तस्मा एवरूपो पुग्गलो सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो सक्कत्वा गरं कत्वा सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो अधिको होति सीलेन समाधिना पज्जाय । एवरूपो, भिक्खवे, पुग्गलो सक्कत्वा गरं कत्वा सेवितब्बो भजितब्बो

पयिरुपासितब्बो । तं किस्स हेतु? इति अपरिपूरं वा सीलक्खन्धं परिपूरेस्सामि, परिपूरं वा सीलक्खन्धं तत्थ तत्थ पज्जाय अनुग्गहेस्सामि; अपरिपूरं वा समाधिक्खन्धं परिपूरेस्सामि, परिपूरं वा समाधिक्खन्धं तत्थ तत्थ पज्जाय अनुग्गहेस्सामि; अपरिपूरं वा पज्जाक्खन्धं परिपूरेस्सामि, परिपूरं वा पज्जाक्खन्धं तत्थ तत्थ पज्जाय अनुग्गहेस्सामीति । तस्मा एवरूपो पुग्गलो सक्कत्वा गरुं कत्वा सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं'न्ति ।

“निहीयति पुरिसो निहीनसेवी,
न च हायेथ कदाचि तुल्यसेवी ।
सेट्ठमुपनमं उदेति खिप्पं,
तस्मा अत्तनो उत्तरिं भजेथा'’ति ॥ छट्ठं ।

७. जिगुच्छितब्बसुत्तं

२७. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? अत्थि, भिक्खवे, पुग्गलो जिगुच्छितब्बो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो । अत्थि, भिक्खवे, पुग्गलो अज्झुपेक्खितब्बो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो । अत्थि, भिक्खवे, पुग्गलो सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो । कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो जिगुच्छितब्बो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो दुस्सीलो होति पापधम्मो असुचि सङ्कस्सरसमाचारो पटिच्छन्नकम्मन्तो, अस्समणो समणपटिज्जो, अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिपटिज्जो, अन्तोपूति अवस्सुतो कसम्बुजातो । एवरूपो, भिक्खवे, पुग्गलो जिगुच्छितब्बो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो । तं किस्स हेतु? किञ्चापि, भिक्खवे, एवरूपस्स पुग्गलस्स न दिट्ठानुगतिं आपज्जति, अथ खो नं पापको कित्तिसद्दो अब्भुग्गच्छति — ‘पापमित्तो पुरिसपुग्गलो पापसहायो पापसम्पवङ्को'’ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, अहि गूथगतो किञ्चापि न दंसति [डंसति (सी० स्या०), डस्सति (पी०)], अथ खो नं मक्खेति; एवमेवं खो, भिक्खवे, किञ्चापि एवरूपस्स पुग्गलस्स न दिट्ठानुगतिं आपज्जति, अथ खो नं पापको कित्तिसद्दो अब्भुग्गच्छति — ‘पापमित्तो पुरिसपुग्गलो पापसहायो पापसम्पवङ्को'’ति । तस्मा एवरूपो पुग्गलो जिगुच्छितब्बो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो अज्झुपेक्खितब्बो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो कोधनो होति उपायासबहुलो, अप्पमि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति ब्यापज्जति पतित्थीयति, कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पातुकरोति । सेय्यथापि, भिक्खवे, दुट्ठारुको कट्ठेन वा कठलाय वा घट्ठितो भिय्योसोमत्ताय आसवं देति; एवमेवं खो, भिक्खवे... पे०... सेय्यथापि, भिक्खवे, तिन्दुकालातं कट्ठेन वा कठलाय वा घट्ठितं भिय्योसोमत्ताय चिच्चिटायाति चिट्ठिचिटायाति; एवमेवं खो भिक्खवे... पे०... सेय्यथापि, भिक्खवे, गूथकूपो कट्ठेन वा कठलाय वा घट्ठितो भिय्योसोमत्ताय दुग्गन्धो होति; एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो कोधनो होति उपायासबहुलो, अप्पमि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति ब्यापज्जति पतित्थीयति, कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पातुकरोति । एवरूपो, भिक्खवे, पुग्गलो अज्झुपेक्खितब्बो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो । तं किस्स हेतु? अक्कोसेय्यपि मं परिभासेय्यपि मं अनत्थमि मं करेय्याति । तस्मा एवरूपो पुग्गलो अज्झुपेक्खितब्बो न सेवितब्बो न भजितब्बो न पयिरुपासितब्बो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो सीलवा होति कल्याणधम्मो । एवरूपो, भिक्खवे, पुग्गलो सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो । तं किस्स हेतु? किञ्चापि, भिक्खवे,

एवरूपस्स पुग्गलस्स न दिट्ठानुगतिं आपज्जति, अथ खो नं कल्याणो कित्तिसद्धो अब्भुग्गच्छति — ‘कल्याणमित्तो पुरिसपुग्गलो कल्याणसहायो कल्याणसम्पवङ्को’ति । तस्मा एवरूपो पुग्गलो सेवितब्बो भजितब्बो पयिरुपासितब्बो । ‘इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं’”न्ति ।

“निहीयति पुरिसो निहीनसेवी,
न च हायेथ कदाचि तुल्यसेवी ।
सेट्ठमुपनमं उदेति खिप्पं,
तस्मा अत्तनो उत्तरिं भजेथा”ति ॥ सत्तमं ।

८. गूथभाणीसुत्तं

२८. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? गूथभाणी, पुप्फभाणी, मधुभाणी । कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो गूथभाणी? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो सभग्गतो वा परिसग्गतो वा [सभागतो वा परिसागतो वा (स्या० कं०)] जातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा अभिनीतो सक्खिपुट्ठो — ‘एहम्भो पुरिस, यं जानासि तं वदेही’ति । सो अजानं वा आह ‘जानामी’ति, जानं वा आह ‘न जानामी’ति, अपस्सं वा आह ‘पस्सामी’ति, पस्सं वा आह ‘न पस्सामी’ति [म० नि० १.४४०; पु० प० ९१]; इति अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिज्जिक्खहेतु वा सम्पजानमुसा भासिता होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो गूथभाणी ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो पुप्फभाणी? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो सभग्गतो वा परिसग्गतो वा जातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा अभिनीतो सक्खिपुट्ठो — ‘एहम्भो पुरिस, यं पजानासि तं वदेही’ति, सो अजानं वा आह ‘न जानामी’ति, जानं वा आह ‘जानामी’ति, अपस्सं वा आह ‘न पस्सामी’ति, पस्सं वा आह ‘पस्सामी’ति; इति अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिज्जिक्खहेतु वा न सम्पजानमुसा भासिता होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो पुप्फभाणी ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो मधुभाणी? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति; या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो मधुभाणी । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं”न्ति । अट्ठमं ।

९. अन्धसुत्तं

२९. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? अन्धो, एकचक्खु, द्विचक्खु । कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो अन्धो? इध, भिक्खवे, एकच्चस्स पुग्गलस्स तथारूपं चक्खु न होति यथारूपेन चक्खुना अनधिगतं वा भोगं अधिगच्छेय्य अधिगतं वा भोगं फातिं करेय्य [फातिकरेय्य (सी०)]; तथारूपमिस्स चक्खु न होति यथारूपेन चक्खुना कुसलाकुसले धम्मे जानेय्य, सावज्जानवज्जे धम्मे जानेय्य, हीनप्पणीते धम्मे जानेय्य, कण्हसुक्कसप्पटिभागे धम्मे जानेय्य । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो अन्धो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो एकचक्खु? इध, भिक्खवे, एकच्चस्स पुग्गलस्स तथारूपं चक्खु होति यथारूपेन

चक्खुना अनधिगतं वा भोगं अधिगच्छेय्य अधिगतं वा भोगं फातिं करेय्य; तथारूपं पनस्स [तथारूपमिस्स (स्या० कं० पी० क०)] चक्खु न होति यथारूपेन चक्खुना कुसलाकुसले धम्मे जानेय्य, सावज्जानवज्जे धम्मे जानेय्य, हीनप्पणीते धम्मे जानेय्य, कण्हसुक्कसप्पटिभागे धम्मे जानेय्य । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो एकचक्खु ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो द्विचक्खु? इध, भिक्खवे, एकच्चस्स पुग्गलस्स तथारूपं चक्खु होति यथारूपेन चक्खुना अनधिगतं वा भोगं अधिगच्छेय्य, अधिगतं वा भोगं फातिं करेय्य; तथारूपमिस्स चक्खु होति यथारूपेन चक्खुना कुसलाकुसले धम्मे जानेय्य; सावज्जानवज्जे धम्मे जानेय्य, हीनप्पणीते धम्मे जानेय्य, कण्हसुक्कसप्पटिभागे धम्मे जानेय्य । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो द्विचक्खु । ‘इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं’”न्ति ।

“न चेव भोगा तथारूपा, न च पुज्जानि कुब्बति ।

उभयत्थ कलिग्गाहो, अन्धस्स हतचक्खुनो ॥

“अथापरायं अक्खातो, एकचक्खु च पुग्गलो ।

धम्माधम्मेन सठोसो [संसट्ठो (सी० स्या० कं० पी०), सठोति (क०)], भोगानि परियेसति ॥

“थेय्येन कूटकम्मेन, मुसावादेन चूभयं ।

कुसलो होति सङ्घातुं [संहातुं (स्या०)], कामभोगी च मानवो ।

इतो सो निरयं गन्त्वा, एकचक्खु विहज्जति ॥

“द्विचक्खु पन अक्खातो, सेट्ठो पुरिसपुग्गलो ।

धम्मलद्धेहि भोगेहि, उट्ठानाधिगतं धनं ॥

“ददाति सेट्ठसङ्कप्पो, अब्यग्गमानसो नरो ।

उपेति भदकं ठानं, यत्थ गन्त्वा न सोचति ॥

“अन्धञ्च एकचक्खुञ्च, आरका परिवज्जये ।

द्विचक्खुं पन सेवेथ, सेट्ठं पुरिसपुग्गलं”न्ति ॥ नवमं ।

१०. अवकुज्जसुत्तं

३०. “तयोमे, भिक्खवे [पु० प० १०७-१०८], पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? अवकुज्जपज्जो पुग्गलो, उच्छङ्गपज्जो पुग्गलो, पथुपज्जो पुग्गलो । कतमो च, भिक्खवे, अवकुज्जपज्जो पुग्गलो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो आरामं गन्ता होति अभिक्खणं भिक्खूनं सन्तिके धम्मस्सवनाय । तस्स भिक्खू धम्मं देसेन्ति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेन्ति । सो तस्मिं आसने निसिन्नो तस्सा कथाय नेव आदिं मनसि करोति, न मज्झं मनसि करोति, न परियोसानं मनसि करोति; वुट्ठितोपि तम्हा आसना तस्सा कथाय नेव आदिं मनसि करोति, न मज्झं मनसि करोति, न परियोसानं मनसि करोति । सेय्यथापि, भिक्खवे, कुम्भो निक्कुज्जो [निक्कुज्जो (सी० पी०)] तत्र उदकं आसित्तं विवट्ठति, नो सण्ठाति; एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो आरामं गन्ता होति अभिक्खणं भिक्खूनं सन्तिके धम्मस्सवनाय । तस्स भिक्खू धम्मं देसेन्ति

आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेन्ति । सो तस्मिं आसने निसिन्नो तस्सा कथाय नेव आदिं मनसि करोति, न मज्झं मनसि करोति, न परियोसानं मनसि करोति; वुट्ठितोपि तम्हा आसना तस्सा कथाय नेवादिं मनसि करोति, न मज्झं मनसि करोति, न परियोसानं मनसि करोति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अवकुज्जपज्जो पुग्गलो ।

“कतमो च, भिक्खवे, उच्छङ्गपज्जो पुग्गलो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो आरामं गन्ता होति अभिक्खणं भिक्खूनं सन्तिके धम्मस्सवनाय । तस्स भिक्खू धम्मं देसेन्ति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेन्ति । सो तस्मिं आसने निसिन्नो तस्सा कथाय आदिमि मनसि करोति, मज्झमि मनसि करोति, परियोसानमि मनसि करोति; वुट्ठितो च खो तम्हा आसना तस्सा कथाय नेवादिं मनसि करोति, न मज्झं मनसि करोति, न परियोसानं मनसि करोति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसस्स उच्छङ्गे नानाखज्जकानि आकिण्णानि — तिला तण्डुला मोदका बदरा । सो तम्हा आसना वुट्ठहन्तो सतिसम्मोसा पकिरेय्य । एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो आरामं गन्ता होति अभिक्खणं भिक्खूनं सन्तिके धम्मस्सवनाय । तस्स भिक्खू धम्मं देसेन्ति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेन्ति । सो तस्मिं आसने निसिन्नो तस्सा कथाय आदिमि मनसि करोति, मज्झमि मनसि करोति, परियोसानमि मनसि करोति; वुट्ठितो च खो तम्हा आसना तस्सा कथाय नेव आदिं मनसि करोति, न मज्झं मनसि करोति, न परियोसानं मनसि करोति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, उच्छङ्गपज्जो पुग्गलो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पुथुपज्जो पुग्गलो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो आरामं गन्ता होति अभिक्खणं भिक्खूनं सन्तिके धम्मस्सवनाय । तस्स भिक्खू धम्मं देसेन्ति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेन्ति । सो तस्मिं आसने निसिन्नो तस्सा कथाय आदिमि मनसि करोति, मज्झमि मनसि करोति, परियोसानमि मनसि करोति; वुट्ठितोपि तम्हा आसना तस्सा कथाय आदिमि मनसि करोति, मज्झमि मनसि करोति, परियोसानमि मनसि करोति । सेय्यथापि, भिक्खवे, कुम्भो उक्कुज्जो तत्र उदकं आसित्तं सण्ठाति नो विवट्ठति; एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो आरामं गन्ता होति अभिक्खणं भिक्खूनं सन्तिके धम्मस्सवनाय । तस्स भिक्खू धम्मं देसेन्ति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेन्ति । सो तस्मिं आसने निसिन्नो तस्सा कथाय आदिमि मनसि करोति, मज्झमि मनसि करोति, परियोसानमि मनसि करोति; वुट्ठितोपि तम्हा आसना तस्सा कथाय आदिमि मनसि करोति, मज्झमि मनसि करोति, परियोसानमि मनसि करोति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुथुपज्जो पुग्गलो । ‘इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मि’”न्ति ।

“अवकुज्जपज्जो पुरिसो, दुम्मेधो अविचक्खणो ।
अभिक्खणमि चे होति, गन्ता भिक्खून सन्तिके ॥

“आदिं कथाय मज्झञ्च, परियोसानञ्च तादिसो ।
उग्गहेतुं न सक्कोति, पज्जा हिस्स न विज्जति ॥

“उच्छङ्गपज्जो पुरिसो, सेय्यो एतेन वुच्चति ।
अभिक्खणमि चे होति, गन्ता भिक्खून सन्तिके ॥

“आदिं कथाय मज्झञ्च, परियोसानञ्च तादिसो ।
 निसिन्नो आसने तस्मिं, उग्गहेत्त्वान ब्यञ्जनं ।
 वुट्ठितो नप्पजानाति, गहितं हिस्स [गहितम्पिस्स (क०)] मुस्सति ॥

“पुथुपज्जो च पुरिसो, सेय्यो एतेहि [एतेन (क०)] वुच्चति ।
 अभिक्खणम्पि चे होति, गन्ता भिक्खून सन्तिके ॥

“आदिं कथाय मज्झञ्च, परियोसानञ्च तादिसो ।
 निसिन्नो आसने तस्मिं, उग्गहेत्त्वान ब्यञ्जनं ॥

“धारेति सेट्ठसङ्कप्पो, अब्यग्गमानसो नरो ।
 धम्मनुधम्मप्पटिपन्नो, दुक्खस्सन्तकरो सिया”ति ॥ दसमं ।

पुग्गलवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

समिद्ध [कायसक्खि (सी०), सविट्ठ (स्या० कं०), सेट्ठ (क०)] -गिलान-सङ्खारा, बहुकारा वजिरेन च ।
 सेवि-जिगुच्छ-गूथभाणी, अन्धो च अवकुज्जताति ॥

४. देवदूतवग्गो

१. सब्रह्मकसुत्तं

३१. “सब्रह्मकानि, भिक्खवे, तानि कुलानि येसं पुत्तानं मातापितरो अज्झागारे पूजिता होन्ति । सपुब्बाचरियकानि, भिक्खवे, तानि कुलानि येसं पुत्तानं मातापितरो अज्झागारे पूजिता होन्ति । साहुनेय्यानि, भिक्खवे, तानि कुलानि येसं पुत्तानं मातापितरो अज्झागारे पूजिता होन्ति । ‘ब्रह्मा’ति, भिक्खवे, मातापितून् एतं अधिवचनं । ‘पुब्बाचरिया’ति, भिक्खवे, मातापितून् एतं अधिवचनं । ‘आहुनेय्या’ति, भिक्खवे, मातापितून् एतं अधिवचनं । तं किस्स हेतु? बहुकारा, भिक्खवे, मातापितरो पुत्तानं, आपादका पोसका, इमस्स लोकस्स दस्सेतारोति ।

“ब्रह्माति मातापितरो, पुब्बाचरियाति वुच्चरे ।
 आहुनेय्या च पुत्तानं, पजाय अनुकम्पका ॥

“तस्मा हि ने नमस्सेय्य, सक्करेय्य च पण्डितो ।
 अन्नेन अथ पानेन, वत्थेन सयनेन च ।
 उच्छादनेन न्हापनेन [नहापनेन (सी०)], पादानं धोवनेन च ॥

“ताय नं पारिचरियाय, मातापितूसु पण्डिता ।

इधेव [इध चेव (सी०)] न पसंसन्ति, पेच्च सगगे पमोदती'ति [सगगे च मोदतीति (सी०) इतिवु० १०६ इतिवुत्तके] ॥ पठमं ।

२. आनन्दसुत्तं

३२. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच —

“सिया नु खो, भन्ते, भिक्खुनो तथारूपो समाधिपटिलाभो यथा इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये अहङ्कारममङ्कारमानानुसया नास्सु, बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया नास्सु; यञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरतो अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ति तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरेय्या”ति? “सिया, आनन्द, भिक्खुनो तथारूपो समाधिपटिलाभो यथा इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये अहङ्कारममङ्कारमानानुसया नास्सु, बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया नास्सु; यञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरतो अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ति तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरेय्या”ति ।

“यथा कथं पन, भन्ते, सिया भिक्खुनो तथारूपो समाधिपटिलाभो यथा इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये अहङ्कारममङ्कारमानानुसया नास्सु, बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया नास्सु; यञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरतो अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ति तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरेय्या”ति?

“इधानन्द, भिक्खुनो एवं होति — ‘एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सगो तण्हाक्खयो विरागो निरोधो निब्बान’न्ति । एवं खो, आनन्द, सिया भिक्खुनो तथारूपो समाधिपटिलाभो यथा इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये अहङ्कारममङ्कारमानानुसया नास्सु, बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया नास्सु; यञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरतो अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ति तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरेय्या”ति ।

“इदञ्च पन मेतं, आनन्द, सन्धाय भासितं पारायने पुण्णकपञ्हे —

“सङ्खाय लोकस्मिं परोपरानि [परोवरानि (सी० पी०) सु० नि० १०५४; चूळनि० पुण्णकमाणवपुच्छा ७३], यस्सिज्जितं नत्थि कुहिञ्चि लोके । सन्तो विधूमो अनीघो [अनिघो (सी० स्या० कं० पी०), अनघो (?)] निरासो, अतारि सो जातिजरन्ति ब्रूमी’ति ॥ दुतियं ।

३. सारिपुत्तसुत्तं

३३. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं सारिपुत्तं भगवा एतदवोच — “संखित्तेनपि खो अहं, सारिपुत्त, धम्मं देसेय्यं; वित्थारेनपि

खो अहं, सारिपुत्त, धम्मं देसेय्यं; संखित्तवित्थारेनपि खो अहं, सारिपुत्त, धम्मं देसेय्यं; अज्जातारो च दुल्लभा”ति ।
 “एतस्स, भगवा, कालो, एतस्स, सुगत, कालो यं भगवा संखित्तेनपि धम्मं देसेय्य, वित्थारेनपि धम्मं देसेय्य,
 संखित्तवित्थारेनपि धम्मं देसेय्य । भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारो”ति ।

“तस्मातिह, सारिपुत्त, एवं सिक्खितब्बं — ‘इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न
 भविस्सन्ति, बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न भविस्सन्ति, यञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं
 उपसम्पज्ज विहरतो अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ति तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरिस्सामा”ति ।
 एवञ्हि खो, सारिपुत्त, सिक्खितब्बं ।

“यतो च खो, सारिपुत्त, भिक्खुनो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ति, बहिद्वा च
 सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ति, यञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरतो
 अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ति तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरति; अयं वुच्चति, सारिपुत्त —
 ‘भिक्खु अच्छेच्छि [अच्छेज्जि (स्या० कं० क०)] तण्हं, विवत्तयि [वावत्तयि (सी० पी०)] संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया
 अन्तमकासि दुक्खस्स’ । इदञ्च पन मेतं, सारिपुत्त, सन्धाय भासितं पारायने [पारायणे (सी०)] उदयपण्णे —

“पहानं कामसज्जानं, दोमनस्सान चूभयं ।
 थिनस्स च पनूदनं, कुक्कुच्चानं निवारणं ॥

“उपेक्खासतिसंसुद्धं, धम्मतक्कपुरेजवं ।
 अज्जाविमोक्खं पब्रूमि, अविज्जाय पभेदन”न्ति [सु० नि० १११२; चूळनि० उदयमाणवपुच्छा १३१] ॥ ततियं ।

४. निदानसुत्तं

३४. “तीणिमानि, भिक्खवे, निदानानि कम्मानं समुदयाय । कतमानि तीणि? लोभो निदानं कम्मानं समुदयाय, दोसो
 निदानं कम्मानं समुदयाय, मोहो निदानं कम्मानं समुदयाय ।

“यं, भिक्खवे, लोभपकतं कम्मं लोभजं लोभनिदानं लोभसमुदयं, यत्थस्स अत्तभावो निब्बत्तति तत्थ तं कम्मं
 विपच्चति । यत्थ तं कम्मं विपच्चति तत्थ तस्स कम्मस्स विपाकं पटिसंवेदेति, दिट्ठे वा धम्मे उपपज्ज वा [उपपज्जे वा
 (सी० स्या० कं०) उपपज्जित्वाति म० नि० ३.३०३ पाळिया संवण्णना] अपरे वा [अपरापरे वा (क०)] परियाये ।

“यं, भिक्खवे, दोसपकतं कम्मं दोसजं दोसनिदानं दोससमुदयं, यत्थस्स अत्तभावो निब्बत्तति तत्थ तं कम्मं
 विपच्चति । यत्थ तं कम्मं विपच्चति तत्थ तस्स कम्मस्स विपाकं पटिसंवेदेति, दिट्ठे वा धम्मे उपपज्ज वा अपरे वा
 परियाये ।

“यं, भिक्खवे, मोहपकतं कम्मं मोहजं मोहनिदानं मोहसमुदयं, यत्थस्स अत्तभावो निब्बत्तति तत्थ तं कम्मं
 विपच्चति । यत्थ तं कम्मं विपच्चति तत्थ तस्स कम्मस्स विपाकं पटिसंवेदेति, दिट्ठे वा धम्मे उपपज्ज वा अपरे वा
 परियाये ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, बीजानि अखण्डानि अपूतीनि अवातातपहतानि सारादानि सुखसयितानि सुखेते सुपरिकम्मकताय भूमिया निक्खित्तानि । देवो च सम्माधारं अनुप्पवेच्छेय्य । एवस्सु तानि, भिक्खवे, बीजानि बुद्धिं विरुद्धिं वेपुल्लं आपज्जेय्युं । एवमेवं खो, भिक्खवे, यं लोभपकतं कम्मं लोभजं लोभनिदानं लोभसमुदयं, यत्थस्स अत्तभावो निब्बत्तति तत्थ तं कम्मं विपच्चति । यत्थ तं कम्मं विपच्चति तत्थ तस्स कम्मस्स विपाकं पटिसंवेदेति, दिट्ठे वा धम्मे उपपज्ज वा अपरे वा परियाये ।

“यं दोसपकतं कम्मं... पे०... यं मोहपकतं कम्मं मोहजं मोहनिदानं मोहसमुदयं, यत्थस्स अत्तभावो निब्बत्तति तत्थ तं कम्मं विपच्चति । यत्थ तं कम्मं विपच्चति तत्थ तस्स कम्मस्स विपाकं पटिसंवेदेति, दिट्ठे वा धम्मे उपपज्ज वा अपरे वा परियाये । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि निदानानि कम्मानं समुदयाय ।

“तीणिमानि, भिक्खवे, निदानानि कम्मानं समुदयाय । कतमानि तीणि? अलोभो निदानं कम्मानं समुदयाय, अदोसो निदानं कम्मानं समुदयाय, अमोहो निदानं कम्मानं समुदयाय ।

“यं, भिक्खवे, अलोभपकतं कम्मं अलोभजं अलोभनिदानं अलोभसमुदयं, लोभे विगते एवं तं कम्मं पहीनं होति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयतिं अनुप्पादधम्मं ।

“यं, भिक्खवे, अदोसपकतं कम्मं अदोसजं अदोसनिदानं अदोससमुदयं, दोसे विगते एवं तं कम्मं पहीनं होति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयतिं अनुप्पादधम्मं ।

“यं, भिक्खवे, अमोहपकतं कम्मं अमोहजं अमोहनिदानं अमोहसमुदयं, मोहे विगते एवं तं कम्मं पहीनं होति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयतिं अनुप्पादधम्मं ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, बीजानि अखण्डानि अपूतीनि अवातातपहतानि सारादानि सुखसयितानि । तानि पुरिसो अग्गिना डहेय्य । अग्गिना डहित्वा मसिं करेय्य । मसिं करित्वा महावाते वा ओफुणेय्य [ओपुनेय्य (सी० पी०)] नदिया वा सीघसोताय पवाहेय्य । एवस्सु तानि, भिक्खवे, बीजानि उच्छिन्नमूलानि तालावत्थुकतानि अनभावङ्कतानि [अनभावकतानि (सी० पी०)] आयतिं अनुप्पादधम्मानि । एवमेवं खो, भिक्खवे, यं अलोभपकतं कम्मं अलोभजं अलोभनिदानं अलोभसमुदयं, लोभे विगते एवं तं कम्मं पहीनं होति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयतिं अनुप्पादधम्मं ।

“यं अदोसपकतं कम्मं... पे०... यं अमोहपकतं कम्मं अमोहजं अमोहनिदानं अमोहसमुदयं, मोहे विगते एवं तं कम्मं पहीनं होति... पे०... आयतिं अनुप्पादधम्मं । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि निदानानि कम्मानं समुदयाया”ति ।

“लोभजं दोसज्ज्वेव [दोसजं कम्मं (क०)], मोहज्ज्यापविद्दसु ।

यं तेन पकतं कम्मं, अप्पं वा यदि वा बहुं ।

इधेव तं वेदनियं, वत्थु अज्जं न विज्जति ॥

“तस्मा लोभज्ज दोसज्ज, मोहज्ज्यापि विद्दसु ।

विज्जं उप्पादयं भिक्खु, सब्बा दुग्गतियो जहे”ति ॥ चतुत्थं ।

५. हत्थकसुत्तं

३५. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा आळवियं विहरति गोमग्गे सिंसपावने पण्णसन्थरे । अथ खो हत्थको आळवको जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो अद्दस भगवन्तं गोमग्गे सिंसपावने पण्णसन्थरे निसिन्नं । दिस्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो हत्थको आळवको भगवन्तं एतदवोच — “कच्चि, भन्ते, भगवा सुखमसयित्था”ति? “एवं, कुमार, सुखमसयित्थं । ये च पन लोके सुखं सेन्ति, अहं तेसं अञ्जतरो”ति ।

“सीता, भन्ते, हेमन्तिका रत्ति, अन्तरट्टको हिमपातसमयो, खरा गोकण्टकहता भूमि, तनुको पण्णसन्थरो, विरळानि रुक्खस्स पत्तानि, सीतानि कासायानि वत्थानि, सीतो च वेरम्भो वातो वायति । अथ च पन भगवा एवमाह — ‘एवं, कुमार, सुखमसयित्थं । ये च पन लोके सुखं सेन्ति, अहं तेसं अञ्जतरो’”ति ।

“तेन हि, कुमार, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, कुमार, इधस्स गहपतिस्स वा गहपतिपुत्तस्स वा कूटागारं उल्लित्तावलित्तं निवातं फुसितग्गळं पिहितवातपानं । तत्रस्स पल्लङ्को गोनकत्थतो पटिकत्थतो पटलिकत्थतो कदलिमिगपवरपच्चत्थरणो [कादलिमिगपवरपच्चत्थरणो (सी०)] सउत्तरच्छदो उभतो लोहितकूपधानो; तेलप्पदीपो चेत्थ ज्ञायेय्य [जालेय्य (क०)]; चतस्सो च [तस्सेव (क०)] पजापतियो मनापामनापेन पच्चुपट्टिता अस्सु । तं किं मज्जसि, कुमार, सुखं वा सो सयेय्य नो वा? कथं वा ते एत्थ होती”ति? “सुखं सो, भन्ते, सयेय्य । ये च पन लोके सुखं सेन्ति, सो तेसं अञ्जतरो”ति ।

“तं किं मज्जसि, कुमार, अपि नु तस्स गहपतिस्स वा गहपतिपुत्तस्स वा उप्पज्जेय्युं रागजा परिळाहा कायिका वा चेतसिका वा येहि सो रागजेहि परिळाहेहि परिड्हमानो दुक्खं सयेय्या”ति? “एवं, भन्ते”ति ।

“येहि खो सो, कुमार, गहपति वा गहपतिपुत्तो वा रागजेहि परिळाहेहि परिड्हमानो दुक्खं सयेय्य, सो रागो तथागतस्स पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्गतो आर्यातिं अनुप्पादधम्मो । तस्माहं सुखमसयित्थं ।

“तं किं मज्जसि, कुमार, अपि नु तस्स गहपतिस्स वा गहपतिपुत्तस्स वा उप्पज्जेय्युं दोसजा परिळाहा... पे०... मोहजा परिळाहा कायिका वा चेतसिका वा येहि सो मोहजेहि परिळाहेहि परिड्हमानो दुक्खं सयेय्या”ति? “एवं, भन्ते”ति ।

“ये हि खो सो, कुमार, गहपति वा गहपतिपुत्तो वा मोहजेहि परिळाहेहि परिड्हमानो दुक्खं सयेय्य, सो मोहो तथागतस्स पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्गतो आर्यातिं अनुप्पादधम्मो । तस्माहं सुखमसयित्थं”न्ति ।

[चूळव० ३०५; सं० नि० १.२४२] “सब्बदा वे सुखं सेति, ब्राह्मणो परिनिब्बुतो ।
यो न लिम्पति [लिप्पति (सी० स्या० कं० क०)] कामेसु, सीतिभूतो निरूपधि ॥

“सब्बा आसत्तियो छेत्वा, विनेय्य हृदये दरं ।
उपसन्तो सुखं सेति, सन्तिं पप्पुय्य चेतसो”ति ॥ पञ्चमं ।

६. देवदूतसुत्तं

३६. “तीणिमानि, भिक्खवे, देवदूतानि । कतमानि तीणि? इध, भिक्खवे, एकच्चो कायेन दुच्चरितं चरति, वाचाय दुच्चरितं चरति, मनसा दुच्चरितं चरति । सो कायेन दुच्चरितं चरित्वा, वाचाय दुच्चरितं चरित्वा, मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला नानाबाहासु गहेत्वा यमस्स रज्जो दस्सेन्ति — ‘अयं, देव, पुरिसो अमत्तेय्यो अपेत्तेय्यो असामज्जो अब्रह्मज्जो, न कुले जेट्ठापचायी । इमस्स देवो दण्डं पणेतू’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पठमं देवदूतं समनुयुज्जति समनुगाहति समनुभासति — ‘अम्भो, पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु पठमं देवदूतं पातुभूतं’न्ति? सो एवमाह — ‘नाद्दसं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थिं वा पुरिसं वा आसीतिकं वा नावुतिकं वा वस्ससतिकं वा [पस्स मं निं ३.२६३] जातिया जिण्णं गोपानसिवङ्कं भोगं दण्डपरायणं [दण्डपरायणं (स्यां कं पीं)] पवेधमानं गच्छन्तं आतुरं गतयोब्बनं खण्डदन्तं पलितकेसं विलूनं खल्लितसिरं [खलितं सिरं (सी पीं)], खलितसिरं (स्यां कं पीं) मं निं ३.२६३] वलितं तिलकाहतगतं’न्ति? सो एवमाह — ‘अद्दसं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो, पुरिस, तस्स ते विज्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि — अहम्पि खोम्हि जराधम्मो जरं अनतीतो, हन्दाहं कल्याणं करोमि, कायेन वाचाय मनसा’ति? सो एवमाह — ‘नासक्खिस्सं, भन्ते । पमादस्सं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो, पुरिस, पमादताय [पमादवताय (सीं स्यां कं पीं) मं निं ३.२६२] न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं [तं (कं)], अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं [ते (कं)] पमत्तं । तं खो पन ते एतं [तं खो पनेतं (सीं स्यां कं पीं)] पापकम्मं [पापं कम्मं (सीं)] नेव मातरा कतं, न पितरा कतं, न भातरा कतं, न भगिनिया कतं, न मित्तामच्चेहि कतं, न जातिसालोहितेहि कतं, न देवताहि कतं, न समणब्राह्मणेहि कतं; अथ खो तयावेतं पापकम्मं कतं, त्वज्जेवेतस्स विपाकं पटिसंवेदिस्ससी’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पठमं देवदूतं समनुयुज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा, दुतियं देवदूतं समनुयुज्जति समनुगाहति समनुभासति — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु दुतियं देवदूतं पातुभूतं’न्ति? सो एवमाह — ‘नाद्दसं, भन्ते’ति । “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थिं वा पुरिसं वा आबाधिकं दुक्खितं बाळ्हगिलानं, सके मुत्तकरीसे पलिपन्नं सेमानं, अज्जेहि वुट्ठापियमानं, अज्जेहि संवेसियमानं’न्ति? सो एवमाह — ‘अद्दसं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विज्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि — अहम्पि खोम्हि ब्याधिधम्मो ब्याधिं अनतीतो, हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा’ति? सो एवमाह — ‘नासक्खिस्सं, भन्ते । पमादस्सं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, पमादताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कतं, न पितरा कतं, न भातरा कतं, न भगिनिया कतं, न मित्तामच्चेहि कतं, न जातिसालोहितेहि कतं, न देवताहि कतं, न समणब्राह्मणेहि कतं; अथ खो

तयावेतं पापकम्मं कतं । त्वञ्जेवेतस्स विपाकं पटिसंवेदिस्ससी””ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा दुतियं देवदूतं समनुयुज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा, ततियं देवदूतं समनुयुज्जति समनुगाहति समनुभासति — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु ततियं देवदूतं पातुभूत’न्ति? सो एवमाह — ‘नाद्दसं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थिं वा पुरिसं वा एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजात’न्ति? सो एवमाह — ‘अद्दसं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विज्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि — अहम्पि खोम्हि मरणधम्मो मरणं अनतीतो, हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा’ति? सो एवमाह — ‘नासक्खिस्सं, भन्ते । पमादस्सं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, पमादताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कतं, न पितरा कतं, न भातरा कतं, न भगिनिया कतं, न मित्तामच्चोहि कतं, न जातिसालोहितोहि कतं, न देवताहि कतं, न समणब्राह्मणोहि कतं; अथ खो तयावेतं पापकम्मं कतं । त्वञ्जेवेतस्स विपाकं पटिसंवेदिस्ससी””ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा ततियं देवदूतं समनुयुज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा तुण्ही होति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला पञ्चविधबन्धनं नाम कारणं करोन्ति । तत्तं अयोखिलं हत्थे गमेन्ति । तत्तं अयोखिलं दुतियस्मिं हत्थे गमेन्ति । तत्तं अयोखिलं पादे गमेन्ति । तत्तं अयोखिलं दुतियस्मिं पादे गमेन्ति । तत्तं अयोखिलं मज्झे उरस्मिं गमेन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा [तिप्पा (सी०)] खरा कटुका वेदना वेदियति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला संवेसेत्वा [संकङ्कित्वा (क०)] कुधारीहि तच्छन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदियति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा वासीहि तच्छन्ति...पे०... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला रथे योजेत्वा आदिताय भूमिया सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय [सज्जोतिभूताय (स्या० कं०)] सारेन्तिपि पच्चासारेन्तिपि...पे०... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला महन्तं अङ्गारपब्बतं आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं आरोपेन्तिपि ओरोपेन्तिपि...पे०... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा तत्ताय लोहकुम्भिया पक्खिपन्ति, आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय । सो तत्थ फेणुदेहकं पच्चमानो सकिम्पि उद्धं गच्छति, सकिम्पि अधो गच्छति, सकिम्पि तिरियं गच्छति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदियति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला महानिरये पक्खिपन्ति । सो खो पन, भिक्खवे, महानिरयो —

“चतुक्कण्णो चतुद्वारो, विभत्तो भागसो मितो ।

अयोपाकारपरियन्तो, अयसा पटिकुज्जितो ॥

“तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसा युता ।

समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिष्ठति सब्बदा”ति [पे० व० ७०-७१, २४०-२४१] ॥

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, यमस्स रज्जो एतदहोसि — ‘ये किर, भो, लोके पापकानि कम्मनि करोन्ति ते एवरूपा विविधा कम्मकारणा करीयन्ति । अहो वताहं मनुस्सत्तं लभेय्यं, तथागतो च लोके उप्पज्जेय्य अरहं सम्मासम्बुद्धो, तज्चाहं भगवन्तं पयिरुपासेय्यं । सो च मे भगवा धम्मं देसेय्य, तस्स चाहं भगवतो धम्मं आजानेय्य’न्ति । तं खो पनाहं, भिक्खवे, न अज्जस्स समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा सुत्वा एवं वदामि, अपि च खो, भिक्खवे, यदेव मे सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेवाहं वदामी”ति ।

“चोदिता देवदूतेहि, ये पमज्जन्ति माणवा ।
ते दीघरत्तं सोचन्ति, हीनकायूपगा नरा ॥

“ये च खो देवदूतेहि, सन्तो सप्पुरिसा इध ।
चोदिता नप्पमज्जन्ति, अरियधम्मे कुदाचनं ॥

“उपादाने भयं दिस्वा, जातिमरणसम्भवे ।
अनुपादा विमुच्चन्ति, जातिमरणसङ्खये ॥

“ते अप्पमत्ता [ते खोप्पमत्ता (सी०), ते खेमप्पत्ता (स्या० कं० पी०) म० नि० ३.२७१] सुखिनो [सुखिता (सी० स्या०)], दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।
सब्बवेरभयातीता, सब्बदुक्खं उपच्चगु”न्ति ॥ छट्ठं ।

७. चतुमहाराजसुत्तं

३७. “अट्ठमियं, भिक्खवे, पक्खस्स चतुन्नं महाराजानं अमच्चा पारिसज्जा इमं लोकं अनुविचरन्ति — ‘कच्चि बहू मनुस्सा मनुस्सेसु मत्तेय्या पेत्तेय्या सामज्जा ब्रह्मज्जा कुले जेट्ठापचायिनो उपोसथं उपवसन्ति पटिजागरोन्ति पुज्जानि करोन्ती”ति । चातुद्दसिं, भिक्खवे, पक्खस्स चतुन्नं महाराजानं पुत्ता इमं लोकं अनुविचरन्ति — ‘कच्चि बहू मनुस्सा मनुस्सेसु मत्तेय्या पेत्तेय्या सामज्जा ब्रह्मज्जा कुले जेट्ठापचायिनो उपोसथं उपवसन्ति पटिजागरोन्ति पुज्जानि करोन्ती”ति । तदहु, भिक्खवे, उपोसथे पन्नरसे चत्तारो महाराजानो सामज्जेव इमं लोकं अनुविचरन्ति — ‘कच्चि बहू मनुस्सा मनुस्सेसु मत्तेय्या पेत्तेय्या सामज्जा ब्रह्मज्जा कुले जेट्ठापचायिनो उपोसथं उपवसन्ति पटिजागरोन्ति पुज्जानि करोन्ती”ति ।

“सचे, भिक्खवे, अप्पका होन्ति मनुस्सा मनुस्सेसु मत्तेय्या पेत्तेय्या सामज्जा ब्रह्मज्जा कुले जेट्ठापचायिनो उपोसथं उपवसन्ति पटिजागरोन्ति पुज्जानि करोन्ति । तमेनं, भिक्खवे, चत्तारो महाराजानो देवानं तावतिसानं सुधम्माय सभाय सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं आरोचेन्ति — ‘अप्पका खो, मारिसा, मनुस्सा मनुस्सेसु मत्तेय्या पेत्तेय्या सामज्जा ब्रह्मज्जा कुले जेट्ठापचायिनो उपोसथं उपवसन्ति पटिजागरोन्ति पुज्जानि करोन्ती”ति । तेन खो, भिक्खवे, देवा तावतिसा अनत्तमना होन्ति — ‘दिब्बा वत, भो, काया परिहायिस्सन्ति, परिपूरिस्सन्ति असुरकाया”ति ।

“सचे पन, भिक्खवे, बहू होन्ति मनुस्सा मनुस्सेसु मत्तेय्या पेत्तेय्या सामज्जा ब्रह्मज्जा कुले जेट्ठापचायिनो उपोसथं उपवसन्ति पटिजागरोन्ति पुज्जानि करोन्ति । तमेनं, भिक्खवे, चत्तारो महाराजानो देवानं तावतिसानं सुधम्माय सभाय

सन्निसिन्नानं सन्नपतितानं आरोचेन्ति — ‘बहू खो, मारिसा, मनुस्सा मनुस्सेसु मत्तेय्या पेत्तेय्या सामज्जा ब्रह्मज्जा कुले जेट्ठापचायिनो उपोसथं उपवसन्ति पटिजागरन्ति पुज्जानि करोन्ती’ति । तेन, भिक्खवे, देवा तावतिसा अत्तमना होन्ति — ‘दिब्बा वत, भो, काया परिपूरिस्सन्ति, परिहायिस्सन्ति असुरकाया’”ति ।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, सक्को देवानमिन्दो देवे तावतिसे अनुनयमानो तायं वेलायं इमं गाथं अभसि —

“चातुदसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्ठमी ।

पाटिहारियपक्खञ्च, अट्ठङ्गसुसमागतं ।

उपोसथं उपवसेय्य, योपिस्स [योपस्स (सी० स्या० कं० पी०)] मादिसो नरो”ति ॥

“सा खो पनेसा, भिक्खवे, सक्केन देवानमिन्देन गाथा दुग्गीता न सुगीता दुब्भासिता न सुभासिता । तं किस्स हेतु? सक्को हि, भिक्खवे, देवानमिन्दो अवीतरागो अवीतदोसो अवीतमोहो ।

“यो च खो सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा ब्रह्मचरियो कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदज्जा विमुत्तो, तस्स खो एतं, भिक्खवे, भिक्खुनो [तस्स खो एतं भिक्खुनो (सी० स्या०), तस्स खो एवं भिक्खवे भिक्खुनो (क०)] कल्लं वचनाय —

“चातुदसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्ठमी ।

पाटिहारियपक्खञ्च, अट्ठङ्गसुसमागतं ।

उपोसथं उपवसेय्य, योपिस्स मादिसो नरो”ति ॥

“तं किस्स हेतु? सो हि, भिक्खवे, भिक्खु वीतरागो वीतदोसो वीतमोहो”ति । सत्तमं ।

८. दुतियचतुमहाराजसुत्तं

३८. “भूतपुब्बं, भिक्खवे, सक्को देवानमिन्दो देवे तावतिसे अनुनयमानो तायं वेलायं इमं गाथं अभसि —

“चातुदसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्ठमी ।

पाटिहारियपक्खञ्च, अट्ठङ्गसुसमागतं ।

उपोसथं उपवसेय्य, योपिस्स मादिसो नरो”ति ॥

“सा खो पनेसा, भिक्खवे, सक्केन देवानमिन्देन गाथा दुग्गीता न सुगीता दुब्भासिता न सुभासिता । तं किस्स हेतु? सक्को हि, भिक्खवे, देवानमिन्दो अपरिमुत्तो जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, अपरिमुत्तो दुक्खस्माति वदामि ।

“यो च खो सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदज्जा विमुत्तो, तस्स खो एतं, भिक्खवे, भिक्खुनो कल्लं वचनाय —

“चातुदसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्ठमी ।

पाटिहारियपक्खञ्च, अट्ठङ्गसुसमागतं ।
उपोसथं उपवसेय्य, योपिस्स मादिसो नरो”ति ॥

“तं किस्स हेतु? सो हि, भिक्खवे, भिक्खु परिमुत्तो जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, परिमुत्तो दुक्खस्माति वदामी”ति । अट्ठमं ।

९. सुखुमालसुत्तं

३९. “सुखुमालो अहं, भिक्खवे, परमसुखुमालो अच्चन्तसुखुमालो । मम सुदं, भिक्खवे, पितु निवेसने पोक्खरणियो कारिता होन्ति । एकत्थ सुदं, भिक्खवे, उप्पलं वप्पति [पुप्फति (सी० पी०)], एकत्थ पदुमं, एकत्थ पुण्डरीकं, यावदेव ममत्थाय । न खो पनस्साहं, भिक्खवे, अकासिकं चन्दनं धारेमि [कासिकं चन्दनं धारेमि (स्या० कं० क०), अकासिकं धारेमि (?)] । कासिकं, भिक्खवे, सु मे तं वेठनं होति, कासिका कञ्चुका, कासिकं निवासनं, कासिको उत्तरासङ्गो । रत्तिन्दिवं [रत्तिदिवं (क०)] खो पन मे सु तं, भिक्खवे, सेतच्छत्तं धारीयति — ‘मा नं फुसि सीतं वा उण्हं वा तिणं वा रजो वा उस्सावो वा’”ति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, तयो पासादा अहेसुं — एको हेमन्तिको, एको गिम्हिको, एको वस्सिको । सो खो अहं, भिक्खवे, वस्सिके पासादे वस्सिके चत्तारो मासे निप्पुरिसेहि तूरियेहि परिचारयमानो [परिचारियमानो (स्या० कं० पी० क०)] न हेट्ठापासादं ओरोहामि । यथा खो पन, भिक्खवे, अज्जेसं निवेसने दासकम्मकरपोरिसस्स कणाजकं भोजनं दीयति बिलङ्गदुतियं, एवमेवस्सु मे, भिक्खवे, पितु निवेसने दासकम्मकरपोरिसस्स सालिमंसोदनो दीयति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एवरूपाय इद्धिया समन्नागतस्स एवरूपेन च सुखुमालेन एतदहोसि — ‘अस्सुतवा खो पुथुज्जनो अत्तना जराधम्मो समानो जरं अनतीतो परं जिण्णं दिस्वा अट्ठीयति हरायति जिगुच्छति अत्तानंयेव अतिसित्त्वा, अहमि खोमि जराधम्मो जरं अनतीतो । अहज्जेव [अहज्जे (?)] खो पन जराधम्मो समानो जरं अनतीतो परं जिण्णं दिस्वा अट्ठीयेय्यं हरायेय्यं जिगुच्छेय्यं न मेतं अस्स पतिरूपंन्ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे, इति पटिसज्जिक्खतो यो योब्बने योब्बनमदो सो सब्बसो पहीयि ।

“अस्सुतवा खो पुथुज्जनो अत्तना ब्याधिधम्मो समानो ब्याधिं अनतीतो परं ब्याधितं दिस्वा अट्ठीयति हरायति जिगुच्छति अत्तानंयेव अतिसित्त्वा — ‘अहमि खोमि ब्याधिधम्मो ब्याधिं अनतीतो, अहज्जेव खो पन ब्याधिधम्मो समानो ब्याधिं अनतीतो परं ब्याधिकं दिस्वा अट्ठीयेय्यं हरायेय्यं जिगुच्छेय्यं, न मेतं अस्स पतिरूपंन्ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे, इति पटिसज्जिक्खतो यो आरोग्ये आरोग्यमदो सो सब्बसो पहीयि ।

“अस्सुतवा खो पुथुज्जनो अत्तना मरणधम्मो समानो मरणं अनतीतो परं मतं दिस्वा अट्ठीयति हरायति जिगुच्छति अत्तानंयेव अतिसित्त्वा — ‘अहमि खोमि मरणधम्मो, मरणं अनतीतो, अहं चेव खो पन मरणधम्मो समानो मरणं अनतीतो परं मतं दिस्वा अट्ठीयेय्यं हरायेय्यं जिगुच्छेय्यं, न मेतं अस्स पतिरूपंन्ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे, इति पटिसज्जिक्खतो यो जीविते जीवितमदो सो सब्बसो पहीयी”ति ।

“तयोमे, भिक्खवे, मदा । कतमे तयो? योब्बनमदो, आरोग्यमदो, जीवितमदो । योब्बनमदमत्तो वा, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो कायेन दुच्चरितं चरति, वाचाय दुच्चरितं चरति, मनसा दुच्चरितं चरति । सो कायेन दुच्चरितं चरित्वा,

वाचाय दुच्चरितं चरित्वा, मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । आरोग्यमदमत्तो वा, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो... पे०... जीवितमदमत्तो वा, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो कायेन दुच्चरितं चरति, वाचाय दुच्चरितं चरति, मनसा दुच्चरितं चरति । सो कायेन दुच्चरितं चरित्वा, वाचाय दुच्चरितं चरित्वा, मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।

“योब्बनमदमत्तो वा, भिक्खवे, भिक्खु सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तति । आरोग्यमदमत्तो वा, भिक्खवे, भिक्खु... पे०... जीवितमदमत्तो वा, भिक्खवे, भिक्खु सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तती”ति ।

“ब्याधिधम्मा जराधम्मा, अथो मरणधम्मिनो ।

यथाधम्मा [ब्याधिधम्मो जराधम्मो, अथो मरणधम्मिको । यथा धम्मो (क०)] तथासन्ता, जिगुच्छन्ति पुथुज्जना ॥

“अहञ्चे तं जिगुच्छेय्यं, एवंधम्मेषु पाणिसु ।

न मेतं पतिरूपस्स, मम एवं विहारिनो ॥

“सोहं एवं विहरन्तो, जत्वा धम्मं निरूपधि ।

आरोग्ये योब्बनस्मिञ्च, जीवितस्मिञ्च ये मदा ॥

“सब्बे मदे अभिभोस्मि [अतीतोस्मि (क०)], नेक्खम्मो ददु खेमतं ।

तस्स मे अहु उस्साहो, निब्बानं अभिपस्सतो ॥

“नाहं भब्बो एतरहि, कामानि पटिसेवितुं ।

अनिवत्ति भविस्सामि, ब्रह्मचरियपरायणो”ति ॥ नवमं ।

१०. आधिपतेय्यसुत्तं

४०. “तीणिमानि, भिक्खवे, आधिपतेय्यानि । कतमानि तीणि? अत्ताधिपतेय्यं, लोकाधिपतेय्यं, धम्माधिपतेय्यं । कतमञ्च, भिक्खवे, अत्ताधिपतेय्यं? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । न पिण्डपातहेतु, न सेनासनहेतु, न इतिभवाभवहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । अपि च खोम्हि ओतिण्णो जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो । अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथाति । अहञ्चेव खो पन यादिसके [यादिसके वा (सी० पी० क०)] कामे ओहाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो तादिसके वा [च (क०)] कामे परियेसेय्यं ततो वा [च (क०)] पापिटुतरे, न मेतं पतिरूपन्ति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘आरद्धं खो पन मे वीरियं भविस्सति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं’न्ति । सो अत्तानंयेव अधिपतिं करित्वा अकुसलं पजहति, कुसलं भावेति, सावज्जं पजहति, अनवज्जं भावेति, सुद्धं अत्तानं परिहरति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, अत्ताधिपतेय्यं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, लोकाधिपतेय्यं? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । न पिण्डपातहेतु, न सेनासनहेतु, न

इतिभवाभवहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । अपि च खोम्हि ओतिण्णो जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो । अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथा^१ति । अहञ्चेव खो पन एवं पब्बजितो समानो कामवितक्कं वा वितक्केय्यं, ब्यापादवितक्कं वा वितक्केय्यं, विहिंसावितक्कं वा वितक्केय्यं, महा खो पनायं लोकसन्निवासो । महन्तस्मिं खो पन लोकसन्निवासे सन्ति समणब्राह्मणा इद्धिमन्तो दिब्बचक्खुका परचित्तविदुनो । ते दूरतोपि पस्सन्ति, आसन्नापि न दिस्सन्ति, चेतसापि चित्तं पजानन्ति [जानन्ति (क०)] । तेषि मं एवं जानेय्युं — ‘पस्सथ, भो, इमं कुलपुत्तं सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो समानो वोकिण्णो विहरति पापकेहि अकुसलेहि धम्मेही^२ति । देवतापि खो सन्ति इद्धिमन्तिनियो दिब्बचक्खुका परचित्तविदुनियो । ता दूरतोपि पस्सन्ति, आसन्नापि न दिस्सन्ति, चेतसापि चित्तं जानन्ति । तापि मं एवं जानेय्युं — ‘पस्सथ, भो, इमं कुलपुत्तं सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो समानो वोकिण्णो विहरति पापकेहि अकुसलेहि धम्मेही^३ति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘आरद्धं खो पन मे वीरियं भविस्सति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकग्ग^४न्ति । सो लोकंयेव अधिपतिं करित्वा अकुसलं पजहति, कुसलं भावेति, सावज्जं पजहति, अनवज्जं भावेति, सुद्धं अत्तानं परिहरति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, लोकाधिपतेय्यं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, धम्माधिपतेय्यं? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरज्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुज्जागारगतो वा इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । न पिण्डपातहेतु, न सेनासनहेतु, न इतिभवाभवहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । अपि च खोम्हि ओतिण्णो जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो । अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथाति । स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूहीति । सन्ति खो पन मे सब्रह्मचारी जानं पस्सं विहरन्ति । अहञ्चेव खो पन एवं स्वाक्खाते धम्मविनये पब्बजितो समानो कुसीतो विहरेय्यं पमत्तो, न मेतं अस्स पतिरूप^५न्ति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘आरद्धं खो पन मे वीरियं भविस्सति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकग्ग^६न्ति । सो धम्मंयेव अधिपतिं करित्वा अकुसलं पजहति, कुसलं भावेति, सावज्जं पजहति, अनवज्जं भावेति, सुद्धं अत्तानं परिहरति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्माधिपतेय्यं । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि आधिपतेय्यानी^७ति ।

“नत्थि लोके रहो नाम, पापकम्मं पकुब्बतो ।
अत्ता ते पुरिस जानाति, सच्चं वा यदि वा मुसा ॥

“कल्याणं वत भो सक्खि, अत्तानं अतिमज्जसि ।
यो सन्तं अत्तनि पापं, अत्तानं परिगूहसि ॥

“पस्सन्ति देवा च तथागता च,
लोकस्मिं बालं विसमं चरन्तं ।
तस्मा हि अत्ताधिपतेय्यको च [अत्ताधिपको सको चरे (सी० स्या० कं० पी०)],
लोकाधिपो च निपको च ज्ञायी ॥

“धम्माधिपो च अनुधम्मचारी,
न हीयति सच्चपरक्कमो मुनि ।

पसह मारं अभिभुय्य अन्तकं,
 यो च फुसी जातिक्खयं पधानवा ।
 सो तादिसो लोकविदू सुमेधो,
 सब्बेसु धम्मेसु अतम्मयो मुनी'ति ॥ दसमं ।

देवदूतवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

ब्रह्म आनन्द सारिपुत्तो, निदानं हत्थकेन च ।
 दूता दुवे च राजानो, सुखुमालाधिपतेय्येन चाति ॥

५. चूळवग्गो

१. सम्मुखीभावसुत्तं

४१. “तिण्णं, भिक्खवे, सम्मुखीभावा सद्धो कुलपुत्तो बहुं पुज्जं पसवति । कतमेसं तिण्णं? सद्धाय, भिक्खवे, सम्मुखीभावा सद्धो कुलपुत्तो बहुं पुज्जं पसवति । देय्यधम्मस्स, भिक्खवे, सम्मुखीभावा सद्धो कुलपुत्तो बहुं पुज्जं पसवति । दक्खिण्येय्यानं, भिक्खवे, सम्मुखीभावा सद्धो कुलपुत्तो बहुं पुज्जं पसवति । इमेसं खो, भिक्खवे, तिण्णं सम्मुखीभावा सद्धो कुलपुत्तो बहुं पुज्जं पसवती'ति । पठमं ।

२. तिठानसुत्तं

४२. “तीहि, भिक्खवे, ठानेहि सद्धो पसन्नो वेदितब्बो । कतमेहि तीहि? सीलवन्तानं दस्सनकामो होति, सद्धम्मं सोतुकामो होति, विगतमलमच्छेरेन चेतसा अगारं अज्झावसति मुत्तचागो पयतपाणि वोस्सग्गरतो याचयोगो दानसंविभागरतो । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि ठानेहि सद्धो पसन्नो वेदितब्बो' ।

“दस्सनकामो सीलवतं, सद्धम्मं सोतुमिच्छति ।
 विनये मच्छेरमलं, स वे सद्धोति वुच्चती'ति ॥ दुतियं ।

३. अत्थवससुत्तं

४३. “तयो, भिक्खवे, अत्थवसे सम्पस्समानेन अलमेव परेसं धम्मं देसेतुं । कतमे तयो? यो धम्मं देसेति सो अत्थप्पटिसंवेदी च होति धम्मप्पटिसंवेदी च । यो धम्मं सुणाति सो अत्थप्पटिसंवेदी च होति धम्मप्पटिसंवेदी च । यो चेव धम्मं देसेति यो च धम्मं सुणाति उभो अत्थप्पटिसंवेदिनो च होन्ति धम्मप्पटिसंवेदिनो च । इमे खो, भिक्खवे, तयो अत्थवसे सम्पस्समानेन अलमेव परेसं धम्मं देसेतु'न्ति । ततियं ।

४. कथापवत्तिसुत्तं

४४. “तीहि, भिक्खवे, ठानेहि कथा पवत्तिनी होति । कतमेहि तीहि? यो धम्मं देसेति सो अत्थप्पटिसंवेदी च होति धम्मप्पटिसंवेदी च । यो धम्मं सुणाति सो अत्थप्पटिसंवेदी च होति धम्मप्पटिसंवेदी च । यो चेव धम्मं देसेति यो च धम्मं सुणाति उभो अत्थप्पटिसंवेदिनो च होन्ति धम्मप्पटिसंवेदिनो च । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि ठानेहि कथा पवत्तिनी होती”ति । चतुत्थं ।

५. पण्डितसुत्तं

४५. “तीणिमानि, भिक्खवे, पण्डितपञ्जत्तानि सप्पुरिसपञ्जत्तानि । कतमानि तीणि? दानं, भिक्खवे, पण्डितपञ्जत्तं सप्पुरिसपञ्जत्तं । पब्बज्जा, भिक्खवे, पण्डितपञ्जत्ता सप्पुरिसपञ्जत्ता । मातापितूनं, भिक्खवे, उपट्ठानं पण्डितपञ्जत्तं सप्पुरिसपञ्जत्तं । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि पण्डितपञ्जत्तानि सप्पुरिसपञ्जत्तानी”ति ।

“सब्धि दानं उपञ्जत्तं, अहिंसा संयमो दमो ।

मातापितु उपट्ठानं, सन्तानं ब्रह्मचारिनं ॥

“सतं एतानि ठानानि, यानि सेवेथ पण्डितो ।

अरियो दस्सनसम्पन्नो, स लोकं भजते सिव”न्ति ॥ पञ्चमं ।

६. सीलवन्तसुत्तं

४६. “यं, भिक्खवे, सीलवन्तो पब्बजिता गामं वा निगमं वा उपनिस्साय विहरन्ति । तत्थ मनुस्सा तीहि ठानेहि बहुं पुज्जं पसवन्ति । कतमेहि तीहि? कायेन, वाचाय, मनसा । यं, भिक्खवे, सीलवन्तो पब्बजिता गामं वा निगमं वा उपनिस्साय विहरन्ति । तत्थ मनुस्सा इमेहि तीहि ठानेहि बहुं पुज्जं पसवन्ती”ति । छट्ठं ।

७. सङ्खतलक्खणसुत्तं

४७. “तीणिमानि, भिक्खवे, सङ्खतस्स सङ्खतलक्खणानि । कतमानि तीणि? उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि सङ्खतस्स सङ्खतलक्खणानी”ति । सत्तमं ।

८. असङ्खतलक्खणसुत्तं

४८. “तीणिमानि, भिक्खवे, असङ्खतस्स असङ्खतलक्खणानि । कतमानि तीणि? न उप्पादो पज्जायति, न वयो पज्जायति, न ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि असङ्खतस्स असङ्खतलक्खणानी”ति । अट्ठमं ।

९. पब्बतराजसुत्तं

४९. “हिमवन्तं, भिक्खवे, पब्बतराजं निस्साय महासाला तीहि वट्ठीहि वट्ठन्ति । कतमाहि तीहि? साखापत्तपलासेन वट्ठन्ति, तचपपटिकाय वट्ठन्ति, फेग्गुसारेन वट्ठन्ति । हिमवन्तं, भिक्खवे, पब्बतराजं निस्साय महासाला इमाहि तीहि वट्ठीहि वट्ठन्ति ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, सद्धं कुलपतिं निस्साय अन्तो जनो तीहि वड्ढीहि वड्ढति । कतमाहि तीहि? सद्धाय वड्ढति, सीलेन वड्ढति, पज्जाय वड्ढति । सद्धं, भिक्खवे, कुलपतिं निस्साय अन्तो जनो इमाहि तीहि वड्ढीहि वड्ढती”ति ।

“यथापि पब्बतो सेलो, अरज्जस्मिं ब्रहावने ।
तं रुक्खा उपनिस्साय, वड्ढन्ते ते वनप्पती ॥

“तथेव सीलसम्पन्नं, सद्धं कुलपतिं इध ।
उपनिस्साय वड्ढन्ति, पुत्तदारा च बन्धवा ।
अमच्चा जातिसङ्घा च, ये चस्स अनुजीविनो ॥

“त्यास्स सीलवतो सीलं, चागं सुचरितानि च ।
पस्समानानुकुब्बन्ति, अत्तमत्थं [ये भवन्ति (सी० स्या० कं० पी०)] विचक्खणा ॥

“इध धम्मं चरित्वान, मगं सुगतिगामिनं ।
नन्दिनो देवलोकस्मिं, मोदन्ति कामकामिनो”ति ॥ नवमं ।

१०. आतप्पकरणीयसुत्तं

५०. “तीहि, भिक्खवे, ठानेहि आतप्पं करणीयं । कतमेहि तीहि? अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय आतप्पं करणीयं, अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय आतप्पं करणीयं, उप्पन्नानं सारीरिकानं वेदनानं दुक्खानं तिब्बानं खरानं कटुकानं असातानं अमनापानं पाणहरानं अधिवासनाय आतप्पं करणीयं । इमेहि तीहि, भिक्खवे, ठानेहि आतप्पं करणीयं ।

“यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय आतप्पं करोति, अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय आतप्पं करोति, उप्पन्नानं सारीरिकानं वेदनानं दुक्खानं तिब्बानं खरानं कटुकानं असातानं अमनापानं पाणहरानं अधिवासनाय आतप्पं करोति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु आतापी निपको सतो सम्मा दुक्खस्स अन्तकिरियाया”ति । दसमं ।

११. महाचोरसुत्तं

५१. “तीहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो महाचोरो सन्धिम्पि छिन्दति, निल्लोपम्पि हरति, एकागारिकम्पि करोति, परिपन्थेपि तिड्ढति । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, महाचोरो विसमनिस्सितो च होति, गहननिस्सितो च होति, बलवनिस्सितो च होति । कथञ्च, भिक्खवे, महाचोरो विसमनिस्सितो होति? इध, भिक्खवे, महाचोरो नदीविदुगं वा निस्सितो होति पब्बतविसमं वा । एवं खो, भिक्खवे, महाचोरो विसमनिस्सितो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, महाचोरो गहननिस्सितो होति? इध, भिक्खवे, महाचोरो तिणगहनं वा निस्सितो होति, रुक्खगहनं वा रोधं [गेधं (सी० पी०)] वा महावनसण्डं वा । एवं खो, भिक्खवे, महाचोरो गहननिस्सितो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, महाचोरो बलवनिस्सितो होति? इध, भिक्खवे, महाचोरो राजानं वा राजमहामत्तानं वा निस्सितो होति । तस्स एवं होति — ‘सचे मं कोचि किञ्चि वक्खति, इमे मे राजानो वा राजमहामत्ता वा परियोधाय अत्थं भणिस्सन्ती’ति । सचे नं कोचि किञ्चि आह, त्यास्स राजानो वा राजमहामत्ता वा परियोधाय अत्थं भणन्ति । एवं खो, भिक्खवे, महाचोरो बलवनिस्सितो होति । इमे खो, भिक्खवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो महाचोरो सन्धिम्पि छिन्दति, निल्लोपम्पि हरति, एकागारिकम्पि करोति, परिपन्थेपि तिट्ठति ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो पापभिक्खु खतं उपहतं अत्तानं परिहरति, सावज्जो च होति सानुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च अपुज्जं पसवति । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, पापभिक्खु विसमनिस्सितो च होति गहननिस्सितो च बलवनिस्सितो च ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पापभिक्खु विसमनिस्सितो होति? इध, भिक्खवे, पापभिक्खु विसमेन कायकम्मेन समन्नागतो होति, विसमेन वचीकम्मेन समन्नागतो होति, विसमेन मनोकम्मेन समन्नागतो होति । एवं खो, भिक्खवे, पापभिक्खु विसमनिस्सितो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पापभिक्खु गहननिस्सितो होति? इध, भिक्खवे, पापभिक्खु मिच्छादिट्ठिको होति, अन्तर्गाहिकाय दिट्ठिया समन्नागतो होति । एवं खो, भिक्खवे, पापभिक्खु गहननिस्सितो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पापभिक्खु बलवनिस्सितो होति? इध, भिक्खवे, पापभिक्खु राजानं वा राजमहामत्तानं वा निस्सितो होति । तस्स एवं होति — ‘सचे मं कोचि किञ्चि वक्खति, इमे मे राजानो वा राजमहामत्ता वा परियोधाय अत्थं भणिस्सन्ती’ति । सचे नं कोचि किञ्चि आह, त्यास्स राजानो वा राजमहामत्ता वा परियोधाय अत्थं भणन्ति । एवं खो, भिक्खवे, पापभिक्खु बलवनिस्सितो होति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो पापभिक्खु खतं उपहतं अत्तानं परिहरति, सावज्जो च होति सानुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च अपुज्जं पसवती’ति । एकादसमं ।

चूळवग्गो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं —

सम्मुखी ठानत्थवसं, पवत्ति पण्डित सीलवं ।

सङ्घतं पब्बतातप्पं, महाचोरेनेकादसाति [महाचोरेन ते दसाति (क०)] ॥

पठमो पण्णासको समत्तो ।

२. दुतियपण्णासकं

(६) १. ब्राह्मणवग्गो

१. पठमद्वेब्राह्मणसुत्तं

५२. अथ खो द्वे ब्राह्मणा जिण्णा वुद्धा महल्लका अद्भगता वयोअनुप्पत्ता वीसवस्ससतिका जातिया येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदिंसु। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते ब्राह्मणा भगवन्तं एतदवोचुं — “मयमस्सु, भो गोतम, ब्राह्मणा जिण्णा वुद्धा महल्लका अद्भगता वयोअनुप्पत्ता वीसवस्ससतिका जातिया; ते चम्हा अकतकल्याणा अकतकुसला अकतभीरुत्ताणा। ओवदतु नो भवं गोतमो, अनुसासतु नो भवं गोतमो यं अम्हाकं अस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति।

“तग्घ तुम्हे, ब्राह्मणा, जिण्णा वुद्धा महल्लका अद्भगता वयोअनुप्पत्ता वीसवस्ससतिका जातिया; ते चत्थ अकतकल्याणा अकतकुसला अकतभीरुत्ताणा। उपनीयति खो अयं, ब्राह्मणा, लोको जराय ब्याधिना मरणेन। एवं उपनीयमाने खो, ब्राह्मणा, लोके जराय ब्याधिना मरणेन, यो इध कायेन संयमो वाचाय संयमो मनसा संयमो, तं तस्स पेतस्स ताणञ्च लेणञ्च दीपञ्च सरणञ्च परायणञ्चा”ति।

“उपनीयति जीवितमप्पमायु,
जरूपनीतस्स न सन्ति ताणा।
एतं भयं मरणे पेक्खमानो,
पुज्जानि कयिराथ सुखावहानि॥

“योध कायेन संयमो, वाचाय उद चेतसा।
तं तस्स पेतस्स सुखाय होति,
यं जीवमानो पकरोति पुज्ज”न्ति॥ [सं० नि० १.१००] पठमं।

२. दुतियद्वेब्राह्मणसुत्तं

५३. अथ खो द्वे ब्राह्मणा जिण्णा वुद्धा महल्लका अद्भगता वयोअनुप्पत्ता वीसवस्ससतिका जातिया येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते ब्राह्मणा भगवन्तं एतदवोचुं — “मयमस्सु, भो गोतम, ब्राह्मणा जिण्णा वुद्धा महल्लका अद्भगता वयोअनुप्पत्ता वीसवस्ससतिका जातिया; ते चम्हा अकतकल्याणा अकतकुसला अकतभीरुत्ताणा। ओवदतु नो भवं गोतमो, अनुसासतु नो भवं गोतमो यं अम्हाकं अस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति।

“तग्घ तुम्हे, ब्राह्मणा, जिण्णा वुद्धा महल्लका अद्भगता वयोअनुप्पत्ता वीसवस्ससतिका जातिया; ते चत्थ अकतकल्याणा अकतकुसला अकतभीरुत्ताणा। आदित्तो खो अयं, ब्राह्मणा, लोको जराय ब्याधिना मरणेन। एवं आदित्ते खो, ब्राह्मणा, लोके जराय ब्याधिना मरणेन, यो इध कायेन संयमो वाचाय संयमो मनसा संयमो, तं तस्स पेतस्स ताणञ्च लेणञ्च दीपञ्च सरणञ्च परायणञ्चा”ति।

“आदित्तस्मिं अगारस्मिं, यं नीहरति भाजनं।
तं तस्स होति अत्थाय, नो च यं तत्थ ड्हति॥

“एवं आदित्तो खो [एवं आदीवितो (सी० पी०), एवं आदित्तको (स्या० कं०) सं० नि० १.४१] लोको, जराय मरणेन च।

नीहरेथेव दानेन, दिन्नं होति सुनीहतं [सुनिब्भतं (क०)] ॥

“योध कायेन संयमो, वाचाय उद चेतसा ।
तं तस्स पेतस्स सुखाय होति,
यं जीवमानो पकरोति पुञ्ज”न्ति ॥ दुतियं ।

३. अज्जतरब्राह्मणसुत्तं

५४. अथ खो अज्जतरो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “सन्दिट्टिको धम्मो सन्दिट्टिको धम्मो”ति, भो गोतम, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भो गोतम, सन्दिट्टिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको [ओपनयिको (सी० स्या० कं० पी०) पञ्चमसुत्तस्स टीका ओलोकेतब्बा] पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही”ति?

“रत्तो खो, ब्राह्मण, रागेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तब्याबाधायपि चेतेंति, परब्याबाधायपि चेतेंति, उभयब्याबाधायपि चेतेंति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । रागे पहीने नेवत्तब्याबाधायपि चेतेंति, न परब्याबाधायपि चेतेंति, न उभयब्याबाधायपि चेतेंति, न चेतसिकं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । (रत्तो खो...पे०... कायेन दुच्चरितं चरति, वाचाय दुच्चरितं चरति, मनसा दुच्चरितं चरति । रागे पहीना नेव कायेन दुच्चरितं चरति, न वाचाय दुच्चरितं चरति, न मनसा दुच्चरितं चरति । रत्तो खो...पे०... अत्तत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति । रागे पहीने अत्तत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं पजानाति ।) [( ) एत्थन्तरे पाठो सी० स्या० कं० पी० पोत्थकेसु न दिस्सति, इधपि दुट्ठमूळहवारेसु] एवम्पि खो, ब्राह्मण, सन्दिट्टिको धम्मो होति...पे०... ।

“दुट्ठो खो, ब्राह्मण, दोसेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तब्याबाधायपि चेतेंति, परब्याबाधायपि चेतेंति, उभयब्याबाधायपि चेतेंति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । दोसे पहीने नेवत्तब्याबाधायपि चेतेंति, न परब्याबाधायपि चेतेंति, न उभयब्याबाधायपि चेतेंति, न चेतसिकम्पि [न चेतसिकं (सी० स्या० क०)] दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । एवम्पि खो, ब्राह्मण, सन्दिट्टिको धम्मो होति...पे०... ।

“मूळ्हो खो, ब्राह्मण, मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तब्याबाधायपि चेतेंति, परब्याबाधायपि चेतेंति, उभयब्याबाधायपि चेतेंति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । मोहे पहीने नेवत्तब्याबाधायपि चेतेंति, न परब्याबाधायपि चेतेंति, न उभयब्याबाधायपि चेतेंति, न चेतसिकं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । एवं खो, ब्राह्मण, सन्दिट्टिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही”ति ।

“अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळ्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्घञ्च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । ततियं ।

४. परिब्बाजकसुत्तं

५५. अथ खो अज्जतरो ब्राह्मणपरिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो ब्राह्मणपरिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “सन्दिट्टिको धम्मो सन्दिट्टिको धम्मो”ति, भो गोतम, वुच्चति । किन्तावता नु खो, भो गोतम, सन्दिट्टिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही”ति?

“रत्तो खो, ब्राह्मण, रागेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति, उभयब्याबाधायपि चेतेति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । रागे पहीने नेवत्तब्याबाधायपि चेतेति, न परब्याबाधायपि चेतेति, न उभयब्याबाधायपि चेतेति, न चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

“रत्तो खो, ब्राह्मण, रागेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो कायेन दुच्चरितं चरति, वाचाय दुच्चरितं चरति, मनसा दुच्चरितं चरति । रागे पहीने नेव कायेन दुच्चरितं चरति, न वाचाय दुच्चरितं चरति, न मनसा दुच्चरितं चरति ।

“रत्तो खो, ब्राह्मण, रागेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति । रागे पहीने अत्तत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं पजानाति । एवम्पि खो, ब्राह्मण, सन्दिट्टिको धम्मो होति...पे०... ।

“दुट्ठो खो, ब्राह्मण, दोसेन...पे०... मूळ्हो खो, ब्राह्मण, मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति, उभयब्याबाधायपि चेतेति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । मोहे पहीने नेवत्तब्याबाधायपि चेतेति, न परब्याबाधायपि चेतेति, न उभयब्याबाधायपि चेतेति, न चेतसिकं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

“मूळ्हो खो, ब्राह्मण, मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो, कायेन दुच्चरितं चरति, वाचाय दुच्चरितं चरति, मनसा दुच्चरितं चरति । मोहे पहीने नेव कायेन दुच्चरितं चरति, न वाचाय दुच्चरितं चरति, न मनसा दुच्चरितं चरति ।

“मूळ्हो खो, ब्राह्मण, मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति । मोहे पहीने अत्तत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं पजानाति । एवं खो, ब्राह्मण, सन्दिट्टिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही”ति ।

“अभिवक्कन्तं, भो गोतम...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । चतुत्थं ।

५. निब्बुतसुत्तं

५६. अथ खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “सन्दिट्टिकं निब्बानं सन्दिट्टिकं निब्बान”न्ति, भो गोतम, वुच्चति । किन्तावता नु खो, भो गोतम, सन्दिट्टिकं निब्बानं होति अकालिकं एहिपस्सिकं ओपनेय्यिकं पच्चत्तं वेदितब्बं विज्जूही”ति?

“रत्तो खो, ब्राह्मण, रागेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति,

उभयब्याबाधायपि चेतेति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । रागे पहीने नेवत्तब्याबाधायपि चेतेति, न परब्याबाधायपि चेतेति, न उभयब्याबाधायपि चेतेति, न चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । एवम्पि खो, ब्राह्मण, सन्दिट्टिकं निब्बानं होति ।

“दुट्ठो खो, ब्राह्मण...पे०... मूळ्हो खो, ब्राह्मण, मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति, उभयब्याबाधायपि चेतेति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । मोहे पहीने नेवत्तब्याबाधायपि चेतेति, न परब्याबाधायपि चेतेति, न उभयब्याबाधायपि चेतेति, न चेतसिकं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । एवम्पि खो, ब्राह्मण, सन्दिट्टिकं निब्बानं होति ।

“यतो खो अयं, ब्राह्मण [यतो च खो अयं ब्राह्मण (सी०), यतो खो ब्राह्मण अकालिकं एहिपस्सिकं ओपनेय्यिकं पच्चत्तं वेदितब्बं (क०)], अनवसेसं रागक्खयं पटिसंवेदेति, अनवसेसं दोसक्खयं पटिसंवेदेति, अनवसेसं मोहक्खयं पटिसंवेदेति; एवं खो, ब्राह्मण, सन्दिट्टिकं निब्बानं होति अकालिकं एहिपस्सिकं ओपनेय्यिकं पच्चत्तं वेदितब्बं विज्जूही”ति । “अभिवक्कन्तं, भो गोतम...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं”न्ति । पच्चमं ।

६. पलोकसुत्तं

५७. अथ खो अज्जतरो ब्राह्मणमहासालो येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो ब्राह्मणमहासालो भगवन्तं एतदवोच — “सुत्तं मेतं, भो गोतम, पुब्बकानं ब्राह्मणानं वुट्ठानं महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं — ‘पुब्बे सुदं [पुब्बस्सुदं (सी० स्या० कं० पी०)] अयं लोको अवीचि मज्जे फुटो अहोसि मनुस्सेहि, कुक्कुटसंपातिका गामनिगमराजधानियो”ति । को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो येनेतरहि मनुस्सानं खयो होति, तनुत्तं पज्जायति, गामापि अगामा होन्ति, निगमापि अनिगमा होन्ति, नगरापि अनगरा होन्ति, जनपदापि अजनपदा होन्ती”ति?

“एतरहि, ब्राह्मण, मनुस्सा अधम्मरागरत्ता विसमलोभाभिभूता मिच्छाधम्मपरेता । ते अधम्मरागरत्ता विसमलोभाभिभूता मिच्छाधम्मपरेता तिण्हानि सत्थानि गहेत्वा अज्जमज्जं [अज्जमज्जस्स (सब्बत्थ)] जीविता वोरोपेन्ति, तेन बहू मनुस्सा कालं करोन्ति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, हेतु अयं पच्चयो येनेतरहि मनुस्सानं खयो होति, तनुत्तं पज्जायति, गामापि अगामा होन्ति, निगमापि अनिगमा होन्ति, नगरापि अनगरा होन्ति, जनपदापि अजनपदा होन्ति ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, एतरहि मनुस्सा अधम्मरागरत्ता विसमलोभाभिभूता मिच्छाधम्मपरेता । तेसं अधम्मरागरत्तानं विसमलोभाभिभूतानं मिच्छाधम्मपरेतानं देवो न सम्माधारं अनुप्पवेच्छति । तेन दुब्भिवक्खं होति दुस्सस्सं सेतट्टिकं सलाकावुत्तं । तेन बहू मनुस्सा कालं करोन्ति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, हेतु अयं पच्चयो येनेतरहि मनुस्सानं खयो होति, तनुत्तं पज्जायति, गामापि अगामा होन्ति, निगमापि अनिगमा होन्ति, नगरापि अनगरा होन्ति, जनपदापि अजनपदा होन्ति ।

“पुन चपरं, ब्राह्मण, एतरहि मनुस्सा अधम्मरागरत्ता विसमलोभाभिभूता मिच्छाधम्मपरेता । तेसं अधम्मरागरत्तानं विसमलोभाभिभूतानं मिच्छाधम्मपरेतानं यक्खा वाळे अमनुस्से ओस्सज्जन्ति [ओस्सज्जन्ति (सी०)], तेन बहू मनुस्सा कालं करोन्ति । अयम्पि खो, ब्राह्मण, हेतु अयं पच्चयो येनेतरहि मनुस्सानं खयो होति, तनुत्तं पज्जायति, गामापि अगामा होन्ति, निगमापि अनिगमा होन्ति, नगरापि अनगरा होन्ति, जनपदापि अजनपदा होन्ती”ति ।

“अभिवक्कन्तं, भो गोतम...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं”न्ति । छट्ठं ।

७. वच्छगोत्तसुत्तं

५८. अथ खो वच्छगोत्तो [वच्छपुत्तो (क०)] परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भो गोतम, समणो गोतमो एवमाह — ‘मय्हमेव दानं दातब्बं, नाज्जेसं दानं दातब्बं; मय्हमेव सावकानं दानं दातब्बं, नाज्जेसं सावकानं दानं दातब्बं; मय्हमेव दिन्नं महप्फलं, नाज्जेसं दिन्नं महप्फलं; मय्हमेव सावकानं दिन्नं महप्फलं, नाज्जेसं सावकानं दिन्नं महप्फलं’न्ति । ये ते, भो गोतम, एवमाहंसु ‘समणो गोतमो एवमाह मय्हमेव दानं दातब्बं, नाज्जेसं दानं दातब्बं । मय्हमेव सावकानं दानं दातब्बं, नाज्जेसं सावकानं दानं दातब्बं । मय्हमेव दिन्नं महप्फलं, नाज्जेसं दिन्नं महप्फलं । मय्हमेव सावकानं दिन्नं महप्फलं, नाज्जेसं सावकानं दिन्नं महप्फलं’न्ति । कच्चि ते भोतो गोतमस्स वुत्तवादिनो च भवन्तं गोतमं अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोन्ति, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो [वादानुवादो (क०)] गारय्हं ठानं आगच्छति? अनब्भक्खातुकामा हि मयं भवन्तं गोतम”न्ति ।

“ये ते, वच्छ, एवमाहंसु — ‘समणो गोतमो एवमाह — मय्हमेव दानं दातब्बं...पे०... नाज्जेसं सावकानं दिन्नं महप्फलं’न्ति न मे ते वुत्तवादिनो । अब्भाचिक्खन्ति च पन मं [च पन मं ते (सी० स्या० कं० पी०)] असता अभूतेन । यो खो, वच्छ, परं दानं ददन्तं वारेति सो तिण्णं अन्तरायकरो होति, तिण्णं पारिपन्थिको । कतमेसं तिण्णं? दायकस्स पुज्जन्तरायकरो होति, पटिग्गाहकानं लाभन्तरायकरो होति, पुब्बेव खो पनस्स अत्ता खतो च होति उपहतो च । यो खो, वच्छ, परं दानं ददन्तं वारेति सो इमेसं तिण्णं अन्तरायकरो होति, तिण्णं पारिपन्थिको ।

“अहं खो पन, वच्छ, एवं वदामि — ये हि ते चन्दनिकाय वा ओलिगल्ले वा पाणा, तत्रापि यो थालिधोवनं [थालकधोवनं (क०)] वा सरावधोवनं वा छुट्ठेति — ये तत्थ पाणा ते तेन यापेन्तूति, ततो निदानम्पाहं, वच्छ, पुज्जस्स आगमं वदामि । को पन वादो मनुस्सभूते! अपि चाहं, वच्छ, सीलवतो दिन्नं महप्फलं वदामि, नो तथा दुस्सीलस्स, सो च होति पज्जङ्गविप्पहीनो पज्जङ्गसमन्नागतो ।

“कतमानि पज्जङ्गानि पहीनानि होन्ति? कामच्छन्दो पहीनो होति, ब्यापादो पहीनो होति, थिनमिद्धं पहीनं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चं पहीनं होति, विचिकिच्छा पहीना होति । इमानि पज्जङ्गानि विप्पहीनानि होन्ति ।

“कतमेहि पज्जहि अङ्गेहि समन्नागतो होति? असेक्खेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो होति, असेक्खेन समाधिक्खन्धेन समन्नागतो होति, असेक्खेन पज्जाक्खन्धेन समन्नागतो होति, असेक्खेन विमुत्तिक्खन्धेन समन्नागतो होति, असेक्खेन विमुत्तिजाणदस्सनक्खन्धेन समन्नागतो होति; इमेहि पज्जहि अङ्गेहि समन्नागतो होति । इति पज्जङ्गविप्पहीने पज्जङ्गसमन्नागते दिन्नं महप्फलन्ति वदामी”ति ।

“इति कण्हासु सेतासु, रोहिणीसु हरीसु वा ।
कम्मासासु सरूपासु, गोसु पारेवतासु वा ॥

“यासु कासुचि एतासु, दन्तो जायति पुङ्गवो ।
धोरय्हो बलसम्पन्नो, कल्याणजवनिक्कमो ।
तमेव भारे युज्जन्ति, नास्स वण्णं परिक्खरे ॥

“एवमेवं मनुस्सेसु, यस्मिं कस्मिञ्च जातिये ।
खत्तिये ब्राह्मणे वेस्से, सुद्धे चण्डालपुक्कुसे ॥

“यासु कासुचि एतासु, दन्तो जायति सुब्बतो ।
धम्मट्ठो सीलसम्पन्नो, सच्चवादी हिरीमनो ॥

“पहीनजातिमरणो, ब्रह्मचरियस्स केवली ।
पन्नभारो विसंयुत्तो, कतकिच्चो अनासवो ॥

“पारगू सब्बधम्मानं, अनुपादाय निब्बुतो ।
तस्मियेव [तस्मिं वे (स्या० कं०)] विरजे खेत्ते, विपुला होति दक्खिणा ॥

“बाला च अविजानन्ता, दुम्मेधा अस्सुताविनो ।
बहिद्धा देन्ति दानानि, न हि सन्ते उपासरे ॥

“ये च सन्ते उपासन्ति, सप्पज्जे धीरसम्मते ।
सद्धा च नेसं सुगते, मूलजाता पतिट्ठिता ॥

“देवलोकज्ज ते यन्ति, कुले वा इध जायरे ।
अनुपुब्बेन निब्बानं, अधिगच्छन्ति पण्डिता”ति ॥ सत्तमं ।

८. तिकण्णसुत्तं

५९. अथ खो तिकण्णो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो तिकण्णो ब्राह्मणो भगवतो सम्मुखा तेविज्जानं सुदं ब्राह्मणानं वण्णं भासति — “एवम्पि तेविज्जा ब्राह्मणा, इतिपि तेविज्जा ब्राह्मणा”ति ।

“यथा कथं पन, ब्राह्मण, ब्राह्मणा ब्राह्मणं तेविज्जं पज्जापेन्ती”ति? “इध, भो गोतम, ब्राह्मणो उभतो सुजातो होति मातितो च पितितो च, संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा, अक्खित्तो अनुपक्कुट्ठो जातिवादेन, अज्झायको, मन्तधरो, तिण्णं वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहासपच्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयोति । एवं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा तेविज्जं पज्जापेन्ती”ति ।

“अज्जथा खो, ब्राह्मण, ब्राह्मणा ब्राह्मणं तेविज्जं पज्जपेन्ति, अज्जथा च पन अरियस्स विनये तेविज्जो होती”ति । “यथा कथं पन, भो गोतम, अरियस्स विनये तेविज्जो होती? साधु मे भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु यथा अरियस्स विनये तेविज्जो होती”ति । “तेन हि, ब्राह्मण, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”ति । “एवं, भो”ति खो तिकण्णो ब्राह्मणो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“इध, ब्राह्मण, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं

ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तारीसम्पि जातियो पञ्चासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि, अनेकेपि संवट्टकप्पे अनेकेपि विवट्टकप्पे अनेकेपि संवट्टविवट्टकप्पे — ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं । तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । अयमस्स पठमा विज्जा अधिगता होति; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता...पे०... मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता, वचीसुचरितेन समन्नागता, मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । अयमस्स दुतिया विज्जा अधिगता होति; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो ‘इदं दुक्ख’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति; ‘इमे आसवा’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चति, भवासवापि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । अयमस्स ततिया विज्जा अधिगता होति; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो’ति ।

“अनुच्चावचसीलस्स, निपकस्स च ज्ञायिनो ।
चित्तं यस्स वसीभूतं, एकगं सुसमाहितं ॥

“तं वे तमोनुदं धीरं, तेविज्जं मच्चुहायिनं ।
हितं देवमनुस्सानं, आहु सब्बप्पहायिनं ॥

“तीहि विज्जाहि सम्पन्नं, असम्मूळहविहारिनं ।
बुद्धं अन्तिमदेहिनं [अन्तिमसारीरं (सी० स्या० कं० पी०)], तं नमस्सन्ति गोतमं ॥

[ध० प० ४२३; इतिवु० ९९] “पुब्बेनिवासं यो वेदी, सग्गापायज्च पस्सति ।
अथो जातिक्खयं पत्तो, अभिज्जावोसितो मुनि ॥

“एताहि तीहि विज्जाहि, तेविज्जो होति ब्राह्मणो ।
तमहं वदामि तेविज्जं, नाज्जं लपितलापनं”न्ति ॥

“एवं खो, ब्राह्मण, अरियस्स विनये तेविज्जो होती”ति । “अज्जथा, भो गोतम, ब्राह्मणानं तेविज्जो, अज्जथा च पन अरियस्स विनये तेविज्जो होति । इमस्स च पन, भो गोतम, अरियस्स विनये तेविज्जस्स ब्राह्मणानं तेविज्जो कलं नाग्घति सोळसि” ।

“अभिवक्कन्तं, भो गोतम...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं”न्ति । अट्ठमं ।

९. जाणुस्सोणिसुत्तं

६०. अथ खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “यस्सस्सु, भो गोतम, यज्जो वा सद्धं वा थालिपाको वा देय्यधम्मं वा, तेविज्जेसु ब्राह्मणेसु दानं ददेय्या”ति । “यथा कथं पन, ब्राह्मण, ब्राह्मणा तेविज्जं पज्जपेन्ती”ति? “इध खो, भो गोतम, ब्राह्मणो उभतो सुजातो होति मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा अक्खित्तो अनुपक्कुट्ठो जातिवादेन, अज्झायको मन्तधरो, तिण्णं वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहासपज्जमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयोति । एवं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा तेविज्जं पज्जपेन्ती”ति ।

“अज्जथा खो, ब्राह्मण, ब्राह्मणा ब्राह्मणं तेविज्जं पज्जपेन्ति, अज्जथा च पन अरियस्स विनये तेविज्जो होती”ति । “यथा कथं पन, भो गोतम, अरियस्स विनये तेविज्जो होति? साधु मे भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु यथा अरियस्स विनये तेविज्जो होती”ति । “तेन हि, ब्राह्मण, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”ति । “एवं, भो”ति खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“इध पन, ब्राह्मण, भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते

पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । अयमस्स पठमा विज्जा अधिगता होति; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन...पे०... यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । अयमस्स दुतिया विज्जा अधिगता होति; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति...पे०... ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति; ‘इमे आसवा’ति यथाभूतं पजानाति...पे०... ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चति, भवासवापि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । अयमस्स ततिया विज्जा अधिगता होति; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो”ति ।

“यो सीलब्बतसम्पन्नो, पहितत्तो समाहितो ।
चित्तं यस्स वसीभूतं, एकगं सुसमाहितं ॥

[ध० प० ४२३; इतिवु० ९९] “पुब्बेनिवासं यो वेदी, सग्गापायज्ज पस्सति ।
अथो जातिक्खयं पत्तो, अभिज्जावोसितो मुनि ॥

“एताहि तीहि विज्जाहि, तेविज्जो होति ब्राह्मणो ।
तमहं वदामि तेविज्जं, नाज्जं लपितलापनं”न्ति ॥

“एवं खो, ब्राह्मण, अरियस्स विनये तेविज्जो होती”ति । “अज्जथा, भो गोतम, ब्राह्मणानं तेविज्जो, अज्जथा च पन अरियस्स विनये तेविज्जो होति । इमस्स च, भो गोतम, अरियस्स विनये तेविज्जस्स ब्राह्मणानं तेविज्जो कलं नाग्घति सोळसि” ।

“अभिक्कन्तं, भो गोतम...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं”न्ति । नवमं ।

१०. सङ्गारवसुत्तं

६१. अथ खो सङ्गारवो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सङ्गारवो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “मयमस्सु, भो गोतम, ब्राह्मणा नाम । यज्जं यजामपि यजापेमपि । तत्र, भो गोतम, यो चेव यजति [यो चेव यज्जं यजति (स्या० कं०)] यो च

यजापेति सब्बे ते अनेकसारीरिकं पुञ्जप्पटिपदं पटिपन्ना होन्ति, यदिदं यज्जाधिकरणं । यो पनायं, भो गोतम, यस्स वा तस्स वा कुला अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो एकमत्तानं दमेति, एकमत्तानं समेति, एकमत्तानं परिनिब्बापेति, एवमस्सायं एकसारीरिकं पुञ्जप्पटिपदं पटिपन्नो होति, यदिदं पब्बज्जाधिकरणं”न्ति ।

“तेन हि, ब्राह्मण, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, ब्राह्मण, इध तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो एवमाह — ‘एथायं मग्गो अयं पटिपदा यथापटिपन्नो अहं अनुत्तरं ब्रह्मचरियोगधं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेमि; एथ [एतं (क०)], तुम्हेपि तथा पटिपज्जथ, यथापटिपन्ना तुम्हेपि अनुत्तरं ब्रह्मचरियोगधं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सथा”ति । इति अयज्चेव [सयं चेव (क०)] सत्था धम्मं देसेति, परे च तथत्थाय पटिपज्जन्ति, तानि खो पन होन्ति अनेकानिपि सतानि अनेकानिपि सहस्सानि अनेकानिपि सतसहस्सानि ।

“तं किं मज्जसि, ब्राह्मण, इच्चायं एवं सन्ते एकसारीरिका वा पुञ्जप्पटिपदा होति अनेकसारीरिका वा, यदिदं पब्बज्जाधिकरणं”न्ति? “इच्चायमि [इच्चायन्ते (क०)], भो गोतम, एवं सन्ते अनेकसारीरिका पुञ्जप्पटिपदा होति, यदिदं पब्बज्जाधिकरणं”न्ति ।

एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो सङ्गारवं ब्राह्मणं एतदवोच — “इमासं ते, ब्राह्मण, द्विन्नं पटिपदानं कतमा पटिपदा खमति अप्पत्थतरा च अप्पसमारम्भतरा च महप्फलतरा च महानिसंसतरा चा”ति? एवं वुत्ते सङ्गारवो ब्राह्मणो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “सेय्यथापि भवं गोतमो भवं चानन्दो । एते मे पुज्जा, एते मे पासंसा”ति ।

दुतियमि खो आयस्मा आनन्दो सङ्गारवं ब्राह्मणं एतदवोच — “न खो त्याहं, ब्राह्मण, एवं पुच्छामि — ‘के वा ते पुज्जा के वा ते पासंसा’ति? एवं खो त्याहं, ब्राह्मण, पुच्छामि — ‘इमासं ते, ब्राह्मण, द्विन्नं पटिपदानं कतमा पटिपदा खमति अप्पत्थतरा च अप्पसमारम्भतरा च महप्फलतरा च महानिसंसतरा चा’”ति? दुतियमि खो सङ्गारवो ब्राह्मणो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “सेय्यथापि भवं गोतमो भवं चानन्दो । एते मे पुज्जा, एते मे पासंसा”ति ।

ततियमि खो आयस्मा आनन्दो सङ्गारवं ब्राह्मणं एतदवोच — “न खो त्याहं, ब्राह्मण, एवं पुच्छामि — ‘के वा ते पुज्जा के वा ते पासंसा’ति? एवं खो त्याहं, ब्राह्मण, पुच्छामि — ‘इमासं ते, ब्राह्मण, द्विन्नं पटिपदानं कतमा पटिपदा खमति अप्पत्थतरा च अप्पसमारम्भतरा च महप्फलतरा च महानिसंसतरा चा’”ति? ततियमि खो सङ्गारवो ब्राह्मणो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “सेय्यथापि भवं गोतमो भवं चानन्दो । एते मे पुज्जा, एते मे पासंसा”ति ।

अथ खो भगवतो एतदहोसि — “याव ततियमि खो सङ्गारवो ब्राह्मणो आनन्देन सहधम्मिकं पज्जं पुट्ठो संसादेति [म० नि० १.३३७] नो विस्सज्जेति । यंनूनाहं परिमोचेय्य”न्ति । अथ खो भगवा सङ्गारवं ब्राह्मणं एतदवोच — “का न्वज्ज, ब्राह्मण, राजन्तेपुरे राजपुरिसानं [राजपरिसायं (सी० स्या० कं० पी०)] सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अन्तराकथा उदपादी”ति? “अयं ख्वज्ज, भो गोतम, राजन्तेपुरे राजपुरिसानं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अन्तराकथा उदपादि — ‘पुब्बे सुदं अप्पतरा चेव भिक्खू अहेसुं बहुतरा च उत्तरि मनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं दस्सेसुं; एतरहि पन बहुतरा चेव भिक्खू अप्पतरा च उत्तरि मनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं दस्सेन्ती”ति । अयं ख्वज्ज, भो गोतम, राजन्तेपुरे राजपुरिसानं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अन्तराकथा उदपादी”ति ।

[पटि० म० ३.३०; दी० नि० १.४८३] “तीणि खो इमानि, ब्राह्मण, पाटिहारियानि । कतमानि तीणि? इद्धिपाटिहारियं, आदेसनापाटिहारियं, अनुसासनीपाटिहारियं । कतमञ्च, ब्राह्मण, इद्धिपाटिहारियं? इध, ब्राह्मण, एकच्चो अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोति — ‘एकोपि हुत्वा बहुधा होति, बहुधापि हुत्वा एको होति; आविभावं, तिरोभावं; तिरोकुट्टं तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छति, सेय्यथापि आकासे; पथवियापि उम्मुज्जनिमुज्जं करोति, सेय्यथापि उदके; उदकेपि अभिज्जमाने गच्छति, सेय्यथापि पथवियं; आकासेपि पल्लङ्केन कमति, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परिमसति [परामसति (दी० नि० १.४८४; पटि० म० १.१०२)] परिमज्जति, याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेति’ । इदं वुच्चति, ब्राह्मण, इद्धिपाटिहारियं ।

“कतमञ्च, ब्राह्मण, आदेसनापाटिहारियं? इध, ब्राह्मण, एकच्चो निमित्तेन आदिसति — ‘एवम्पि ते मनो, इत्थम्पि ते मनो, इतिपि ते चित्तं’न्ति । सो बहुं चेपि आदिसति तथेव तं होति, नो अज्जथा ।

“इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो न हेव खो निमित्तेन आदिसति, अपि च खो मनुस्सानं वा अमनुस्सानं वा देवतानं वा सद्दं सुत्वा आदिसति — ‘एवम्पि ते मनो, इत्थम्पि ते मनो, इतिपि ते चित्तं’न्ति । सो बहुं चेपि आदिसति तथेव तं होति, नो अज्जथा ।

“इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो न हेव खो निमित्तेन आदिसति नपि मनुस्सानं वा अमनुस्सानं वा देवतानं वा सद्दं सुत्वा आदिसति, अपि च खो वितक्कयतो विचारयतो वितक्कविप्फारसद्दं सुत्वा आदिसति — ‘एवम्पि ते मनो, इत्थम्पि ते मनो, इतिपि ते चित्तं’न्ति । सो बहुं चेपि आदिसति तथेव तं होति, नो अज्जथा ।

“इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो न हेव खो निमित्तेन आदिसति, नपि मनुस्सानं वा अमनुस्सानं वा देवतानं वा सद्दं सुत्वा आदिसति, नपि वितक्कयतो विचारयतो वितक्कविप्फारसद्दं सुत्वा आदिसति, अपि च खो अवितक्कं अविचारं समाधिं समापन्नस्स चेतसा चेतो परिच्च पजानाति — ‘यथा इमस्स भोतो मनोसङ्घारा पणिहिता इमस्स चित्तस्स अनन्तरा अमुं नाम वितक्कं वितक्केस्सती’ति । सो बहुं चेपि आदिसति तथेव तं होति, नो अज्जथा । इदं वुच्चति, ब्राह्मण, आदेसनापाटिहारियं ।

“कतमञ्च, ब्राह्मण, अनुसासनीपाटिहारियं? इध, ब्राह्मण, एकच्चो एवमनुसासति — ‘एवं वितक्केथ, मा एवं वितक्कयित्थ; एवं मनसि करोथ, मा एवं मनसाकत्थ; इदं पजहथ, इदं उपसम्पज्ज विहरथा’ति । इदं वुच्चति, ब्राह्मण, अनुसासनीपाटिहारियं । इमानि खो, ब्राह्मण, तीणि पाटिहारियानि । इमेसं ते, ब्राह्मण, तिण्णं पाटिहारियानं कतमं पाटिहारियं खमति अभिक्कन्तरञ्च पणीतरञ्चा’ति?

“तत्र, भो गोतम, यदिदं [यमिदं (स्या० कं० पी०)] पाटिहारियं इधेकच्चो अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोति...पे०... याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेति, इदं, भो गोतम, पाटिहारियं योव [यो च (स्या० कं० पी० क०)] नं करोति सोव [सोच च (स्या० कं० पी० क०)] नं पटिसंवेदेति, योव [यो च (स्या० कं० पी० क०)] नं करोति तस्सेव [तस्समेव (सी० क०)], तस्स चेव (स्या० कं० पी०)] तं होति । इदं मे, भो गोतम, पाटिहारियं मायासहधम्मरूपं विय खायति ।

“यम्पिदं, भो गोतम, पाटिहारियं इधेकच्चो निमित्तेन आदिसति — ‘एवम्पि ते मनो, इत्थम्पि ते मनो, इतिपि ते चित्तं’न्ति, सो बहुं चेपि आदिसति तथेव तं होति, नो अज्जथा । इध पन, भो गोतम, एकच्चो न हेव खो निमित्तेन आदिसति,

अपि च खो मनुस्सानं वा अमनुस्सानं वा देवतानं वा सद्दं सुत्वा आदिसति...पे०... नपि मनुस्सानं वा अमनुस्सानं वा देवतानं वा सद्दं सुत्वा आदिसति, अपि च खो वितक्कयतो विचारयतो वितक्कविप्फारसद्दं सुत्वा आदिसति...पे०... नपि वितक्कयतो विचारयतो वितक्कविप्फारसद्दं सुत्वा आदिसति, अपि च खो अवितक्कं अविचारं समाधिं समापन्नस्स चेतसा चेतो परिच्च पजानाति — ‘यथा इमस्स भोतो मनोसङ्खारा पणिहिता इमस्स चित्तस्स अनन्तरा अम्हं नाम वितक्कं वितक्केस्सती’ति, सो बहुं चेपि आदिसति तथेव तं होति, नो अज्जथा । इदम्पि, भो गोतम, पाटिहारियं योव नं करोति सोव नं पटिसंवेदेति, योव नं करोति तस्सेव तं होति । इदम्पि मे, भो गोतम, पाटिहारियं मायासहधम्मरूपं विय खायति ।

“यज्ज खो इदं, भो गोतम, पाटिहारियं इधेकच्चो एवं अनुसासति — ‘एवं वितक्केथ, मा एवं वितक्कयित्थ; एवं मनसि करोथ, मा एवं मनसाकत्थ; इदं पजहथ, इदं उपसम्पज्ज विहरथा’ति । इदमेव, भो गोतम, पाटिहारियं खमति इमेसं तिण्णं पाटिहारियानं अभिक्कन्ततरज्ज पणीततरज्ज ।

“अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! यावसुभासितमिदं भोता गोतमेन इमेहि च मयं तीहि पाटिहारियेहि समन्नागतं भवन्तं गोतमं धारेम । भवज्झि गोतमो अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोति...पे०... याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेति, भवज्झि गोतमो अवितक्कं अविचारं समाधिं समापन्नस्स चेतसा चेतो परिच्च पजानाति — ‘यथा इमस्स भोतो मनोसङ्खारा पणिहिता इमस्स चित्तस्स अनन्तरा अमुं नाम वितक्कं वितक्केस्सती’ति । भवज्झि गोतमो एवमनुसासति — ‘एवं वितक्केथ, मा एवं वितक्कयित्थ; एवं मनसि करोथ, मा एवं मनसाकत्थ; इदं पजहथ, इदं उपसम्पज्ज विहरथा’”ति ।

“अद्धा खो त्याहं, ब्राह्मण, आसज्ज उपनीय वाचा भासिता; अपि च त्याहं ब्याकरिस्सामि । अहज्झि, ब्राह्मण, अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोमि...पे०... याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेमि । अहज्झि, ब्राह्मण, अवितक्कं अविचारं समाधिं समापन्नस्स चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘यथा इमस्स भोतो मनोसङ्खारा पणिहिता, इमस्स चित्तस्स अनन्तरा अमुं नाम वितक्कं वितक्केस्सती’ति । अहज्झि, ब्राह्मण, एवमनुसासामि — ‘एवं वितक्केथ, मा एवं वितक्कयित्थ; एवं मनसि करोथ, मा एवं मनसाकत्थ; इदं पजहथ, इदं उपसम्पज्ज विहरथा’”ति ।

“अत्थि पन, भो गोतम, अज्जो एकभिक्खुपि यो इमेहि तीहि पाटिहारियेहि समन्नागतो, अज्जत्र भोता गोतमेना”ति? “न खो, ब्राह्मण, एकंयेव सतं न द्वे सतानि न तीणि सतानि न चत्तारि सतानि न पज्ज सतानि, अथ खो भिय्योव, ये [ते (क०) पस्स म० नि० २.१९५] भिक्खू इमेहि तीहि पाटिहारियेहि समन्नागता”ति । “कहं पन, भो गोतम, एतरहि ते भिक्खू विहरन्ती”ति? “इमस्मिंयेव खो, ब्राह्मण, भिक्खुसङ्घे”ति ।

“अभिक्कन्तं, भो गोतम, अभिक्कन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति, एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि, धम्मज्ज भिक्खुसङ्घज्ज । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । दसमं ।

ब्राह्मणवग्गो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

द्वे ब्राह्मणा चञ्जतरो, परिब्बाजकेन निब्बुतं ।
पलोकवच्छो तिकण्णो, सोणि सङ्गारवेन चाति ॥

(७) २. महावग्गो

१. तित्थायतनादिसुत्तं

६२. “तीणिमानि, भिक्खवे, तित्थायतनानि यानि पण्डितेहि समनुयुज्जियमानानि [समनुग्गाहियमानानि (स्या० कं० क०)] समनुग्गाहियमानानि समनुभासियमानानि परम्पि गन्त्वा अकिरियाय सण्ठहन्ति । कतमानि तीणि? सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतू’ति । सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं इस्सरनिम्मानहेतू’ति । सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं अहेतुअप्पच्चया’”ति ।

“तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतू’ति, त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे आयस्मन्तो एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतू’ति? ते च मे [ते चे मे (सी० स्या० कं० पी०)] एवं पुट्ठा ‘आमा’ति [आमोति (सी०)] पटिजानन्ति । त्याहं एवं वदामि — ‘तेनहायस्मन्तो पाणातिपातिनो भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु, अदिन्नादायिनो भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु, अब्रह्मचारिनो भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु, मुसावादिनो भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु, पिसुणवाचा भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु, फरुसवाचा भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु, सम्पप्पलापिनो भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु, अभिज्झालुनो भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु, ब्यापन्नचित्ता भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु, मिच्छादिट्ठिका भविस्सन्ति पुब्बेकतहेतु’” ।

“पुब्बेकतं खो पन, भिक्खवे, सारतो पच्चागच्छतं न होति छन्दो वा वायामो वा इदं वा करणीयं इदं वा अकरणीयन्ति । इति करणीयाकरणीये खो पन सच्चतो थेततो अनुपलब्धियमाने मुट्ठस्सतीनं अनारक्खानं विहरतं न होति पच्चत्तं सहधम्मिको समणवादो । अयं खो मे, भिक्खवे, तेसु समणब्राह्मणेषु एवंवादीसु एवंदिट्ठीसु पठमो सहधम्मिको निग्गहो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं इस्सरनिम्मानहेतू’ति, त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे आयस्मन्तो एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं इस्सरनिम्मानहेतू’ति? ते च मे एवं पुट्ठा ‘आमा’ति पटिजानन्ति । त्याहं एवं वदामि — ‘तेनहायस्मन्तो पाणातिपातिनो भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु, अदिन्नादायिनो भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु, अब्रह्मचारिनो भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु, मुसावादिनो भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु, पिसुणवाचा भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु, फरुसवाचा भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु, सम्पप्पलापिनो भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु, अभिज्झालुनो भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु, ब्यापन्नचित्ता भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु, मिच्छादिट्ठिका भविस्सन्ति इस्सरनिम्मानहेतु’” ।

“इस्सरनिम्मानं खो पन, भिक्खवे, सारतो पच्चागच्छतं न होति छन्दो वा वायामो वा इदं वा करणीयं इदं वा अकरणीयन्ति । इति करणीयाकरणीये खो पन सच्चतो थेततो अनुपलब्धियमाने मुट्ठस्सतीनं अनारक्खानं विहरतं न होति पच्चत्तं सहधम्मिको समणवादो । अयं खो मे, भिक्खवे, तेसु समणब्राह्मणेषु एवंवादीसु एवंदिट्ठीसु दुतियो सहधम्मिको निग्गहो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किं चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं अहेतुअप्पच्चया’ति, त्याहं उपसङ्गमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे आयस्मन्तो एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — यं किं चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं अहेतुअप्पच्चया’ति? ते च मे एवं पुट्ठा ‘आमा’ति पटिजानन्ति । त्याहं एवं वदामि — ‘तेनहायस्मन्तो पाणातिपातिनो भविस्सन्ति अहेतुअप्पच्चया...पे... मिच्छादिट्ठिका भविस्सन्ति अहेतुअप्पच्चया’” ।

“अहेतुअप्पच्चयं [अहेतुं (सी०), अहेतु (स्या० कं०), अहेतुअप्पच्चया (पी०), अहेतुं अप्पच्चयं (क०)] खो पन, भिक्खवे, सारतो पच्चागच्छतं न होति छन्दो वा वायामो वा इदं वा करणीयं इदं वा अकरणीयन्ति । इति करणीयाकरणीये खो पन सच्चतो थेततो अनुपलब्धियमाने मुट्ठस्सतीनं अनारक्खानं विहरतं न होति पच्चत्तं सहधम्मिको समणवादो । अयं खो मे, भिक्खवे, तेसु समणब्राह्मणेषु एवंवादीसु एवंदिट्ठीसु ततियो सहधम्मिको निग्गहो होति ।

“इमानि खो, भिक्खवे, तीणि तित्थायतनानि यानि पण्डितेहि समनुयुज्जियमानानि समनुगाहियमानानि समनुभासियमानानि परम्पि गन्त्वा अकिरियाय सण्ठहन्ति ।

“अयं खो पन, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहि । कतमो च, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहि? इमा छ धातुयोति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहि । इमानि छ फस्सायतनानीति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहि । इमे अट्ठारस मनोपविचाराति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहि । इमानि चत्तारि अरियसच्चानीति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहि ।

“इमा छ धातुयोति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहीति । इति खो पनेतं वुत्तं । किज्जेतं पटिच्च वुत्तं? छयिमा, भिक्खवे, धातुयो — पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्जाणधातु । इमा छ धातुयोति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहीति । इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“इमानि छ फस्सायतनानीति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहीति । इति खो पनेतं वुत्तं । किज्जेतं पटिच्च वुत्तं? छयिमानि, भिक्खवे, फस्सायतनानि — चक्खु फस्सायतनं, सोतं फस्सायतनं, घानं फस्सायतनं, जिक्का फस्सायतनं, कायो फस्सायतनं, मनो फस्सायतनं । इमानि छ फस्सायतनानीति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिद्धो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहीति । इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“इमे अट्टारस मनोपविचाराति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिट्ठो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विञ्जूहीति । इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुना रूपं दिस्वा सोमनस्सट्ठानियं रूपं उपविचरति दोमनस्सट्ठानियं रूपं उपविचरति उपेक्खाट्ठानियं रूपं उपविचरति, सोतेन सद्दं सुत्वा... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विञ्जाय सोमनस्सट्ठानियं धम्मं उपविचरति दोमनस्सट्ठानियं धम्मं उपविचरति उपेक्खाट्ठानियं धम्मं उपविचरति । इमे अट्टारस मनोपविचाराति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिट्ठो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विञ्जूहीति । इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“इमानि चत्तारि अरियसच्चानीति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिट्ठो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विञ्जूहीति । इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? छन्नं, भिक्खवे, धातूनं उपादाय गब्भस्सावक्कन्ति होति; ओक्कन्तिया सति नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना । वेदियमानस्स खो पनाहं, भिक्खवे, इदं दुक्खन्ति पज्जपेमि, अयं दुक्खसमुदयोति पज्जपेमि, अयं दुक्खनिरोधोति पज्जपेमि, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदाति पज्जपेमि ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खं अरियसच्चं? जातिपि दुक्खा, जरापि दुक्खा, ( ) [(ब्याधिपि दुक्खो) (सी० पी० क०) अट्ठकथाय संसन्देत्तब्बं विसुद्धिं २.५३७] मरणमपि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासापि दुक्खा, (अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो, पियेहि विप्पयोगो दुक्खो,) [(नत्थि कत्थचि)] यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं । संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खं अरियसच्चं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खसमुदयं [दुक्खसमुदयो (स्या० कं०)] अरियसच्चं? अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खसमुदयं अरियसच्चं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खनिरोधं [दुक्खनिरोधो (स्या० कं०)] अरियसच्चं? अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो, विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवननिरोधो, भवननिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खनिरोधं अरियसच्चं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं । ‘इमानि चत्तारि अरियसच्चानी’ति, भिक्खवे, मया धम्मो देसितो अनिग्गहितो असंकिलिट्ठो अनुपवज्जो अप्पटिकुट्ठो समणेहि ब्राह्मणेहि विञ्जूहीति । इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं’न्ति । पठमं ।

६३. “तीणिमानि, भिक्खवे, अमातापुत्तिकानि भयानीति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति । कतमानि तीणि? होति सो,

भिक्षवे, समयो यं महाअग्गिडाहो वुट्ठाति । महाअग्गिडाहे खो पन, भिक्षवे, वुट्ठिते तेन गामापि ड्हन्ति निगमापि ड्हन्ति नगरापि ड्हन्ति । गामेसुपि ड्हमानेसु निगमेसुपि ड्हमानेसु नगरेसुपि ड्हमानेसु तत्थ मातापि पुत्तं नप्पटिलभति, पुत्तोपि मातरं नप्पटिलभति । इदं, भिक्षवे, पठमं अमातापुत्तिकं भयन्ति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, होति सो समयो यं महामेघो वुट्ठाति । महामेघे खो पन, भिक्षवे, वुट्ठिते महाउदकवाहको सज्जायति । महाउदकवाहके खो पन, भिक्षवे, सज्जायन्ते तेन गामापि वुहन्ति निगमापि वुहन्ति नगरापि वुहन्ति । गामेसुपि वुहमानेसु निगमेसुपि वुहमानेसु नगरेसुपि वुहमानेसु तत्थ मातापि पुत्तं नप्पटिलभति, पुत्तोपि मातरं नप्पटिलभति । इदं, भिक्षवे, दुतियं अमातापुत्तिकं भयन्ति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, होति सो समयो यं भयं होति अटविसङ्कोपो, चक्कसमारुह्हा जानपदा परियायन्ति । भये खो पन, भिक्षवे, सति अटविसङ्कोपे चक्कसमारुह्हेसु जानपदेसु परियायन्तेसु तत्थ मातापि पुत्तं नप्पटिलभति, पुत्तोपि मातरं नप्पटिलभति । इदं, भिक्षवे, ततियं अमातापुत्तिकं भयन्ति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति । इमानि खो, भिक्षवे, तीणि अमातापुत्तिकानि भयानीति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति ।

“तानि खो पनिमानि [इमानि खो (सी०), इमानि खो पन (क०)], भिक्षवे, तीणि समातापुत्तिकानियेव भयानि अमातापुत्तिकानि भयानीति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति । कतमानि तीणि? होति सो, भिक्षवे, समयो यं महाअग्गिडाहो वुट्ठाति । महाअग्गिडाहे खो पन, भिक्षवे, वुट्ठिते तेन गामापि ड्हन्ति निगमापि ड्हन्ति नगरापि ड्हन्ति । गामेसुपि ड्हमानेसु निगमेसुपि ड्हमानेसु नगरेसुपि ड्हमानेसु होति सो समयो यं कदाचि करहचि मातापि पुत्तं पटिलभति, पुत्तोपि मातरं पटिलभति । इदं, भिक्षवे, पठमं समातापुत्तिकं भयं अमातापुत्तिकं भयन्ति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, होति सो समयो यं महामेघो वुट्ठाति । महामेघे खो पन, भिक्षवे, वुट्ठिते महाउदकवाहको सज्जायति । महाउदकवाहके खो पन, भिक्षवे, सज्जाते तेन गामापि वुहन्ति निगमापि वुहन्ति नगरापि वुहन्ति । गामेसुपि वुहमानेसु निगमेसुपि वुहमानेसु नगरेसुपि वुहमानेसु होति सो समयो यं कदाचि करहचि मातापि पुत्तं पटिलभति, पुत्तोपि मातरं पटिलभति । इदं, भिक्षवे, दुतियं समातापुत्तिकं भयं अमातापुत्तिकं भयन्ति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, होति सो समयो यं भयं होति अटविसङ्कोपो, चक्कसमारुह्हा जानपदा परियायन्ति । भये खो पन, भिक्षवे, सति अटविसङ्कोपे चक्कसमारुह्हेसु जानपदेसु परियायन्तेसु होति सो समयो यं कदाचि करहचि मातापि पुत्तं पटिलभति, पुत्तोपि मातरं पटिलभति । इदं, भिक्षवे, ततियं समातापुत्तिकं भयं अमातापुत्तिकं भयन्ति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति । “इमानि खो, भिक्षवे, तीणि समातापुत्तिकानियेव भयानि अमातापुत्तिकानि भयानीति अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति” ।

“तीणिमानि, भिक्षवे, अमातापुत्तिकानि भयानि । कतमानि तीणि? जराभयं, ब्याधिभयं, मरणभयन्ति । न, भिक्षवे, माता पुत्तं जीरमानं एवं लभति — ‘अहं जीरामि, मा मे पुत्तो जीरी’ति; पुत्तो वा पन मातरं जीरमानं न एवं लभति — ‘अहं जीरामि, मा मे माता जीरी’ति ।

“न, भिक्षवे, माता पुत्तं ब्याधियमानं एवं लभति — ‘अहं ब्याधियामि, मा मे पुत्तो ब्याधियी’ति; पुत्तो वा पन मातरं

ब्याधियमानं न एवं लभति — ‘अहं ब्याधियामि, मा मे माता ब्याधियी’”ति ।

“न, भिक्खवे, माता पुत्तं मीयमानं एवं लभति — ‘अहं मीयामि, मा मे पुत्तो मीयी’ति; पुत्तो वा पन मातरं मीयमानं न एवं लभति — ‘अहं मीयामि, मा मे माता मीयी’ति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि अमातापुत्तिकानि भयानी’”ति ।

“अत्थि, भिक्खवे, मग्गो अत्थि पटिपदा इमेसञ्च तिण्णं समातापुत्तिकानं भयानं इमेसञ्च तिण्णं अमातापुत्तिकानं भयानं पहानाय समतिक्कमाय संवत्तति । कतमो च, भिक्खवे, मग्गो कतमा च पटिपदा इमेसञ्च तिण्णं समातापुत्तिकानं भयानं इमेसञ्च तिण्णं अमातापुत्तिकानं भयानं पहानाय समतिक्कमाय संवत्तति? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कपो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि । अयं खो, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा इमेसञ्च तिण्णं समातापुत्तिकानं भयानं इमेसञ्च तिण्णं अमातापुत्तिकानं भयानं पहानाय समतिक्कमाय संवत्तती’”ति । दुतियं ।

३. वेनागपुरसुत्तं

६४. एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन वेनागपुरं नाम कोसलानं ब्राह्मणगामो तदवसरि । अस्सोसुं खो वेनागपुरिका ब्राह्मणगहपतिका — “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो वेनागपुरं अनुप्पत्तो । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसदो अब्भुग्गतो — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति [भगवा (सी० स्या कं० पी०) इदं सुत्तवण्णनाय अट्ठकथाय संसन्देतब्बं पारा० १; दी० नि० १.२५५ पस्सितब्बं] । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणि पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती’”ति ।

अथ खो वेनागपुरिका ब्राह्मणगहपतिका येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्नो खो वेनागपुरिको वच्छगोत्तो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —

“अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! यावज्जिदं भोतो गोतमस्स विप्पसन्नानि इन्द्रियाणि, परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो । सेय्यथापि, भो गोतम, सारदं बदरपण्डुं [मण्डं (क०)] परिसुद्धं होति परियोदातं; एवमेवं भोतो गोतमस्स विप्पसन्नानि इन्द्रियाणि परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो । सेय्यथापि, भो गोतम, तालपक्कं सम्पति बन्धना पमुत्तं [मुत्तं (सी० पी० क०)] परिसुद्धं होति परियोदातं; एवमेवं भोतो गोतमस्स विप्पसन्नानि इन्द्रियाणि परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो । सेय्यथापि, भो गोतम, नेक्खं [निक्खं-इतिपि (म० नि० ३.१६८)] जम्बोनदं दक्खकम्मरपुत्तसुपरिकम्मकतं उक्कामुखे सुकुसलसम्पहट्ठं पण्डुकम्बले निक्खित्तं भासते च तपते च विरोचति च; एवमेवं भोतो गोतमस्स विप्पसन्नानि इन्द्रियाणि परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो । यानि तानि, भो गोतम, उच्चासयनमहासयनानि, सेय्यथिदं — आसन्दि पल्लङ्को गोनको चित्तको पटिका पटलिका तूलिका विकतिका उदलोमी एकन्तलोमी कट्टिस्सं कोसेय्यं कुत्तकं हत्थत्थरं अस्सत्थरं रथत्थरं अजिनप्पवेणी कदलिमिगपवरपच्चत्थरणं [कादलिमिगपवरपच्चत्थरणं (सी०)] सउत्तरच्छदं

उभतोलोहितकूपधानं, एवरूपानं नून भवं गोतमो उच्चासयनमहासयनानं निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी’ति ।

“यानि खो पन तानि, ब्राह्मण, उच्चासयनमहासयनानि, सेय्यथिदं — आसन्दि पल्लङ्को गोणको चित्तको पटिका पटलिका तूलिका विकतिका उदलोमी एकन्तलोमी कट्टिस्सं कोसेय्यं कुत्तकं हत्थत्थरं अस्सत्थरं रथत्थरं अजिनप्पवेणी कदलिमिगपवरपच्चत्थरणं सउत्तरच्छदं उभतोलोहितकूपधानं । दुल्लभानि तानि पब्बजितानं लद्धा च पन [लद्धानि च (सी० स्या० कं०), लद्धा च (पी०)] न कप्पन्ति ।

“तीणि खो, इमानि, ब्राह्मण, उच्चासयनमहासयनानि, येसाहं एतरहि निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी । कतमानि तीणि? दिब्बं उच्चासयनमहासयनं, ब्रह्मं उच्चासयनमहासयनं, अरियं उच्चासयनमहासयनं । इमानि खो, ब्राह्मण, तीणि उच्चासयनमहासयनानि, येसाहं एतरहि निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी’ति ।

“कतमं पन तं, भो गोतम, दिब्बं उच्चासयनमहासयनं, यस्स भवं गोतमो एतरहि निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी’ति? “इधाहं, ब्राह्मण, यं गामं वा निगमं वा उपनिस्साय विहरामि, सो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय तमेव गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसामि । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो वनन्तञ्जेव पविसामि [पचारयामि (सी० स्या० कं०)] । सो यदेव तत्थ होन्ति तिणानि वा पण्णानि वा तानि एकज्झं सङ्गरित्वा निसीदामि पल्लङ्कं आभुजित्वा उज्जुं कायं पणिधाय परिमुखं सतिं उपट्टपेत्वा । सो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्महि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि; वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि; पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरामि सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेमि, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि; सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । सो चे अहं, ब्राह्मण, एवंभूतो चङ्कमामि, दिब्बो मे एसो तस्मिं समये चङ्कमो होति । सो चे अहं, ब्राह्मण, एवंभूतो तिट्ठामि, दिब्बं मे एतं तस्मिं समये ठानं होति । सो चे अहं, ब्राह्मण, एवंभूतो निसीदामि, दिब्बं मे एतं तस्मिं समये आसनं होति । सो चे अहं, ब्राह्मण, एवंभूतो सेय्यं कप्पेमि, दिब्बं मे एतं तस्मिं समये उच्चासयनमहासयनं होति । इदं खो, ब्राह्मण, दिब्बं उच्चासयनमहासयनं, यस्साहं एतरहि निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी’ति ।

“अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! को चज्जो एवरूपस्स दिब्बस्स उच्चासयनमहासयनस्स निकामलाभी भविस्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी, अज्जत्र भोता गोतमेन!

“कतमं पन तं, भो गोतम, ब्रह्मं उच्चासयनमहासयनं, यस्स भवं गोतमो एतरहि निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी’ति? “इधाहं, ब्राह्मण, यं गामं वा निगमं वा उपनिस्साय विहरामि, सो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय तमेव गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसामि । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो वनन्तञ्जेव पविसामि । सो यदेव तत्थ होन्ति तिणानि वा पण्णानि वा तानि एकज्झं सङ्गरित्वा निसीदामि पल्लङ्कं आभुजित्वा उज्जुं कायं पणिधाय परिमुखं सतिं उपट्टपेत्वा । सो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरामि, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन [अब्बापज्जेन (सब्बत्थ)] फरित्वा विहरामि । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०...

उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरामि, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं [चतुत्थिं (सी०)], इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन फरित्वा विहरामि। सो चे अहं, ब्राह्मण, एवंभूतो चङ्कमामि, ब्रह्मा मे एसो तस्मिं समये चङ्कमो होति। सो चे अहं, ब्राह्मण, एवंभूतो तिट्ठामि...पे०... निसीदामि...पे०... सेय्यं कप्पेमि, ब्रह्म मे एतं तस्मिं समये उच्चासयनमहासयनं होति। इदं खो, ब्राह्मण, ब्रह्मं उच्चासयनमहासयनं, यस्साहं एतरहि निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी'ति।

“अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! को चज्जो एवरूपस्स ब्रह्मस्स उच्चासयनमहासयनस्स निकामलाभी भविस्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी, अज्जत्र भोता गोतमेन!

“कतमं पन तं, भो गोतम, अरियं उच्चासयनमहासयनं, यस्स भवं गोतमो एतरहि निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी'ति? “इधाहं, ब्राह्मण, यं गामं वा निगमं वा उपनिस्साय विहरामि, सो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय तमेव गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसामि। सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो वनन्तज्जेव पविसामि। सो यदेव तत्थ होन्ति तिणानि वा पण्णानि वा तानि एकज्झं सङ्गरित्वा निसीदामि पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा। सो एवं जानामि — ‘रागो मे पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो; दोसो मे पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो; मोहो मे पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो’। सो चे अहं, ब्राह्मण, एवंभूतो चङ्कमामि, अरियो मे एसो तस्मिं समये चङ्कमो होति। सो चे अहं, ब्राह्मण, एवंभूतो तिट्ठामि...पे०... निसीदामि...पे०... सेय्यं कप्पेमि, अरियं मे एतं तस्मिं समये उच्चासयनमहासयनं होति। इदं खो, ब्राह्मण, अरियं उच्चासयनमहासयनं, यस्साहं एतरहि निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी'ति।

“अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! को चज्जो एवरूपस्स अरियस्स उच्चासयनमहासयनस्स निकामलामी भविस्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी, अज्जत्र भोता गोतमेन!

“अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति; एवमेवं खो भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो। एते मयं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छाम धम्मज्च भिक्खुसङ्गज्च। उपासके नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेते सरणं गते’ति। ततियं।

४. सरभसुत्तं

६५. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते। तेन खो पन समयेन सरभो नाम परिब्बाजको अचिरपक्कन्तो होति इमस्मा धम्मविनया। सो राजगहे परिसति [परिसतिं (सी० पी०)] एवं वाचं भासति — “अज्जातो मया समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मो। अज्जाय च पनाहं समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मं एवाहं तस्मा धम्मविनया अपक्कन्तो’ति। अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पविसिंसु। अस्सोसुं खो ते भिक्खू सरभस्स परिब्बाजकस्स राजगहे परिसति एवं वाचं भासमानस्स — “अज्जातो मया समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मो। अज्जाय च पनाहं समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मं एवाहं तस्मा धम्मविनया अपक्कन्तो’ति।

अथ खो ते भिक्खू राजगहे पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “सरभो नाम, भन्ते, परिब्बाजको अचिरपक्कन्तो इमस्मा धम्मविनया। सो राजगहे परिसति एवं वाचं भासति — ‘अज्जातो मया समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मो। अज्जाय च पनाहं समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मं एवाहं तस्मा धम्मविनया अपक्कन्तो’ति। साधु भन्ते, भगवा येन सिप्पिनिकातीरं [सिप्पिनिकातीरं (सी० पी०), सिप्पिनिया तीरं (स्या० कं०)] परिब्बाजकारामो येन सरभो परिब्बाजको तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया”ति। अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन।

अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन सिप्पिनिकातीरं परिब्बाजकारामो येन सरभो परिब्बाजको तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि। निसज्ज खो भगवा सरभं परिब्बाजकं एतदवोच — “सच्चं किर त्वं, सरभ, एवं वदेसि — ‘अज्जातो मया समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मो। अज्जाय च पनाहं समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मं एवाहं तस्मा धम्मविनया अपक्कन्तो’”ति? एवं वुत्ते सरभो परिब्बाजको तुण्ही अहोसि।

दुतियम्पि खो, भगवा सरभं परिब्बाजकं एतदवोच — “वदेहि, सरभ, किन्ति ते अज्जातो समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मो? सचे ते अपरिपूरं भविस्सति, अहं परिपूरेस्सामि। सचे पन ते परिपूरं भविस्सति, अहं अनुमोदिस्सामी”ति। दुतियम्पि खो सरभो परिब्बाजको तुण्ही अहोसि।

ततियम्पि खो भगवा सरभं परिब्बाजकं एतदवोच — (“यो [मया (स्या० कं० पी०)] खो सरभ पज्जायति समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मो) [( ) सी० पोत्थके नत्थि] “वदेहि, सरभ, किन्ति ते अज्जातो समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मो? सचे ते अपरिपूरं भविस्सति, अहं परिपूरेस्सामि। सचे पन ते परिपूरं भविस्सति, अहं अनुमोदिस्सामी”ति। ततियम्पि खो सरभो परिब्बाजको तुण्ही अहोसि।

अथ खो ते परिब्बाजका सरभं परिब्बाजकं एतदवोचुं — “यदेव खो त्वं, आवुसो सरभ, समणं गोतमं याचेय्यासि तदेव ते समणो गोतमो पवारेति। वदेहावुसो सरभ, किन्ति ते अज्जातो समणानं सक्कपुत्तिकानं धम्मो? सचे ते अपरिपूरं भविस्सति, समणो गोतमो परिपूरेस्सति। सचे पन ते परिपूरं भविस्सति, समणो गोतमो अनुमोदिस्सती”ति। एवं वुत्ते सरभो परिब्बाजको तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्जायन्तो अप्पटिभानो निसीदि।

अथ खो भगवा सरभं परिब्बाजकं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्जायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा ते परिब्बाजके एतदवोच —

“यो खो मं, परिब्बाजका [परिब्बाजको (पी० कं०)], एवं वदेय्य — ‘सम्मासम्बुद्धस्स ते पटिजानतो इमे धम्मा अनभिसम्बुद्धा’ति, तमहं तत्थ साधुकं समनुयुज्जेय्यं समनुगाहेय्यं समनुभासेय्यं। सो वत मया साधुकं समनुयुज्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो अट्टानमेतं अनवकासो यं सो तिण्णं ठानानं नाज्जतरं [अज्जतरं (कं०)] ठानं निगच्छेय्य, अज्जेन वा अज्जं पटिचरिस्सति, बहिद्धा कथं अपनामेस्सति, कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पातुकरिस्सति, तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो [तुण्हीभूतो वा मङ्कुभूतो (सी० स्या० कं०), तुण्हीभूतो वा मङ्कुभूतो वा (पी०)] पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्जायन्तो अप्पटिभानो निसीदिस्सति, सेय्यथापि सरभो परिब्बाजको।

“यो खो मं, परिब्बाजका, एवं वदेय्य — ‘खीणासवस्स ते पटिजानतो इमे आसवा अपरिक्खीणा’ति, तमहं तत्थ

साधुकं समनुयुज्जेय्यं समनुगाहेय्यं समनुभासेय्यं । सो वत मया साधुकं समनुयुज्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो अट्टानमेतं अनवकासो यं सो तिण्णं ठानानं नाज्जतरं ठानं निगच्छेय्य, अज्जेन वा अज्जं पटिचरिस्सति, बहिद्धा कथं अपनामेस्सति, कोपञ्च दोसञ्च अप्पच्चयञ्च पातुकरिस्सति, तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदिस्सति, सेय्यथापि सरभो परिब्बाजको ।

“यो खो मं, परिब्बाजका, एवं वदेय्य — ‘यस्स खो पन ते अत्थाय धम्मो देसितो, सो न निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया’ति, तमहं तत्थ साधुकं समनुयुज्जेय्यं समनुगाहेय्यं समनुभासेय्यं । सो वत मया साधुकं समनुयुज्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो अट्टानमेतं अनवकासो यं सो तिण्णं ठानानं नाज्जतरं ठानं निगच्छेय्य, अज्जेन वा अज्जं पटिचरिस्सति, बहिद्धा कथं अपनामेस्सति, कोपञ्च दोसञ्च अप्पच्चयञ्च पातुकरिस्सति, तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदिस्सति, सेय्यथापि सरभो परिब्बाजको”ति । अथ खो भगवा सिप्पिनिकातीरे परिब्बाजकारामे तिक्खत्तुं सीहनादं नदित्वा वेहासं पक्कामि ।

अथ खो ते परिब्बाजका अचिरपक्कन्तस्स भगवतो सरभं परिब्बाजकं समन्ततो वाचायसन्नितोदकेन [वाचासन्नितोदकेन (सी०)] सज्जम्भरिमकंसु [सज्जम्भरिमकंसु (पी०, दी० नि० १.४२१) सं० नि० २.२४३ उपरिपाठो विय] — “सेय्यथापि, आवुसो सरभ, ब्रह्मरज्जे जरसिङ्गालो ‘सीहनादं नदिस्सामी’ति सिङ्गालकंयेव [सेगालकंयेव (सी० स्या० कं० पी०)] नदति, भेरण्डकंयेव नदति [भेदण्डकं (क०)]; एवमेवं खो त्वं, आवुसो सरभ, अज्जत्रेव समणेन गोतमेन ‘सीहनादं नदिस्सामी’ति सिङ्गालकंयेव नदसि भेरण्डकंयेव नदसि । सेय्यथापि, आवुसो सरभ, अम्बुकसञ्चरी [अम्बुकमद्वरी (सी०)] ‘पुरिसकरवितं [फुस्सकरवितं (सी०), पुस्सकरवितं (स्या० कं० पी०)] रविस्सामी’ति अम्बुकसञ्चरिवितंयेव रवति; एवमेवं खो त्वं, आवुसो सरभ, अज्जत्रेव समणेन गोतमेन ‘पुरिसकरवितं रविस्सामी’ति, अम्बुकसञ्चरिवितंयेव रवसि । सेय्यथापि, आवुसो सरभ, उसभो सुज्जाय गोसालाय गम्भीरं नदितब्बं मज्जति; एवमेवं खो त्वं, आवुसो सरभ, अज्जत्रेव समणेन गोतमेन गम्भीरं नदितब्बं मज्जसी”ति । अथ खो ते परिब्बाजका सरभं परिब्बाजकं समन्ततो वाचायसन्नितोदकेन सज्जम्भरिमकंसूति । चतुत्थं ।

५. केसमुत्तिसुत्तं

६६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन केसमुत्तं [केसपुत्तं (सी० स्या० कं० पी०)] नाम कालामानं निगमो तदवसरि । अस्सोसुं खो केसमुत्तिया कालामा — “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो केसमुत्तं अनुप्पत्तो । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुगतो — ‘इतिपि सो भगवा...पे०... साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती””ति ।

अथ खो केसमुत्तिया कालामा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु, अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिंसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु, अप्पेकच्चे येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु, अप्पेकच्चे नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु, अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते केसमुत्तिया कालामा भगवन्तं एतदवोचुं —

“सन्ति, भन्ते, एके समणब्राह्मणा केसमुत्तं आगच्छन्ति । ते सकंयेव वादं दीपेन्ति जोतेन्ति, परप्पवादं पन खुंसेन्ति वम्भेन्ति परिभवन्ति ओमक्खिं [ओपपक्खिं (सी० स्या० कं० पी०), ओमक्खिकं (क०)] करोन्ति । अपरेपि, भन्ते, एके

समणब्राह्मणा केसमुत्तं आगच्छन्ति । तेपि सकंयेव वादं दीपेन्ति जोतेन्ति, परप्पवादं पन खुंसेन्ति वम्भेन्ति परिभवन्ति ओमक्खिं करोन्ति । तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं होतेव कङ्खा होति विचिकिच्छा — ‘को सु नाम इमेसं भवतं समणब्राह्मणानं सच्चं आह, को मुसा’”ति? “अलज्झि वो, कालामा, कङ्खितुं अलं विचिकिच्छितुं । कङ्खनीयेव पन [कङ्खनीयेव च पन (संयुत्तनिकाये)] वो ठाने विचिकिच्छा उप्पन्ना” ।

“एथ तुम्हे, कालामा, मा अनुस्सवेन, मा परम्पराय, मा इतिकिराय, मा पिटकसम्पदानेन, मा तक्कहेतु, मा नयहेतु, मा आकारपरिवितक्केन, मा दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया, मा भब्बरूपताय, मा समणो नो गरूति । यदा तुम्हे, कालामा, अत्तनाव जानेय्याथ — ‘इमे धम्मा अकुसला, इमे धम्मा सावज्जा, इमे धम्मा विज्जुगरहिता, इमे धम्मा समत्ता समादिन्ना [समादिण्णा (क०)] अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ती””ति, अथ तुम्हे, कालामा, पजहेय्याथ ।

“तं किं मज्जथ, कालामा, लोभो पुरिसस्स अज्झत्तं उप्पज्जमानो उप्पज्जति हिताय वा अहिताय वा”ति?

“अहिताय, भन्ते” ।

“लुद्धो पनायं, कालामा, पुरिसपुग्गलो लोभेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो पाणम्पि हनति, अदिन्नम्पि आदियति, परदारम्पि गच्छति, मुसापि भणति, परम्पि तथत्ताय [तदत्थाय (क०)] समादपेति, यं स [यं तस्स (क०) अनन्तरसुत्ते पन “यं स” इत्वेव सब्बत्थपि दिस्सति] होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, कालामा, दोसो पुरिसस्स अज्झत्तं उप्पज्जमानो उप्पज्जति हिताय वा अहिताय वा”ति?

“अहिताय, भन्ते” ।

“दुद्धो पनायं, कालामा, पुरिसपुग्गलो दोसेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो पाणम्पि हनति [हन्ति (सी० पी०)], अदिन्नम्पि आदियति, परदारम्पि गच्छति, मुसापि भणति, परम्पि तथत्ताय समादपेति, यं स होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, कालामा, मोहो पुरिसस्स अज्झत्तं उप्पज्जमानो उप्पज्जति हिताय वा अहिताय वा”ति?

“अहिताय, भन्ते” ।

“मूळ्हो पनायं, कालामा, पुरिसपुग्गलो मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो पाणम्पि हनति, अदिन्नम्पि आदियति, परदारम्पि गच्छति, मुसापि भणति, परम्पि तथत्ताय समादपेति, यं स होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, कालामा, इमे धम्मा कुसला वा अकुसला वा”ति?

“अकुसला, भन्ते” ।

“सावज्जा वा अनवज्जा वा”ति?

“सावज्जा, भन्ते” ।

“विज्जुगरहिता वा विज्जुप्पसत्था वा”ति?

“विज्जुगरहिता, भन्ते” ।

“समत्ता समादिन्ना अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ति, नो वा? कथं वा [कथं वा वो (?)] एत्थ होती”ति?

“समत्ता, भन्ते, समादिन्ना अहिताय दुक्खाय संवत्तन्तीति । एवं नो एत्थ होती”ति ।

“इति खो, कालामा, यं तं अवोचुम्हा [अवोचुम्हा (सी० स्या० कं० पी०) अ० नि० ४.१९३] — ‘एथ तुम्हे, कालामा! मा अनुस्सवेन, मा परम्पराय, मा इतिकिराय, मा पिटकसम्पदानेन, मा तक्कहेतु, मा नयहेतु, मा आकारपरिवितक्केन, मा दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया, मा भब्बरूपताय, मा समणो नो गरूति । यदा तुम्हे कालामा अत्तनाव जानेय्याथ — ‘इमे धम्मा अकुसला, इमे धम्मा सावज्जा, इमे धम्मा विज्जुगरहिता, इमे धम्मा समत्ता समादिन्ना अहिताय दुक्खाय संवत्तन्तीति, अथ तुम्हे, कालामा, पजहेय्याथा’ति, इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“एथ तुम्हे, कालामा, मा अनुस्सवेन, मा परम्पराय, मा इतिकिराय, मा पिटकसम्पदानेन, मा तक्कहेतु, मा नयहेतु, मा आकारपरिवितक्केन, मा दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया, मा भब्बरूपताय, मा समणो नो गरूति । यदा तुम्हे, कालामा, अत्तनाव जानेय्याथ — ‘इमे धम्मा कुसला, इमे धम्मा अनवज्जा, इमे धम्मा विज्जुप्पसत्था, इमे धम्मा समत्ता समादिन्ना हिताय सुखाय संवत्तन्ती’ति, अथ तुम्हे, कालामा, उपसम्पज्ज विहरेय्याथ ।

“तं किं मज्जथ, कालामा, अलोभो पुरिसस्स अज्झत्तं उप्पज्जमानो उप्पज्जति हिताय वा अहिताय वा”ति?

“हिताय, भन्ते” ।

“अलुद्धो पनायं, कालामा, पुरिसपुग्गलो लोभेन अनभिभूतो अपरियादिन्नचित्तो नेव पाणं हनति, न अदिन्नं आदियति, न परदारं गच्छति, न मुसा भणति, न परम्पि तथत्ताय समादपेति, यं स होति दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, कालामा, अदोसो पुरिसस्स अज्झत्तं उप्पज्जमानो उप्पज्जति...पे०... अमोहो पुरिसस्स अज्झत्तं उप्पज्जमानो उप्पज्जति...पे०... हिताय सुखाया”ति ।

“एवं भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, कालामा, इमे धम्मा कुसला वा अकुसला वा”ति?

“कुसला, भन्ते” ।

“सावज्जा वा अनवज्जा वा”ति?

“अनवज्जा, भन्ते” ।

“विज्जुगरहिता वा विज्जुप्पसत्था वा”ति?

“विज्जुप्पसत्था, भन्ते” ।

“समत्ता समादिन्ना हिताय सुखाय संवत्तन्ति नो वा? कथं वा एत्थ होती”ति?

“समत्ता, भन्ते, समादिन्ना हिताय सुखाय संवत्तन्ति । एवं नो एत्थ होती”ति ।

“इति खो, कालामा, यं तं अवोचुम्हा — ‘एथ तुम्हे, कालामा! मा अनुस्सवेन, मा परम्पराय, मा इतिकिराय, मा पिटकसम्पदानेन, मा तक्कहेतु, मा नयहेतु, मा आकारपरिवितक्केन, मा दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया, मा भब्बरूपताय, मा समणो नो गरूति । यदा तुम्हे, कालामा, अत्तनाव जानेय्याथ — इमे धम्मा कुसला, इमे धम्मा अनवज्जा, इमे धम्मा विज्जुप्पसत्था, इमे धम्मा समत्ता समादिन्ना हिताय सुखाय संवत्तन्तीति, अथ तुम्हे, कालामा, उपसम्पज्ज विहरेय्याथा”ति, इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“स खो सो [यो खो (क०)], कालामा, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पतिस्सतो [सतो (क०)] मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति ।

“स [सचे (क०)] खो सो, कालामा, अरियसावको एवं अवेरचित्तो एवं अब्यापज्जचित्तो एवं असंकिलिद्धचित्तो एवं विसुद्धचित्तो । तस्स दिट्ठेव धम्मे चत्तारो अस्सासा अधिगता होन्ति । ‘सचे खो पन अत्थि परो लोको, अत्थि सुकतदुक्कटानं [सुकटदुक्कटानं (सी० स्या० कं० पी०)] कम्मानं फलं विपाको, अथाहं [ठानमहं (सी० पी०), ठानमेतं येनाहं (स्या० कं०)] कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सामी”ति, अयमस्स पठमो अस्सासो अधिगतो होति ।

“‘सचे खो पन नत्थि परो लोको, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अथाहं [इधाहं (सी० स्या० कं० पी०)] दिट्ठेव धम्मे अवेरं अब्यापज्जं अनीघं सुखिं [सुखं (सी०), सुखी (स्या० कं०)] अत्तानं परिहरामी”ति, अयमस्स दुतियो

अस्सासो अधिगतो होति ।

“सचे खो पन करोतो करीयति पापं, न खो पनाहं कस्सचि पापं चेतेमि । अकरोन्तं खो पन मं पापकम्मं कुतो दुक्खं फुसिस्सती”ति, अयमस्स ततियो अस्सासो अधिगतो होति ।

“सचे खो पन करोतो न करीयति पापं, अथाहं उभयेनेव विसुद्धं अत्तानं समनुपस्सामी”ति, अयमस्स चतुत्थो अस्सासो अधिगतो होति ।

“स खो सो, कालामा, अरियसावको एवं अवेरचित्तो एवं अब्यापज्झचित्तो एवं असंकिलिडुचित्तो एवं विसुद्धचित्तो । तस्स दिट्ठेव धम्मे इमे चत्तारो अस्सासा अधिगता होन्ती”ति ।

“एवमेतं, भगवा, एवमेतं, सुगत! स खो सो, भन्ते, अरियसावको एवं अवेरचित्तो एवं अब्यापज्झचित्तो एवं असंकिलिडुचित्तो एवं विसुद्धचित्तो । तस्स दिट्ठेव धम्मे चत्तारो अस्सासा अधिगता होन्ति । ‘सचे खो पन अत्थि परो लोको, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अथाहं कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सामी”ति, अयमस्स पठमो अस्सासो अधिगतो होति ।

“सचे खो पन नत्थि परो लोको, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अथाहं दिट्ठेव धम्मे अवेरं अब्यापज्झं अनीधं सुखि अत्तानं परिहरामी”ति, अयमस्स दुतियो अस्सासो अधिगतो होति ।

“सचे खो पन करोतो करीयति पापं, न खो पनाहं — कस्सचि पापं चेतेमि, अकरोन्तं खो पन मं पापकम्मं कुतो दुक्खं फुसिस्सती”ति, अयमस्स ततियो अस्सासो अधिगतो होति ।

“सचे खो पन करोतो न करीयति पापं, अथाहं उभयेनेव विसुद्धं अत्तानं समनुपस्सामी”ति, अयमस्स चतुत्थो अस्सासो अधिगतो होति ।

“स खो सो, भन्ते, अरियसावको एवं अवेरचित्तो एवं अब्यापज्झचित्तो एवं असंकिलिडुचित्तो एवं विसुद्धचित्तो । तस्स दिट्ठेव धम्मे इमे चत्तारो अस्सासा अधिगता होन्ति ।

“अभिवक्कन्तं, भन्ते... पे०... एते मयं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छाम धम्मञ्च भिक्खुसङ्घञ्च । उपासके नो, भन्ते, भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेते सरणं गते”ति । पञ्चमं ।

६. साळहसुत्तं

६७. एवं मे सुतं — एकं समयं आयस्मा नन्दको सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । अथ खो साळ्हो च मिगारनत्ता साणो च सेखुनियनत्ता [रोहणो च पेखुणियनत्ता (सी० स्या० कं० पी०)] येनायस्मा नन्दको तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्नं खो साळ्हं मिगारनत्तारं आयस्मा नन्दको एतदवोच —

“एथ तुम्हे, साळ्हा, मा अनुस्सवेन, मा परम्पराय, मा इतिकिराय, मा पिटकसम्पदानेन, मा तक्कहेतु, मा नयहेतु, मा

आकारपरिवितक्केन, मा दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया, मा भब्बरूपताय, मा समणो नो गरूति । यदा तुम्हे, साळ्हा, अत्तनाव जानेय्याथ ‘इमे धम्मा अकुसला, इमे धम्मा सावज्जा, इमे धम्मा विज्जुगरहिता, इमे धम्मा समत्ता समादिन्ना अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ती’ति, अथ तुम्हे साळ्हा पजहेय्याथ ।

“तं किं मज्जथ, साळ्हा, अत्थि लोभो”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“अभिज्झाति खो अहं, साळ्हा, एतमत्थं वदामि । लुद्धो खो अयं, साळ्हा, अभिज्झालु पाणम्पि हनति, अदिन्नम्पि आदियति, परदारम्पि गच्छति, मुसापि भणति, परम्पि तथत्ताय समादपेति, यं स होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, साळ्हा, अत्थि दोसो”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“ब्यापादोति खो अहं, साळ्हा, एतमत्थं वदामि । दुट्ठो खो अयं, साळ्हा, ब्यापन्नचित्तो पाणम्पि हनति, अदिन्नम्पि आदियति, परदारम्पि गच्छति, मुसापि भणति, परम्पि तथत्ताय समादपेति, यं स होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, साळ्हा, अत्थि मोहो”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“अविज्जाति खो अहं, साळ्हा, एतमत्थं वदामि । मूळ्हो खो अयं, साळ्हा, अविज्जागतो पाणम्पि हनति, अदिन्नम्पि आदियति, परदारम्पि गच्छति, मुसापि भणति, परम्पि तथत्ताय समादपेति, यं स होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, साळ्हा, इमे धम्मा कुसला वा अकुसला वा”ति?

“अकुसला, भन्ते” ।

“सावज्जा वा अनवज्जा वा”ति?

“सावज्जा, भन्ते” ।

“विज्जुगरहिता वा विज्जुप्पसत्था वा”ति?

“विज्जुगरहिता, भन्ते” ।

“समत्ता समादिन्ना अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ति, नो वा? कथं वा एत्थ होती”ति?

“समत्ता, भन्ते, समादिन्ना अहिताय दुक्खाय संवत्तन्तीति । एवं नो एत्थ होती”ति ।

“इति खो, साळ्हा, यं तं अवोचुम्हा — ‘एथ तुम्हे, साळ्हा, मा अनुस्सवेन, मा परम्पराय, मा इतिकिराय, मा पिटकसम्पदानेन, मा तक्कहेतु, मा नयहेतु, मा आकारपरिवितक्केन, मा दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया, मा भब्बरूपताय, मा समणो नो गरूति । यदा तुम्हे, साळ्हा, अत्तनाव जानेय्याथ — इमे धम्मा अकुसला, इमे धम्मा सावज्जा, इमे धम्मा विज्जुगरहिता, इमे धम्मा समत्ता समादिन्ना अहिताय दुक्खाय संवत्तन्तीति, अथ तुम्हे, साळ्हा, पजहेय्याथा’ति, इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“एथ तुम्हे, साळ्हा, मा अनुस्सवेन, मा परम्पराय, मा इतिकिराय, मा पिटकसम्पदानेन, मा तक्कहेतु, मा नयहेतु, मा आकारपरिवितक्केन, मा दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया, मा भब्बरूपताय, मा समणो नो गरूति । यदा तुम्हे, साळ्हा, अत्तनाव जानेय्याथ — ‘इमे धम्मा कुसला, इमे धम्मा अनवज्जा, इमे धम्मा विज्जुप्पसत्था, इमे धम्मा समत्ता समादिन्ना हिताय सुखाय संवत्तन्ती’ति, अथ तुम्हे, साळ्हा, उपसम्पज्ज विहरेय्याथ ।

“तं किं मज्जथ, साळ्हा, अत्थि अलोभो”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“अनभिज्झाति खो अहं, साळ्हा, एतमत्थं वदामि । अलुद्धो खो अयं, साळ्हा, अनभिज्झालु नेव पाणं हनति, न अदिन्नं आदियति, न परदारं गच्छति, न मुसा भणति, परम्पि न तथत्ताय समादपेति, यं स होति दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, साळ्हा, अत्थि अदोसो”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“अब्बापादोति खो अहं, साळ्हा, एतमत्थं वदामि । अदुद्धो खो अयं, साळ्हा, अब्बापन्नचित्तो नेव पाणं हनति, न अदिन्नं आदियति, न परदारं गच्छति, न मुसा भणति, परम्पि न तथत्ताय समादपेति, यं स होति दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, साळ्हा, अत्थि अमोहो”ति?

“एवं, भन्ते” ।

“विज्जाति खो अहं, साळ्हा, एतमत्थं वदामि । अमूळ्हो खो अयं, साळ्हा, विज्जागतो नेव पाणं हनति, न अदिन्नं आदियति, न परदारं गच्छति, न मुसा भणति, परम्पि न तथत्ताय समादपेति, यं स होति दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, साळ्हा, इमे धम्मा कुसला वा अकुसला वा”ति?

“कुसला, भन्ते” ।

“सावज्जा वा अनवज्जा वा”ति?

“अनवज्जा, भन्ते” ।

“विज्जुगरहिता वा विज्जुप्पसत्था वा”ति?

“विज्जुप्पसत्था, भन्ते” ।

“समत्ता समादिन्ना हिताय सुखाय संवत्तन्ति, नो वा? कथं वा एत्थ होती”ति?

“समत्ता, भन्ते, समादिन्ना हिताय सुखाय संवत्तन्तीति । एवं नो एत्थ होती”ति ।

“इति खो, साळ्हा, यं तं अवोचुम्हा — ‘एथ तुम्हे, साळ्हा, मा अनुस्सवेन, मा परम्पराय, मा इतिकिराय, मा पिटकसम्पदानेन, मा तक्कहेतु, मा नयहेतु, मा आकारपरिवितक्केन, मा दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया, मा भब्बरूपताय, मा समणो नो गरूति । यदा तुम्हे, साळ्हा, अत्तनाव जानेय्याथ — इमे धम्मा कुसला, इमे धम्मा अनवज्जा, इमे धम्मा विज्जुप्पसत्था, इमे धम्मा समत्ता समादिन्ना दीघरत्तं हिताय सुखाय संवत्तन्तीति, अथ तुम्हे, साळ्हा, उपसम्पज्ज विहरेय्याथा’ति, इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“स खो सो, साळ्हा, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पतिस्सतो मेत्तासहगतेन चेतसा...पे०... करुणा...पे०... मुदिता...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सो एवं पजानाति — ‘अत्थि इदं, अत्थि हीनं, अत्थि पणीतं, अत्थि इमस्स सज्जागतस्स उत्तरि [उत्तरिं (सी० स्या० कं० पी०)] निस्सरणं’ति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चति, भवासवापि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति ।

“सो एवं पजानाति — ‘अहु पुब्बे लोभो, तदहु अकुसलं, सो एतरहि नत्थि, इच्चेतं कुसलं; अहु पुब्बे दोसो...पे०... अहु पुब्बे मोहो, तदहु अकुसलं, सो एतरहि नत्थि, इच्चेतं कुसलं’ति । सो दिट्ठेव धम्मे निच्छातो निब्बुतो सीतिभूतो

सुखप्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरती'ति । छट्ठं ।

७. कथावत्थुसुत्तं

६८. “तीणिमानि, भिक्खवे, कथावत्थूनि । कतमानि तीणि? अतीतं वा, भिक्खवे, अद्धानं आरब्भ कथं कथेय्य — ‘एवं अहोसि अतीतमद्धानं’न्ति । अनागतं वा, भिक्खवे, अद्धानं आरब्भ कथं कथेय्य — ‘एवं भविस्सति अनागतमद्धानं’न्ति । एतरहि वा, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नं अद्धानं आरब्भ कथं कथेय्य — ‘एवं होति एतरहि पच्चुप्पन्नमद्धानं’”न्ति [एवं एतरहि पच्चुप्पन्नन्ति (सी० पी० क०), एवं होति एतरहि पच्चुप्पन्नन्ति (स्या० कं०)] ।

“कथासम्पयोगेन, भिक्खवे, पुग्गलो वेदितब्बो यदि वा कच्छो यदि वा अकच्छोति । सचायं, भिक्खवे, पुग्गलो पज्जं पुट्ठो समानो एकंसव्याकरणीयं पज्जं न एकंसेन व्याकरोति, विभज्जव्याकरणीयं पज्जं न विभज्ज व्याकरोति, पटिपुच्छाव्याकरणीयं पज्जं न पटिपुच्छा व्याकरोति, ठपनीयं पज्जं न ठपेति [थपनीयं पज्जं न थपेति (क०)], एवं सन्तायं, भिक्खवे, पुग्गलो अकच्छो होति । सचे पनायं, भिक्खवे, पुग्गलो पज्जं पुट्ठो समानो एकंसव्याकरणीयं पज्जं एकंसेन व्याकरोति, विभज्जव्याकरणीयं पज्जं विभज्ज व्याकरोति, पटिपुच्छाव्याकरणीयं पज्जं पटिपुच्छा व्याकरोति, ठपनीयं पज्जं ठपेति, एवं सन्तायं, भिक्खवे, पुग्गलो कच्छो होति ।

“कथासम्पयोगेन, भिक्खवे, पुग्गलो वेदितब्बो यदि वा कच्छो यदि वा अकच्छोति । सचायं, भिक्खवे, पुग्गलो पज्जं पुट्ठो समानो ठानाठाने न सण्ठाति परिकप्पे न सण्ठाति अज्जातवादे [अज्जवादे (सी० स्या० कं० पी०), अज्जातवारे (क०)] न सण्ठाति पटिपदाय न सण्ठाति, एवं सन्तायं, भिक्खवे, पुग्गलो अकच्छो होति । सचे पनायं, भिक्खवे, पुग्गलो पज्जं पुट्ठो समानो ठानाठाने सण्ठाति परिकप्पे सण्ठाति अज्जातवादे सण्ठाति पटिपदाय सण्ठाति, एवं सन्तायं, भिक्खवे, पुग्गलो कच्छो होति ।

“कथासम्पयोगेन, भिक्खवे, पुग्गलो वेदितब्बो यदि वा कच्छो यदि वा अकच्छोति । सचायं, भिक्खवे, पुग्गलो पज्जं पुट्ठो समानो अज्जेनज्जं पटिचरति, बहिद्वा कथं अपनामेति, कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पातुकरोति, एवं सन्तायं, भिक्खवे, पुग्गलो अकच्छो होति । सचे पनायं, भिक्खवे, पुग्गलो पज्जं पुट्ठो समानो न अज्जेनज्जं पटिचरति न बहिद्वा कथं अपनामेति, न कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पातुकरोति, एवं सन्तायं, भिक्खवे, पुग्गलो कच्छो होति ।

“कथासम्पयोगेन, भिक्खवे, पुग्गलो वेदितब्बो यदि वा कच्छो यदि वा अकच्छोति । सचायं, भिक्खवे, पुग्गलो पज्जं पुट्ठो समानो अभिहरति अभिमदति अनुपजग्घति [अनुसंजग्घति (क०)] खलितं गण्हाति, एवं सन्तायं, भिक्खवे, पुग्गलो अकच्छो होति । सचे पनायं, भिक्खवे, पुग्गलो पज्जं पुट्ठो समानो नाभिहरति नाभिमदति न अनुपजग्घति न खलितं गण्हाति, एवं सन्तायं, भिक्खवे, पुग्गलो कच्छो होति ।

“कथासम्पयोगेन, भिक्खवे, पुग्गलो वेदितब्बो यदि वा सउपनिसो यदि वा अनुपनिसोति । अनोहितसोतो, भिक्खवे, अनुपनिसो होति, ओहितसोतो सउपनिसो होति । सो सउपनिसो समानो अभिजानाति एकं धम्मं, परिजानाति एकं धम्मं, पजहति एकं धम्मं, सच्छिकरोति एकं धम्मं । सो अभिजानन्तो एकं धम्मं, परिजानन्तो एकं धम्मं, पजहन्तो एकं धम्मं, सच्छिकरोन्तो एकं धम्मं सम्माविमुत्तिं फुसति । एतदत्था, भिक्खवे, कथा; एतदत्था मन्तना; एतदत्था उपनिसा; एतदत्थं सोतावधानं, यदिदं अनुपादा चित्तस्स विमोक्खोति ।

“ये विरुद्धा सल्लपन्ति, विनिविद्धा समुस्सिता ।
अनरियगुणमासज्ज, अज्जोज्जविवरेसिनो ॥

“दुब्भासितं विक्खलितं, सम्पमोहं [ससम्मोहं (क०)] पराजयं ।
अज्जोज्जस्साभिनन्दन्ति, तदरियो कथनाचरे [तदरियो न कथं वदे (क०)] ॥

“सचे चस्स कथाकामो, कालमज्जाय पण्डितो ।
धम्मट्ठपटिसंयुत्ता, या अरियचरिता [अरियच्चरिता (सी०), अरियादिका (क०)] कथा ॥

“तं कथं कथये धीरो, अविरुद्धो अनुस्सितो ।
अनुन्नतेन मनसा, अपळासो असाहसो ॥

“अनुसूयायमानो सो, सम्मदज्जाय भासति ।
सुभासितं अनुमोदेय्य, दुब्भट्ठे नापसादये [नावसादये (सी० पी०)] ॥

“उपारम्भं न सिक्खेय्य, खलितज्च न गाहये [न भासये (क०)] ।
नाभिहरे नाभिमहे, न वाचं पयुतं भणे ॥

“अज्जातत्थं पसादत्थं, सतं वे होति मन्तना ।
एवं खो अरिया मन्तेन्ति, एसा अरियान मन्तना ।
एतदज्जाय मेधावी, न समुस्सेय्य मन्तये”ति ॥ सत्तमं ।

८. अज्जतिथियसुत्तं

६९. “सचे, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — ‘तयोमे, आवुसो, धम्मा । कतमे तयो? रागो, दोसो, मोहो — इमे खो, आवुसो, तयो धम्मा । इमेसं, आवुसो, तिण्णं धम्मानं को विसेसो को अधिप्पयासो [अधिप्पायो (सी०) अधिप्पायासो (स्या० कं० पी०) अधि + प + यसु + ण = अधिप्पयासो] किं नानाकरण’न्ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं किन्ति ब्याकरेय्याथा’ति? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवन्नेत्तिका भगवंपटिसरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तंयेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“सचे, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — ‘तयोमे, आवुसो, धम्मा । कतमे तयो? रागो, दोसो, मोहो — इमे खो, आवुसो, तयो धम्मा; इमेसं, आवुसो, तिण्णं धम्मानं को विसेसो को अधिप्पयासो किं नानाकरण’न्ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथ — ‘रागो खो, आवुसो, अप्पसावज्जो दन्धविरागी, दोसो महासावज्जो खिप्पविरागी, मोहो महासावज्जो दन्धविरागी’”ति ।

“को पनावुसो, हेतु को पच्चयो येन अनुप्पन्नो वा रागो उप्पज्जति उप्पन्नो वा रागो भिय्योभावाय वेपुल्लाय

संवत्तती'ति? 'सुभनिमित्तन्तिस्स वचनीयं । तस्स सुभनिमित्तं अयोनिस्सो मनसि करोतो अनुप्पन्नो वा रागो उप्पज्जति उप्पन्नो वा रागो भिय्योभावाय वेपुल्लाय संवत्तति । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो येन अनुप्पन्नो वा रागो उप्पज्जति उप्पन्नो वा रागो भिय्योभावाय वेपुल्लाय संवत्तती'ति ।

“को पनावुसो, हेतु को पच्चयो येन अनुप्पन्नो वा दोसो उप्पज्जति उप्पन्नो वा दोसो भिय्योभावाय वेपुल्लाय संवत्तती'ति? 'पटिघनिमित्तं तिस्स वचनीयं । तस्स पटिघनिमित्तं अयोनिस्सो मनसि करोतो अनुप्पन्नो वा दोसो उप्पज्जति उप्पन्नो वा दोसो भिय्योभावाय वेपुल्लाय संवत्तति । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो येन अनुप्पन्नो वा दोसो उप्पज्जति उप्पन्नो वा दोसो भिय्योभावाय वेपुल्लाय संवत्तती'ति ।

“को पनावुसो, हेतु को पच्चयो येन अनुप्पन्नो वा मोहो उप्पज्जति उप्पन्नो वा मोहो भिय्योभावाय वेपुल्लाय संवत्तती'ति? 'अयोनिस्सो मनसिकारो तिस्स वचनीयं । तस्स अयोनिस्सो मनसि करोतो अनुप्पन्नो वा मोहो उप्पज्जति उप्पन्नो वा मोहो भिय्योभावाय वेपुल्लाय संवत्तति । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो येन अनुप्पन्नो वा मोहो उप्पज्जति उप्पन्नो वा मोहो भिय्योभावाय वेपुल्लाय संवत्तती'ति ।

“को पनावुसो, हेतु को पच्चयो येन अनुप्पन्नो चेव रागो नुप्पज्जति उप्पन्नो च रागो पहीयती'ति? 'असुभनिमित्तन्तिस्स वचनीयं । तस्स असुभनिमित्तं योनिस्सो मनसि करोतो अनुप्पन्नो चेव रागो नुप्पज्जति उप्पन्नो च रागो पहीयति । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो येन अनुप्पन्नो चेव रागो नुप्पज्जति उप्पन्नो च रागो पहीयती'ति ।

“को पनावुसो, हेतु को पच्चयो येन अनुप्पन्नो चेव दोसो नुप्पज्जति उप्पन्नो च दोसो पहीयती'ति? 'मेत्ता चेतोविमुत्ती तिस्स वचनीयं । तस्स मेत्तं चेतोविमुत्तिं योनिस्सो मनसि करोतो अनुप्पन्नो चेव दोसो नुप्पज्जति उप्पन्नो च दोसो पहीयति । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो येन अनुप्पन्नो चेव दोसो नुप्पज्जति उप्पन्नो च दोसो पहीयती'ति ।

“को पनावुसो, हेतु को पच्चयो येन अनुप्पन्नो चेव मोहो नुप्पज्जति उप्पन्नो च मोहो पहीयती'ति? 'योनिस्सो मनसिकारो तिस्स वचनीयं । तस्स योनिस्सो मनसि करोतो अनुप्पन्नो चेव मोहो नुप्पज्जति उप्पन्नो च मोहो पहीयति । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो येन अनुप्पन्नो वा मोहो नुप्पज्जति उप्पन्नो च मोहो पहीयती'ति । अट्ठमं ।

९. अकुसलमूलसुत्तं

७०. “तीणिमानि, भिक्खवे, अकुसलमूलानि । कतमानि तीणि? लोभो अकुसलमूलं, दोसो अकुसलमूलं, मोहो अकुसलमूलं ।

“यदपि, भिक्खवे, लोभो तदपि अकुसलमूलं [अकुसलं (सी० स्या० कं० पी०)]; यदपि लुब्धो अभिसङ्खरोति कायेन वाचाय मनसा तदपि अकुसलं [अकुसलमूलं (क०)]; यदपि लुब्धो लोभेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो परस्स असता दुक्खं उप्पादयति [उपदहति (सी० स्या० कं० पी०)] वधेन वा बन्धनेन वा जानिया वा गरहाय वा पब्बाजनाय वा बलवद्धि बलत्थो इतिपि तदपि अकुसलं [इदं पन सब्बत्थपि एवमेव दिस्सति] । इतिस्समे लोभजा लोभनिदाना लोभसमुदया लोभपच्चया अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति ।

“यदपि, भिक्खवे, दोसो तदपि अकुसलमूलं; यदपि दुब्धो अभिसङ्खरोति कायेन वाचाय मनसा तदपि अकुसलं; यदपि

दुष्टो दोसेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो परस्स असता दुक्खं उप्पादयति वधेन वा बन्धनेन वा जानिया वा गरहाय वा पब्बाजनाय वा बलवम्हि बलत्थो इतिपि तदपि अकुसलं । इतिस्समे दोसजा दोसनिदाना दोससमुदया दोसपच्चया अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति ।

“यदपि, भिक्खवे, मोहो तदपि अकुसलमूलं; यदपि मूळ्हो अभिसङ्खरोति कायेन वाचाय मनसा तदपि अकुसलं; यदपि मूळ्हो मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो परस्स असता दुक्खं उप्पादयति वधेन वा बन्धनेन वा जानिया वा गरहाय वा पब्बाजनाय वा बलवम्हि बलत्थो इतिपि तदपि अकुसलं । इतिस्समे मोहजा मोहनिदाना मोहसमुदया मोहपच्चया अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति । एवरूपो चायं, भिक्खवे, पुग्गलो वुच्चति अकालवादीतिपि, अभूतवादीतिपि, अनत्थवादीतिपि, अधम्मवादीतिपि, अविनयवादीतिपि ।

“कस्मा चायं, भिक्खवे, एवरूपो पुग्गलो वुच्चति अकालवादीतिपि, अभूतवादीतिपि, अनत्थवादीतिपि, अधम्मवादीतिपि, अविनयवादीतिपि? तथाहायं, भिक्खवे, पुग्गलो परस्स असता दुक्खं उप्पादयति वधेन वा बन्धनेन वा जानिया वा गरहाय वा पब्बाजनाय वा बलवम्हि बलत्थो इतिपि । भूतेन खो पन वुच्चमानो अवजानाति, नो पटिजानाति; अभूतेन वुच्चमानो न आतप्पं करोति, तस्स निब्बेठनाय इतिपेतं अतच्छं इतिपेतं अभूतन्ति । तस्मा एवरूपो पुग्गलो वुच्चति अकालवादीतिपि, अभूतवादीतिपि, अनत्थवादीतिपि, अधम्मवादीतिपि, अविनयवादीतिपि ।

“एवरूपो, भिक्खवे, पुग्गलो लोभजेहि पापकेहि अकुसलेहि धम्मेहि अभिभूतो परियादिन्नचित्तो दिट्ठे चेव धम्मे दुक्खं विहरति, सविधातं सउपायासं सपरिळाहं । कायस्स च भेदा परं मरणा दुग्गति पाटिकङ्का ।

“दोसजेहि...पे०... मोहजेहि पापकेहि अकुसलेहि धम्मेहि अभिभूतो परियादिन्नचित्तो दिट्ठे चेव धम्मे दुक्खं विहरति, सविधातं सउपायासं सपरिळाहं । कायस्स च भेदा परं मरणा दुग्गति पाटिकङ्का । सेय्यथापि, भिक्खवे, सालो वा धवो वा फन्दनो वा तीहि मालुवालताहि उद्धस्तो परियोनद्धो अनयं आपज्जति, ब्यसनं आपज्जति, अनयब्यसनं आपज्जति; एवमेवं खो, भिक्खवे, एवरूपो पुग्गलो लोभजेहि पापकेहि अकुसलेहि धम्मेहि अभिभूतो परियादिन्नचित्तो दिट्ठे चेव धम्मे दुक्खं विहरति, सविधातं सउपायासं सपरिळाहं । कायस्स च भेदा परं मरणा दुग्गति पाटिकङ्का ।

“दोसजेहि...पे०... मोहजेहि पापकेहि अकुसलेहि धम्मेहि अभिभूतो परियादिन्नचित्तो दिट्ठे चेव धम्मे दुक्खं विहरति सविधातं सउपायासं सपरिळाहं । कायस्स च भेदा परं मरणा दुग्गति पाटिकङ्का । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि अकुसलमूलानीति ।

“तीणिमानि, भिक्खवे, कुसलमूलानि । कतमानि तीणि? अलोभो कुसलमूलं, अदोसो कुसलमूलं, अमोहो कुसलमूलं ।

“यदपि, भिक्खवे, अलोभो तदपि कुसलमूलं [कुसलं (सी० स्या० कं० पी०)]; यदपि अलुद्धो अभिसङ्खरोति कायेन वाचाय मनसा तदपि कुसलं [कुसलमूलं (क०)]; यदपि अलुद्धो लोभेन अनभिभूतो अपरियादिन्नचित्तो न परस्स असता दुक्खं उप्पादयति वधेन वा बन्धनेन वा जानिया वा गरहाय वा पब्बाजनाय वा बलवम्हि बलत्थो इतिपि तदपि कुसलं । इतिस्समे अलोभजा अलोभनिदाना अलोभसमुदया अलोभपच्चया अनेके कुसला धम्मा सम्भवन्ति ।

“यदपि, भिक्खवे, अदोसो तदपि कुसलमूलं; यदपि अदुट्ठो अभिसङ्खरोति कायेन वाचाय मनसा तदपि कुसलं; यदपि अदुट्ठो दोसेन अनभिभूतो अपरियादिन्नचित्तो न परस्स असता दुक्खं उप्पादयति वधेन वा बन्धनेन वा जानिया वा गरहाय वा पब्बाजनाय वा बलवम्हि बलत्थो इतिपि तदपि कुसलं। इतिस्समे अदोसजा अदोसनिदाना अदोससमुदया अदोसपच्चया अनेके कुसला धम्मा सम्भवन्ति।

“यदपि, भिक्खवे, अमोहो तदपि कुसलमूलं; यदपि अमूळ्हो अभिसङ्खरोति कायेन वाचाय मनसा तदपि कुसलं; यदपि अमूळ्हो मोहेन अनभिभूतो अपरियादिन्नचित्तो न परस्स असता दुक्खं उप्पादयति वधेन वा बन्धनेन वा जानिया वा गरहाय वा पब्बाजनाय वा बलवम्हि बलत्थो इतिपि तदपि कुसलं। इतिस्समे अमोहजा अमोहनिदाना अमोहसमुदया अमोहपच्चया अनेके कुसला धम्मा सम्भवन्ति। एवरूपो चायं, भिक्खवे, पुग्गलो वुच्चति कालवादीतिपि, भूतवादीतिपि, अत्थवादीतिपि, धम्मवादीतिपि, विनयवादीतिपि।

“कस्मा चायं, भिक्खवे, एवरूपो पुग्गलो वुच्चति कालवादीतिपि, भूतवादीतिपि, अत्थवादीतिपि, धम्मवादीतिपि, विनयवादीतिपि? तथाहायं, भिक्खवे, पुग्गलो न परस्स असता दुक्खं उप्पादयति वधेन वा बन्धनेन वा जानिया वा गरहाय वा पब्बाजनाय वा बलवम्हि बलत्थो इतिपि। भूतेन खो पन वुच्चमानो पटिजानाति नो अवजानाति; अभूतेन वुच्चमानो आतप्पं करोति तस्स निब्बेठनाय — ‘इतिपेतं अतच्छं, इतिपेतं अभूतं’न्ति। तस्मा एवरूपो पुग्गलो वुच्चति कालवादीतिपि, अत्थवादीतिपि, धम्मवादीतिपि, विनयवादीतिपि।

“एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स लोभजा पापका अकुसला धम्मा पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा। दिट्ठेव धम्मे सुखं विहरति अविघातं अनुपायासं अपरिळाहं। दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायति।

“दोसजा...पे०... परिनिब्बायति। मोहजा...पे०... परिनिब्बायति। सेय्यथापि भिक्खवे, सालो वा धवो वा फन्दनो वा तीहि मालुवालताहि उद्धस्तो परियोनद्धो। अथ पुरिसो आगच्छेय्य कुद्दाल-पिटकं [कुद्दालपिटकं (सी० स्या० कं० पी०)] आदाय। सो तं मालुवालतं मूले छिन्देय्य, मूले छेत्वा पलिखणेय्य, पलिखणित्वा मूलानि उद्धरेय्य, अन्तमसो उसीरनाळिमत्तानिपि [उसीरनाळिमत्तानिपि (सी० स्या० कं० पी०)]। सो तं मालुवालतं खण्डाखण्डिकं छिन्देय्य, खण्डाखण्डिकं छेत्वा फालेय्य, फालेत्वा सकलिकं सकलिकं करेय्य, सकलिकं सकलिकं करित्वा वातातपे विसोसेय्य, वातातपे विसोसेत्वा अग्गिना डहेय्य, अग्गिना डहित्वा मसिं करेय्य, मसिं करित्वा महावाते वा ओफुणेय्य नदिया वा सीघसोताय पवाहेय्य। एवमस्स [एवमस्सु (सी०), एवस्सु (क०)] ता, भिक्खवे, मालुवालता उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा। एवमेवं खो, भिक्खवे, एवरूपस्स पुग्गलस्स लोभजा पापका अकुसला धम्मा पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा। दिट्ठेव धम्मे सुखं विहरति अविघातं अनुपायासं अपरिळाहं। दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायति।

“दोसजा ...पे०... मोहजा पापका अकुसला धम्मा पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा। दिट्ठेव धम्मे सुखं विहरति अविघातं अनुपायासं अपरिळाहं। दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायति। इमानि खो, भिक्खवे, तीणि कुसलमूलानी’ति। नवमं।

१०. उपोसथसुत्तं

७१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । अथ खो विसाखा मिगारमाता तदहुपोसथे येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो विसाखं मिगारमातरं भगवा एतदवोच — “हन्द कुतो नु त्वं, विसाखे, आगच्छसि दिवा दिवस्सा”ति? “उपोसथाहं, भन्ते, अज्ज उपवसामी”ति ।

“तयो खोमे, विसाखे, उपोसथा । कतमे तयो? गोपालकुपोसथो, निगण्ठुपोसथो, अरियुपोसथो । कथञ्च, विसाखे, गोपालकुपोसथो होति? सेय्यथापि, विसाखे, गोपालको सायन्हसमये सामिकानं गावो निव्यातेत्वा इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अज्ज खो गावो अमुकस्मिञ्च अमुकस्मिञ्च पदेसे चरिंसु, अमुकस्मिञ्च अमुकस्मिञ्च पदेसे पानीयानि पिविंसु; स्वे दानि गावो अमुकस्मिञ्च अमुकस्मिञ्च पदेसे चरिस्सन्ति, अमुकस्मिञ्च अमुकस्मिञ्च पदेसे पानीयानि पिविस्सन्ती’ति; एवमेवं खो, विसाखे, इधेकच्चो उपोसथिको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं ख्वज्ज इदञ्चिदञ्च खादनीयं खादिं, इदञ्चिदञ्च भोजनीयं भुज्जिं; स्वे दानाहं इदञ्चिदञ्च खादनीयं खादिस्सामि, इदं चिदञ्च भोजनीयं भुज्जिस्सामी’ति । सो तेन अभिज्झासहगतेन चेतसा दिवसं अतिनामेति । एवं खो विसाखे, गोपालकुपोसथो होति । एवं उपवुत्थो खो, विसाखे, गोपालकुपोसथो न महप्फलो होति न महानिसंसो न महाजुतिको न महाविप्फारो ।

“कथञ्च, विसाखे, निगण्ठुपोसथो होति? अत्थि, विसाखे, निगण्ठा नाम समणजातिका । ते सावकं एवं समादपेन्ति — ‘एहि त्वं, अम्भो पुरिस, ये पुरत्थिमाय दिसाय पाणा परं योजनसतं तेसु दण्डं निक्खिपाहि; ये पच्छिमाय दिसाय पाणा परं योजनसतं तेसु दण्डं निक्खिपाहि; ये उत्तराय दिसाय पाणा परं योजनसतं तेसु दण्डं निक्खिपाहि; ये दक्खिणाय दिसाय पाणा परं योजनसतं तेसु दण्डं निक्खिपाही’ति । इति एकच्चानं पाणानं अनुद्वयाय अनुकम्पाय समादपेन्ति, एकच्चानं पाणानं नानुद्वयाय नानुकम्पाय समादपेन्ति । ते तदहुपोसथे सावकं एवं समादपेन्ति — ‘एहि त्वं, अम्भो पुरिस, सब्बचेलानि [सब्बवेरानि (क०)] निक्खिपित्वा एवं वदेहि — नाहं क्वचनि कस्सचि किञ्चनतस्मिं [किञ्चनतस्मिं (?) किरियापदमेतं यथा किञ्चनतत्थीति], न च मम क्वचनि कत्थचि किञ्चनतत्थी’ति । जानन्ति खो पनस्स मातापितरो — ‘अयं अम्हाकं पुत्तो’ति; सोपि जानाति — ‘इमे मय्हं मातापितरो’ति । जानाति खो पनस्स पुत्तदारो — ‘अयं मय्हं भत्ता’ति; सोपि जानाति — ‘अयं मय्हं पुत्तदारो’ति । जानन्ति खो पनस्स दासकम्मकरपोरिसा — ‘अयं अम्हाकं अय्यो’ति; सोपि जानाति — ‘इमे मय्हं दासकम्मकरपोरिसा’ति । इति यस्मिं समये सच्चे समादपेतब्बा मुसावादे तस्मिं समये समादपेन्ति । इदं तस्स मुसावादस्मिं वदामि । सो तस्सा रत्तिया अच्चयेन भोगे अदिन्नयेव परिभुज्जति । इदं तस्स अदिन्नादानस्मिं वदामि । एवं खो, विसाखे, निगण्ठुपोसथो होति । एवं उपवुत्थो खो, विसाखे, निगण्ठुपोसथो न महप्फलो होति न महानिसंसो न महाजुतिको न महाविप्फारो ।

“कथञ्च, विसाखे, अरियुपोसथो होति? उपक्किलिङ्गस्स, विसाखे, चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति । कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिङ्गस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना [परियोदापना (?)] होति? इध, विसाखे, अरियसावको तथागतं अनुस्सरति — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । तस्स तथागतं अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति । ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति, सेय्यथापि, विसाखे, उपक्किलिङ्गस्स सीसस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिङ्गस्स सीसस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? कक्कञ्च पटिच्च मत्तिकञ्च पटिच्च उदकञ्च पटिच्च पुरिसस्स च तज्जं वायामं पटिच्च, एवं खो, विसाखे, उपक्किलिङ्गस्स सीसस्स उपक्कमेन परियोदपना

होति । एवमेवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? इध, विसाखे, अरियसावको तथागतं अनुस्सरति — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । तस्स तथागतं अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति । अयं वुच्चति, विसाखे — ‘अरियसावको ब्रह्मुपोसथं उपवसति, ब्रह्मुना सद्धिं संवसति, ब्रह्मञ्चस्स [ब्रह्मञ्च (क०)] आरब्ध चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति’ । एवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“उपक्किलिट्ठस्स, विसाखे, चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति । कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? इध, विसाखे, अरियसावको धम्मं अनुस्सरति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्जूही’ति । तस्स धम्मं अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति, सेय्यथापि, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स कायस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स कायस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? सोत्तिञ्च पटिच्च, चुण्णञ्च पटिच्च, उदकञ्च पटिच्च, पुरिसस्स च तज्जं वायामं पटिच्च । एवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स कायस्स उपक्कमेन परियोदपना होति । एवमेवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? इध, विसाखे, अरियसावको धम्मं अनुस्सरति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्जूही’ति । तस्स धम्मं अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति । अयं वुच्चति, विसाखे, ‘अरियसावको धम्मुपोसथं उपवसति, धम्मेन सद्धिं संवसति, धम्मञ्चस्स आरब्ध चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति’ । एवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“उपक्किलिट्ठस्स, विसाखे, चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति । कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? इध, विसाखे, अरियसावको सङ्गं अनुस्सरति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिण्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खत्तं लोकस्सा’ति । तस्स सङ्गं अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति, सेय्यथापि, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स वत्थस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स वत्थस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? उस्मञ्च [उसञ्च (स्या० कं० अट्ठकथायम्पि पाठन्तरं, सं० नि० ३.८९ खेमकसुत्तपाळियापि समेति ।) उसुमञ्च (सी०)] पटिच्च, खारञ्च पटिच्च, गोमयञ्च पटिच्च, उदकञ्च पटिच्च, पुरिसस्स च तज्जं वायामं पटिच्च । एवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स वत्थस्स उपक्कमेन परियोदपना होति । एवमेवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? इध, विसाखे, अरियसावको सङ्घं अनुस्सरति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो...पे०... अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति । तस्स सङ्घं अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति । अयं वुच्चति, विसाखे, ‘अरियसावको सङ्घोपोसथं उपवसति, सङ्घेन सद्धिं संवसति, सङ्घञ्चस्स आरब्भ चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति’ । एवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“उपक्किलिट्ठस्स, विसाखे, चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति । कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? इध, विसाखे, अरियसावको अत्तनो सीलानि अनुस्सरति अखण्डानि अच्छिद्धानि असबलानि अकम्मासानि भुजिस्सानि विज्जुप्पसत्थानि अपरामद्धानि समाधिसंवत्तनिकानि । तस्स सीलं अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति, सेय्यथापि, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स आदासस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स आदासस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? तेलञ्च पटिच्च, छारिकञ्च पटिच्च, वालण्डुपकञ्च पटिच्च, पुरिसस्स च तज्जं वायामं पटिच्च । एवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स आदासस्स उपक्कमेन परियोदपना होति । एवमेवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? इध, विसाखे, अरियसावको अत्तनो सीलानि अनुस्सरति अखण्डानि...पे०... समाधिसंवत्तनिकानि । तस्स सीलं अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति । अयं वुच्चति, विसाखे, ‘अरियसावको सीलुपोसथं उपवसति, सीलेन सद्धिं संवसति, सीलञ्चस्स आरब्भ चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति’ । एवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“उपक्किलिट्ठस्स, विसाखे, चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति । कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? इध विसाखे, अरियसावको देवता अनुस्सरति — ‘सन्ति देवा चातुमहाराजिका [चातुम्महाराजिका (सी० स्या० कं० पी०)], सन्ति देवा तावतिसा, सन्ति देवा यामा, सन्ति देवा तुसिता, सन्ति देवा निम्मानरतिनो, सन्ति देवा परनिम्मितवसवत्तिनो, सन्ति देवा ब्रह्मकायिका, सन्ति देवा ततुत्तरि [ततुत्तरिं (सी० पी०)] । यथारूपाय सद्भाय समन्नागता ता देवता इतो चुता तत्थुपपन्ना [तत्थुप्पन्ना (सी० पी०)], मय्हम्पि तथारूपा सद्भा संविज्जति । यथारूपेन सीलेन समन्नागता ता देवता इतो चुता तत्थुपपन्ना, मय्हम्पि तथारूपं सीलं संविज्जति । यथारूपेन सुतेन समन्नागता ता देवता इतो चुता तत्थुपपन्ना, मय्हम्पि तथारूपं सुतं संविज्जति । यथारूपेन चागेन समन्नागता ता देवता इतो चुता तत्थुपपन्ना, मय्हम्पि तथारूपो चागो संविज्जति । यथारूपाय पज्जाय समन्नागता ता देवता इतो चुता तत्थुपपन्ना, मय्हम्पि तथारूपा पज्जा संविज्जती’ति । तस्स अत्तनो च तासञ्च देवतानं सद्भञ्च सीलञ्च सुतञ्च चागञ्च पज्जञ्च अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्किलेसा ते पहीयन्ति, सेय्यथापि, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स जातरूपस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स जातरूपस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? उक्कञ्च पटिच्च, लोणञ्च पटिच्च, गेरुक्कञ्च पटिच्च, नाळिकसण्डासञ्च [नाळिकञ्च पटिच्च सण्डासञ्च (पी० क०)] पटिच्च, पुरिसस्स च तज्जं वायामं पटिच्च । एवं खो, विसाखे, उपक्किलिट्ठस्स जातरूपस्स उपक्कमेन परियोदपना होति । एवमेवं खो, विसाखे,

उपक्विकलिट्टस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“कथञ्च, विसाखे, उपक्विकलिट्टस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति? इध, विसाखे, अरियसावको देवता अनुस्सरति — ‘सन्ति देवा चातुमहाराजिका, सन्ति देवा तावतिसा...पे०... सन्ति देवा ततुत्तरि । यथारूपाय सद्भाय समन्नागता ता देवता इतो चुता तत्थुपपन्ना, मय्हम्पि तथारूपा सद्भा संविज्जति । यथारूपेन सीलेन...पे०... सुतेन...पे०... चागेन...पे०... पज्जाय समन्नागता ता देवता इतो चुता तत्थुपपन्ना, मय्हम्पि तथारूपा पज्जा संविज्जती’ति । तस्स अत्तनो च तासञ्च देवतानं सद्भञ्च सीलञ्च सुतञ्च चागञ्च पज्जञ्च अनुस्सरतो चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्विकलेसा ते पहीयन्ति । अयं वुच्चति, विसाखे, ‘अरियसावको देवतुपोसथं उपवसति, देवताहि सद्भि संवसति, देवता आरब्भ चित्तं पसीदति, पामोज्जं उप्पज्जति, ये चित्तस्स उपक्विकलेसा ते पहीयन्ति’ । एवं खो, विसाखे, उपक्विकलिट्टस्स चित्तस्स उपक्कमेन परियोदपना होति ।

“स खो सो, विसाखे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यावजीवं अरहन्तो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरता निहितदण्डा निहितसत्था लज्जी दयापन्ना सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरन्ति; अहम्पज्ज इमञ्च रत्तिं इमञ्च दिवसं पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो निहितदण्डो निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरामि । इमिनापि [इमिनापहं (सी०) अ० नि० ८.४१] अङ्गेन अरहतं अनुकरोमि, उपोसथो च मे उपवुत्थो भविस्सति ।

“यावजीवं अरहन्तो अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरता दिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्घी, अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरन्ति; अहम्पज्ज इमञ्च रत्तिं इमञ्च दिवसं अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो दिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्घी, अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरामि । इमिनापि अङ्गेन अरहतं अनुकरोमि, उपोसथो च मे उपवुत्थो भविस्सति ।

“यावजीवं अरहन्तो अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी आराचारी [अनाचारी (पी०)] विरता मेथुना गामधम्मा; अहम्पज्ज इमञ्च रत्तिं इमञ्च दिवसं अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा । इमिनापि अङ्गेन अरहतं अनुकरोमि, उपोसथो च मे उपवुत्थो भविस्सति ।

“यावजीवं अरहन्तो मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरता सच्चवादी सच्चसन्धा थेता पच्चयिका अविसंवादका लोकस्स; अहम्पज्ज इमञ्च रत्तिं इमञ्च दिवसं मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स । इमिनापि अङ्गेन अरहतं अनुकरोमि, उपोसथो च मे उपवुत्थो भविस्सति ।

“यावजीवं अरहन्तो सुरामेरयमज्जपमादट्ठानं पहाय सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरता; अहम्पज्ज इमञ्च रत्तिं इमञ्च दिवसं सुरामेरयमज्जपमादट्ठानं पहाय सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरतो । इमिनापि अङ्गेन अरहतं अनुकरोमि, उपोसथो च मे उपवुत्थो भविस्सति ।

“यावजीवं अरहन्तो एकभक्तिका रत्तूपरता विरता विकालभोजना; अहम्पज्ज इमञ्च रत्तिं इमञ्च दिवसं एकभक्तिको रत्तूपरतो विरतो विकालभोजना । इमिनापि अङ्गेन अरहतं अनुकरोमि, उपोसथो च मे उपवुत्थो भविस्सति ।

“यावजीवं अरहन्तो नच्चगीतवादितविसूकदस्सनमालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनट्ठाना पटिविरता; अहम्पज्ज

इमञ्च रत्तिं इमञ्च दिवसं नच्चगीतवादितविसूकदस्सनमालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनट्टाना पटिविरतो । इमिनापि अङ्गेन अरहतं अनुकरोमि, उपोसथो च मे उपवुत्थो भविस्सति ।

“यावजीवं अरहन्तो उच्चासयनमहासयनं पहाय उच्चासयनमहासयना पटिविरता नीचसेय्यं कप्पेन्ति मञ्चके वा तिणसन्धारके वा; अहम्पज्ज इमञ्च रत्तिं इमञ्च दिवसं उच्चासयनमहासयनं पहाय उच्चासयनमहासयना पटिविरतो नीचसेय्यं कप्पेमि मञ्चके वा तिणसन्धारके वा । इमिनापि अङ्गेन अरहतं अनुकरोमि, उपोसथो च मे उपवुत्थो भविस्सती”ति ।

“एवं खो, विसाखे, अरियुपोसथो होति । एवं उपवुत्थो खो, विसाखे, अरियुपोसथो महप्फलो होति महानिसंसो महाजुतिको महाविप्फारो” ।

“कीवमहप्फलो होति कीवमहानिसंसो कीवमहाजुतिको कीवमहाविप्फारो”? “सेय्यथापि, विसाखे, यो इमेसं सोळसन्नं महाजनपदानं पटूतरत्तरतनानं [पटूतसत्तरतनानं (क० सी० स्या० कं० पी०) टीकायं दस्सितपाळियेव । अ० नि० ८.४२] इस्सरियाधिपच्चं रज्जं कारेय्य, सेय्यथिदं — अङ्गानं, मगधानं, कासीनं, कोसलानं, वज्जीनं, मल्लानं, चेतीनं, वङ्गानं, कुरूनं, पञ्चालानं, मच्छानं [मच्छानं (क०)], सूरसेनानं, अस्सकानं, अवन्तीनं, गन्धारानं, कम्बोजानं, अट्टङ्गसमन्नागतस्स उपोसथस्स एतं [एकं (क०)] कलं नाग्घति सोळसिं । तं किस्स हेतु? कपणं, विसाखे, मानुसकं रज्जं दिब्बं सुखं उपनिधाय” ।

“यानि, विसाखे, मानुसकानि पञ्जास वस्सानि, चातुमहाराजिकानं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो [रत्तिदिवो (क०)] । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बानि पञ्च वस्ससतानि चातुमहाराजिकानं देवानं आयुप्पमाणं । ठानं खो पनेतं, विसाखे, विज्जति यं इधेकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अट्टङ्गसमन्नागतं उपोसथं उपवसित्वा कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । इदं खो पनेतं, विसाखे, सन्धाय भासितं — ‘कपणं मानुसकं रज्जं दिब्बं सुखं उपनिधाय’” ।

“यं, विसाखे, मानुसकं वस्ससतं, तावतिसानं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बं वस्ससहस्सं तावतिसानं देवानं आयुप्पमाणं । ठानं खो पनेतं, विसाखे, विज्जति यं इधेकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अट्टङ्गसमन्नागतं उपोसथं उपवसित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तावतिसानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । इदं खो पनेतं, विसाखे, सन्धाय भासितं — ‘कपणं मानुसकं रज्जं दिब्बं सुखं उपनिधाय’” ।

“यानि, विसाखे, मानुसकानि द्वे वस्ससतानि, यामानं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बानि द्वे वस्ससहस्सानि यामानं देवानं आयुप्पमाणं । ठानं खो पनेतं, विसाखे, विज्जति यं इधेकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अट्टङ्गसमन्नागतं उपोसथं उपवसित्वा कायस्स भेदा परं मरणा यामानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । इदं खो पनेतं, विसाखे, सन्धाय भासितं — ‘कपणं मानुसकं रज्जं दिब्बं सुखं उपनिधाय’” ।

“यानि, विसाखे, मानुसकानि चत्तारि वस्ससतानि, तुसितानं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बानि चत्तारि वस्ससहस्सानि तुसितानं देवानं आयुप्पमाणं । ठानं खो पनेतं, विसाखे, विज्जति यं इधेकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अट्टङ्गसमन्नागतं उपोसथं उपवसित्वा कायस्स भेदा परं

मरणा तुसितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । इदं खो पनेतं, विसाखे, सन्धाय भासितं — ‘कपणं मानुसकं रज्जं दिब्बं सुखं उपनिधाय’” ।

“यानि, विसाखे, मानुसकानि अट्ठ वस्ससतानि, निम्मानरतीनं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बानि अट्ठ वस्ससहस्सानि निम्मानरतीनं देवानं आयुप्पमाणं । ठानं खो पनेतं, विसाखे, विज्जति यं इधेकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अट्ठङ्गसमन्नागतं उपोसथं उपवसित्वा कायस्स भेदा परं मरणा निम्मानरतीनं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । इदं खो पनेतं, विसाखे, सन्धाय भासितं — ‘कपणं मानुसकं रज्जं दिब्बं सुखं उपनिधाय’” ।

“यानि, विसाखे, मानुसकानि सोळस वस्ससतानि, परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बानि सोळस वस्ससहस्सानि परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं आयुप्पमाणं । ठानं खो पनेतं, विसाखे, विज्जति यं इधेकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अट्ठङ्गसमन्नागतं उपोसथं उपवसित्वा कायस्स भेदा परं मरणा परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । इदं खो पनेतं, विसाखे, सन्धाय भासितं — ‘कपणं मानुसकं रज्जं दिब्बं सुखं उपनिधाय’”ति ।

“पाणं न हज्जे [न हाने (सी० पी०), न हने (क०)] न चदिन्नमादिये,
मुसा न भासे न च मज्जपो सिया ।
अब्रह्मचरिया विरमेय्य मेथुना,
रत्तिं न भुज्जेय्य विकालभोजनं ॥

“मालं न धारे न च गन्धमाचरे,
मज्जे छमायं व सयेथ सन्थते ।
एतज्झि अट्ठङ्गिकमाहुपोसथं,
बुद्धेन दुक्खन्तगुणा पकासितं ॥

“चन्दो च सूरियो च उभो सुदस्सना,
ओभासयं अनुपरियन्ति यावता ।
तमोनुदा ते पन अन्तलिक्खगा,
नभे पभासन्ति दिसाविरोचना ॥

“एतस्मिं यं विज्जति अन्तरे धनं,
मुत्ता मणि वेळुरियच्च भद्दकं ।
सिङ्गी सुवण्णं अथ वापि कच्चनं,
यं जातरूपं हटकन्ति वुच्चति ॥

“अट्ठङ्गुपेतस्स उपोसथस्स,
कलम्पि ते नानुभवन्ति सोळसिं ।

चन्दप्पभा तारगणा च सब्बे ॥
 “तस्मा हि नारी च नरो च सीलवा,
 अट्टङ्गुपेतं उपवस्सुपोसथं ।
 पुज्जानि कत्वान सुखुद्रयानि,
 अनिन्दिता सग्गमुपेन्ति ठान”न्ति ॥ दसमं ।

महावग्गो सत्तमो ।

तस्सुद्धानं —

तित्थभयञ्च वेनागो, सरभो केसमुत्तिया ।
 साळ्हो चापि कथावत्थु, तित्थियमूलुपोसथोति ॥

(८) ३. आनन्दवग्गो

१. छन्नसुत्तं

७२. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो छन्नो परिब्बाजको येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो छन्नो परिब्बाजको आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “तुम्हेपि, आवुसो आनन्द, रागस्स पहानं पज्जापेथ, दोसस्स पहानं पज्जापेथ, मोहस्स पहानं पज्जापेथाति । मयं खो, आवुसो, रागस्स पहानं पज्जापेम, दोसस्स पहानं पज्जापेम, मोहस्स पहानं पज्जापेमा”ति ।

“किं पन तुम्हे, आवुसो, रागे आदीनवं दिस्वा रागस्स पहानं पज्जापेथ, किं दोसे आदीनवं दिस्वा दोसस्स पहानं पज्जापेथ, किं मोहे आदीनवं दिस्वा मोहस्स पहानं पज्जापेथा”ति?

“रत्तो खो, आवुसो, रागेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति, उभयब्याबाधायपि चेतेति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; रागे पहीने नेवत्तब्याबाधायपि चेतेति, न परब्याबाधायपि चेतेति, न उभयब्याबाधायपि चेतेति, न चेतसिकं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । रत्तो खो, आवुसो, रागेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो कायेन दुच्चरितं चरति, वाचाय दुच्चरितं चरति, मनसा दुच्चरितं चरति; रागे पहीने नेव कायेन दुच्चरितं चरति, न वाचाय दुच्चरितं चरति, न मनसा दुच्चरितं चरति । रत्तो खो, आवुसो, रागेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति; रागे पहीने अत्तत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं पजानाति । रागो खो, आवुसो, अन्धकरणो अचक्खुकरणो अज्जाणकरणो पज्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको ।

“दुट्ठो खो, आवुसो, दोसेन...पे०... मूळ्हो खो, आवुसो, मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति, उभयब्याबाधायपि चेतेति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; मोहे पहीने नेवत्तब्याबाधायपि

चेतेति, न परब्याबाधायपि चेतेति, न उभयब्याबाधायपि चेतेति, न चेतसिकं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । मूळ्हो खो, आवुसो, मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो कायेन दुच्चरितं चरति, वाचाय दुच्चरितं चरति, मनसा दुच्चरितं चरति; मोहे पहीने नेव कायेन दुच्चरितं चरति, न वाचाय दुच्चरितं चरति, न मनसा दुच्चरितं चरति । मूळ्हो खो, आवुसो, मोहेन अभिभूतो परियादिन्नचित्तो अत्तत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं नप्पजानाति; मोहे पहीने अत्तत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, परत्थम्पि यथाभूतं पजानाति, उभयत्थम्पि यथाभूतं पजानाति । मोहो खो, आवुसो, अन्धकरणो अचक्खुकरणो अज्जाणकरणो पज्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको । इदं खो मयं, आवुसो, रागे आदीनवं दिस्वा रागस्स पहानं पज्जापेम । इदं दोसे आदीनवं दिस्वा दोसस्स पहानं पज्जापेम । इदं मोहे आदीनवं दिस्वा मोहस्स पहानं पज्जापेमा”ति ।

“अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया”ति? “अत्थावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया”ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया”ति? “अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया”ति । “भद्दको खो, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाय । अलज्ज पनावुसो आनन्द, अप्पमादाया”ति । पठमं ।

२. आजीवकसुत्तं

७३. एकं समयं आयस्मा आनन्दो कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । अथ खो अज्जतरो आजीवकसावको गहपति येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो आजीवकसावको गहपति आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच —

“केसं नो, भन्ते आनन्द, धम्मो स्वाक्खातो? के लोके सुप्पटिपन्ना? के लोके सुकता”ति [सुगताति (सी० स्या० कं० पी०)]? “तेन हि, गहपति, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि, यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, गहपति, ये रागस्स पहानाय धम्मं देसेन्ति, दोसस्स पहानाय धम्मं देसेन्ति, मोहस्स पहानाय धम्मं देसेन्ति, तेसं धम्मो स्वाक्खातो नो वा? कथं वा ते एत्थ होती”ति? “ये, भन्ते, रागस्स पहानाय धम्मं देसेन्ति, दोसस्स पहानाय धम्मं देसेन्ति, मोहस्स पहानाय धम्मं देसेन्ति, तेसं धम्मो स्वाक्खातो । एवं मे एत्थ होती”ति ।

“तं किं मज्जसि, गहपति, ये रागस्स पहानाय पटिपन्ना, दोसस्स पहानाय पटिपन्ना, मोहस्स पहानाय पटिपन्ना, ते लोके सुप्पटिपन्ना नो वा? कथं वा ते एत्थ होती”ति? “ये, भन्ते, रागस्स पहानाय पटिपन्ना, दोसस्स पहानाय पटिपन्ना, मोहस्स पहानाय पटिपन्ना, ते लोके सुप्पटिपन्ना । एवं मे एत्थ होती”ति ।

“तं किं मज्जसि, गहपति, येसं रागो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, येसं दोसो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, येसं मोहो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, ते लोके सुकता नो वा? कथं वा ते एत्थ होती”ति? “येसं, भन्ते, रागो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, येसं दोसो पहीनो...पे... येसं मोहो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, ते लोके सुकता । एवं मे एत्थ होती”ति ।

“इति खो, गहपति, तयावेतं [तया चेतं (सी० पी० क०)] ब्याकतं — ‘ये, भन्ते, रागस्स पहानाय धम्मं देसेन्ति, दोसस्स पहानाय धम्मं देसेन्ति, मोहस्स पहानाय धम्मं देसेन्ति, तेसं धम्मो स्वाक्खातो’ति । तयावेतं ब्याकतं — ‘ये, भन्ते, रागस्स पहानाय पटिपन्ना, दोसस्स पहानाय पटिपन्ना, मोहस्स पहानाय पटिपन्ना, ते लोके सुप्पटिपन्ना’ति । तयावेतं ब्याकतं — ‘येसं, भन्ते, रागो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, येसं दोसो पहीनो...पे०... येसं मोहो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, ते लोके सुकता’”ति ।

“अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! न चेव नाम सधम्मुककंसना भविस्सति, न च परधम्मापसादना [न परधम्मापसादना (सी० पी०), न परधम्मवम्भना (म० नि० २.२३६)] । आयतनेव [आयतने च (म० नि० २.२३६)] धम्मदेसना, अत्थो च वुत्तो, अत्ता च अनुपनीतो । तुम्हे, भन्ते आनन्द, रागस्स पहानाय धम्मं देसेथ, दोसस्स...पे०... मोहस्स पहानाय धम्मं देसेथ । तुम्हाकं, भन्ते आनन्द, धम्मो स्वाक्खातो । तुम्हे, भन्ते आनन्द, रागस्स पहानाय पटिपन्ना, दोसस्स... पे०... मोहस्स पहानाय पटिपन्ना । तुम्हे, भन्ते, लोके सुप्पटिपन्ना । तुम्हाकं, भन्ते आनन्द, रागो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, तुम्हाकं दोसो पहीनो...पे०... तुम्हाकं मोहो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो । तुम्हे लोके सुकता ।

“अभिवक्कन्तं, भन्ते, अभिवक्कन्तं, भन्ते! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिकखेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति; एवमेवं अय्येन आनन्देन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भन्ते आनन्द, तं भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । उपासकं मं अय्यो आनन्दो धारेतु, अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत’”न्ति । दुतियं ।

३. महानामसक्कसुत्तं

७४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे । तेन खो पन समयेन भगवा गिलानावुट्ठितो [गिलानवुट्ठितो (सद्वनीति)] होति अचिरवुट्ठितो गेलज्जा । अथ खो महानामो सक्को येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो महानामो सक्को भगवन्तं एतदवोच — “दीघरत्ताहं, भन्ते, भगवता एवं धम्मं देसितं आजानामि — ‘समाहितस्स जाणं, नो असमाहितस्सा’ति । समाधि नु खो, भन्ते, पुब्बे, पच्छा जाणं; उदाहु जाणं पुब्बे, पच्छा समाधी’ति? अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि — “भगवा खो गिलानवुट्ठितो अचिरवुट्ठितो गेलज्जा । अयञ्च महानामो सक्को भगवन्तं अतिगम्भीरं पज्जं पुच्छति । यंनूनाहं महानामं सक्कं एकमन्तं अपनेत्वा धम्मं देसेय्य’”न्ति ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो महानामं सक्कं बाहायं गहेत्वा एकमन्तं अपनेत्वा महानामं सक्कं एतदवोच — “सेखम्पि खो, महानाम, सीलं वुत्तं भगवता, असेखम्पि सीलं वुत्तं भगवता; सेखोपि समाधि वुत्तो भगवता, असेखोपि समाधि वुत्तो भगवता; सेखापि पज्जा वुत्ता भगवता, असेखापि पज्जा वुत्ता भगवता । कतमञ्च, महानाम, सेखं सीलं? इध, महानाम, भिक्खु सीलवा होति पातिमोक्खसंवरसंवुत्तो विहरति...पे०... समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । इदं वुच्चति, महानाम, सेखं सीलं” ।

“कतमो च, महानाम, सेखो समाधि? इध, महानाम, भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, महानाम, सेखो समाधि ।

“कतमा च, महानाम, सेखा पज्जा? इध, महानाम, भिक्खु इदं दुक्खन्ति यथाभूतं पजानाति...पे०... अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदाति यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चति, महानाम, सेखा पज्जा ।

“स खो सो, महानाम, अरियसावको एवं सीलसम्पन्नो एवं समाधिसम्पन्नो एवं पज्जासम्पन्नो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । एवं खो, महानाम, सेखम्पि सीलं वुत्तं भगवता, असेखम्पि सीलं वुत्तं भगवता; सेखोपि समाधि वुत्तो भगवता, असेखोपि समाधि वुत्तो भगवता; सेखापि पज्जा वुत्ता भगवता, असेखापि पज्जा वुत्ता भगवता”ति । ततियं ।

४. निगण्ठसुत्तं

७५. एकं समयं आयस्मा आनन्दो वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो अभयो च लिच्छवि पण्डितकुमारको च लिच्छवि येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्नो खो अभयो लिच्छवि आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “निगण्ठो, भन्ते, नाटपुत्तो [नाथपुत्तो (सी० पी०)] सब्बज्जू सब्बदस्सावी अपरिसेसं जाणदस्सनं पटिजानाति — ‘चरतो च मे तिट्ठतो च सुत्तस्स च जागरस्स च सततं समितं जाणदस्सनं पच्चुपट्ठित’न्ति । सो पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावं पज्जपेति नवानं कम्मानं अकरणा सेतुघातं । इति कम्मक्खया दुक्खक्खयो, दुक्खक्खया वेदनाक्खयो, वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सति — एवमेतस्सा सन्दिट्ठिकाय निज्जराय विसुद्धिया समतिक्कमो होति । इध, भन्ते, भगवा किमाहा”ति?

“तिस्सो खो इमा, अभय, निज्जरा विसुद्धियो तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता सत्तानं विसुद्धिया सोकपरिदेवानं समतिक्कमाय दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय जायस्स अधिगमाय निब्बानस्स सच्छिकिरियाय । कतमा तिस्सो? इध, अभय, भिक्खु सीलवा होति...पे०... समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । सो नवज्ज कम्मं न करोति, पुराणज्ज कम्मं फुस्स फुस्स ब्यन्तीकरोति । सन्दिट्ठिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विज्जूहीति ।

“स खो सो, अभय, भिक्खु एवं सीलसम्पन्नो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखज्ज कायेन पटिसंवेदेति यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो नवज्ज कम्मं न करोति, पुराणज्ज कम्मं फुस्स फुस्स ब्यन्तीकरोति । सन्दिट्ठिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विज्जूहीति ।

“स खो सो, अभय, भिक्खु एवं समाधिसम्पन्नो [एवं सीलसम्पन्नो एवं समाधिसम्पन्नो (सी० स्या० कं०)] आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । सो नवज्ज कम्मं न करोति, पुराणज्ज कम्मं फुस्स फुस्स ब्यन्तीकरोति । सन्दिट्ठिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विज्जूहीति । इमा खो, अभय, तिस्सो निज्जरा विसुद्धियो तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता सत्तानं विसुद्धिया सोकपरिदेवानं समतिक्कमाय दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय जायस्स अधिगमाय

निब्बानस्स सच्छिकिरियाया”ति ।

एवं वुत्ते पण्डितकुमारको लिच्छवि अभयं लिच्छविं एतदवोच — “किं पन त्वं, सम्म अभय, आयस्मतो आनन्दस्स सुभासितं सुभासिततो नाब्भनुमोदसी”ति? “क्याहं, सम्म पण्डितकुमारक, आयस्मतो आनन्दस्स सुभासितं सुभासिततो नाब्भनुमोदिस्सामि! मुद्धापि तस्स विपतेय्य यो आयस्मतो आनन्दस्स सुभासितं सुभासिततो नाब्भनुमोदेय्या”ति । चतुत्थं ।

५. निवेसकसुत्तं

७६. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं आनन्दं भगवा एतदवोच —

“ये, आनन्द, अनुकम्पेय्याथ ये च सोतब्बं मज्जेय्युं मित्ता वा अमच्चा वा जाती वा सालोहिता वा ते वो, आनन्द, तीसु ठानेसु समादपेतब्बा [समादापेतब्बा (?)] निवेसेतब्बा पतिट्ठापेतब्बा । कतमेसु तीसु? बुद्धे अवेच्चप्पसादे समादपेतब्बा निवेसेतब्बा पतिट्ठापेतब्बा — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि; सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो भगवा’ति, धम्मे अवेच्चप्पसादे समादपेतब्बा निवेसेतब्बा पतिट्ठापेतब्बा — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति, सङ्गे अवेच्चप्पसादे समादपेतब्बा निवेसेतब्बा पतिट्ठापेतब्बा — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुगला एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’”ति ।

“सिया, आनन्द, चतुन्नं महाभूतानं अज्जथत्तं — पथवीधातुया आपोधातुया तेजोधातुया वायोधातुया, न त्वेव बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतस्स अरियसावकस्स सिया अज्जथत्तं तत्रिदं अज्जथत्तं । सो वतानन्द, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो अरियसावको निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा पेत्तिविसयं वा उपपज्जिस्सतीति नेतं ठानं विज्जति ।

“सिया, आनन्द, चतुन्नं महाभूतानं अज्जथत्तं — पथवीधातुया आपोधातुया तेजोधातुया वायोधातुया, न त्वेव धम्मे... पे०... न त्वेव सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतस्स अरियसावकस्स सिया अज्जथत्तं तत्रिदं अज्जथत्तं । सो वतानन्द, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो अरियसावको निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा पेत्तिविसयं वा उपपज्जिस्सतीति नेतं ठानं विज्जति ।

“ये, आनन्द, अनुकम्पेय्याथ ये च सोतब्बं मज्जेय्युं मित्ता वा अमच्चा वा जाती वा सालोहिता वा ते वो, आनन्द, इमेसु तीसु ठानेसु समादपेतब्बा निवेसेतब्बा पतिट्ठापेतब्बा”ति । पञ्चमं ।

६. पठमभवसुत्तं

७७. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “भवो, भवोति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, भवो होती”ति?

“कामधातुवेपक्कञ्च, आनन्द, कम्मं नाभविस्स, अपि नु खो कामभवो पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, आनन्द, कम्मं खेत्तं, विज्जाणं बीजं, तण्हा स्नेहो [सिनेहो (सी० स्या० कं० पी०)] । अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं हीनाय धातुया विज्जाणं पतिट्ठितं एवं आयतिं [आयति (सी०)] पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होति । ( ) [(एवं खो आनन्द भवो होतीति) (क०) दुतियसुत्ते पन इदं पाठनानत्तं नत्थि]

“रूपधातुवेपक्कञ्च, आनन्द, कम्मं नाभविस्स, अपि नु खो रूपभवो पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो आनन्द, कम्मं खेत्तं, विज्जाणं बीजं, तण्हा स्नेहो । अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं मज्झिमाय धातुया विज्जाणं पतिट्ठितं एवं आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होति । ( ) [(एवं खो आनन्द भवो होतीति) (क०) दुतियसुत्ते पन इदं पाठनानत्तं नत्थि]

“अरूपधातुवेपक्कञ्च, आनन्द, कम्मं नाभविस्स, अपि नु खो अरूपभवो पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, आनन्द, कम्मं खेत्तं, विज्जाणं बीजं, तण्हा स्नेहो । अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं पणीताय धातुया विज्जाणं पतिट्ठितं एवं आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होति । एवं खो, आनन्द, भवो होती”ति । छट्ठं ।

७. दुतियभवसुत्तं

७८. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि... पे०... आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “भवो, भवोति, भन्ते, वुच्चति । किन्तावता नु खो, भन्ते, भवो होती”ति?

“कामधातुवेपक्कञ्च, आनन्द, कम्मं नाभविस्स, अपि नु खो कामभवो पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, आनन्द, कम्मं खेत्तं, विज्जाणं बीजं, तण्हा स्नेहो । अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं हीनाय धातुया चेतना पतिट्ठिता पत्थना पतिट्ठिता एवं आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होति” ।

“रूपधातुवेपक्कञ्च, आनन्द, कम्मं नाभविस्स, अपि नु खो रूपभवो पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, आनन्द, कम्मं खेत्तं, विज्जाणं बीजं, तण्हा स्नेहो । अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं मज्झिमाय धातुया चेतना पतिट्ठिता पत्थना पतिट्ठिता एवं आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होति” ।

“अरूपधातुवेपक्कञ्च, आनन्द, कम्मं नाभविस्स, अपि नु खो अरूपभवो पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, आनन्द, कम्मं खेत्तं, विज्जाणं बीजं, तण्हा स्नेहो । अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं पणीताय धातुया चेतना पतिट्ठिता पत्थना पतिट्ठिता एवं आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होति । एवं खो, आनन्द, भवो होती”ति । सत्तमं ।

८. सीलब्बतसुत्तं

७९. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं आनन्दं भगवा एतदवोच — “सब्बं नु खो, आनन्द, सीलब्बतं जीवितं ब्रह्मचरियं उपट्ठानसारं सफल”न्ति? “न ख्वेत्थ, भन्ते, एकंसेना”ति । “तेन हानन्द, विभजस्सू”ति ।

“यज्झिस्स [यथारूपं हिस्स (? सेवितब्बासेवितब्बसुत्तानुरूपं], भन्ते, सीलब्बतं जीवितं ब्रह्मचरियं उपट्ठानसारं सेवतो

अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति कुसला धम्मा परिहायन्ति, एवरूपं सीलब्धतं जीवितं ब्रह्मचरियं उपट्ठानसारं अफलं । यच्च ख्वास्स [यज्झिस्स (क०), यथारूपज्ज ख्वास्स (?)], भन्ते, सीलब्धतं जीवितं ब्रह्मचरियं उपट्ठानसारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, एवरूपं सीलब्धतं जीवितं ब्रह्मचरियं उपट्ठानसारं सफलं”न्ति । इदमवोच आयस्मा आनन्दो; समनुज्जो सत्था अहोसि ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो “समनुज्जो मे सत्था”ति, उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो भगवा अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते आनन्दे भिक्खू आमन्तेसि — “सेखो, भिक्खवे, आनन्दो; न च पनस्स सुलभरूपो समसमो पज्जाया”ति । अट्ठमं ।

९. गन्धजातसुत्तं

८०. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच —

“तीणिमानि, भन्ते, गन्धजातानि, येसं अनुवातयेव गन्धो गच्छति, नो पटिवातं । कतमानि तीणि? मूलगन्धो, सारगन्धो, पुप्फगन्धो — इमानि खो, भन्ते, तीणि गन्धजातानि, येसं अनुवातयेव गन्धो गच्छति, नो पटिवातं । अत्थि नु खो, भन्ते, किञ्चि गन्धजातं यस्स अनुवातम्पि गन्धो गच्छति, पटिवातम्पि गन्धो गच्छति, अनुवातपटिवातम्पि गन्धो गच्छती”ति?

“अत्थानन्द, किञ्चि गन्धजातं [अत्थानन्द गन्धजातं (सी० स्या० कं० पी०)] यस्स अनुवातम्पि गन्धो गच्छति, पटिवातम्पि गन्धो गच्छति, अनुवातपटिवातम्पि गन्धो गच्छती”ति । “कतमज्ज पन, भन्ते, गन्धजातं यस्स अनुवातम्पि गन्धो गच्छति, पटिवातम्पि गन्धो गच्छति, अनुवातपटिवातम्पि गन्धो गच्छती”ति?

“इधानन्द, यस्मिं गामे वा निगमे वा इत्थी वा पुरिसो वा बुद्धं सरणं गतो होति, धम्मं सरणं गतो होति, सङ्गं सरणं गतो होति, पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरतो होति, सीलवा होति कल्याणधम्मो, विगतमलमच्छेरेन चेतसा अगारं अज्झावसति मुत्तचागो पयतपाणि वोस्सग्गरतो याचयोगो दानसंविभागरतो ।

“तस्स दिसासु समणब्राह्मणा वण्णं भासन्ति — ‘अमुकस्मिं [असुकस्मिं (सी० स्या० कं० पी०)] नाम गामे वा निगमे वा इत्थी वा पुरिसो वा बुद्धं सरणं गतो होति, धम्मं सरणं गतो होति, सङ्गं सरणं गतो होति, पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरतो होति, सीलवा होति कल्याणधम्मो, विगतमलमच्छेरेन चेतसा अगारं अज्झावसति मुत्तचागो पयतपाणि वोस्सग्गरतो याचयोगो दानसंविभागरतो”ति ।

“देवतापिस्स [देवतापिस्स अमनुस्सा (सी० पी०), देवतापिस्स अमनुस्सापि (क०), देवतापिस्स...पे०... मनुस्सापिस्स (?)] वण्णं भासन्ति — ‘अमुकस्मिं नाम गामे वा निगमे वा इत्थी वा पुरिसो वा बुद्धं सरणं गतो होति, धम्मं सरणं गतो होति, सङ्गं सरणं गतो होति, पाणातिपाता पटिविरतो होति...पे०... सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरतो होति, सीलवा होति कल्याणधम्मो, विगतमलमच्छेरेन चेतसा अगारं अज्झावसति मुत्तचागो पयतपाणि वोस्सग्गरतो याचयोगो

दानसंविभागरतो'ति । इदं खो तं, आनन्द, गन्धजातं यस्स अनुवातम्पि गन्धो गच्छति, पटिवातम्पि गन्धो गच्छति, अनुवातपटिवातम्पि गन्धो गच्छती'ति ।

“न पुष्पगन्धो पटिवातमेति,
न चन्दनं तगरमल्लिका [तगरमल्लिका (पी०)] वा ।
सतज्ज गन्धो पटिवातमेति,
सब्बा दिसा सप्पुरिसो पवायती'ति ॥ नवमं ।

१०. चूळनिकासुत्तं

८१. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सम्मुखामेतं, भन्ते, भगवतो सुतं सम्मुखा पटिगहितं — ‘भगवतो, आनन्द, सिखिस्स अभिभू नाम सावको ब्रह्मलोके ठितो सहस्सिलोकधातुं [सहस्सीलोकधातुं (पी०) सं० नि० १.१८५ वित्थारो] सरेन विज्जापेसी'ति । भगवा पन, भन्ते, अरहं सम्मासम्बुद्धो कीवतकं पहाति सरेन विज्जापेतु'न्ति? “सावको सो, आनन्द, अप्पमेय्या तथागता'ति ।

दुतियम्पि खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं सम्मुखा पटिगहितं — ‘भगवतो, आनन्द, सिखिस्स अभिभू नाम सावको ब्रह्मलोके ठितो सहस्सिलोकधातुं सरेन विज्जापेसी'ति । भगवा पन, भन्ते, अरहं सम्मासम्बुद्धो कीवतकं पहाति सरेन विज्जापेतु'न्ति? “सावको सो, आनन्द, अप्पमेय्या तथागता'ति ।

ततियम्पि खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सम्मुखामेतं, भन्ते, भगवतो सुतं सम्मुखा पटिगहितं — ‘भगवतो, आनन्द, सिखिस्स अभिभू नाम सावको ब्रह्मलोके ठितो सहस्सिलोकधातुं सरेन विज्जापेसी'ति । भगवा पन, भन्ते, अरहं सम्मासम्बुद्धो कीवतकं पहाति सरेन विज्जापेतु'न्ति? “सुता ते, आनन्द, सहस्सी चूळनिका लोकधातू'ति? “एतस्स, भगवा, कालो; एतस्स, सुगत, कालो! यं भगवा भासेय्य । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती'ति । “तेनहानन्द, सुणाहि साधुकं मनसि करोहि, भासिस्सामी'ति । “एवं, भन्ते'ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“यावता, आनन्द, चन्दिमसूरिया [चन्दिमसूरिया (सी० स्या० कं० पी०)] परिहरन्ति, दिसा भन्ति विरोचना, ताव सहस्सधा लोको । तस्मिं सहस्सधा लोके सहस्सं [तस्मिं सहस्सं (स्या० कं० पी०)] चन्दानं, सहस्सं सूरियानं, सहस्सं सिनेरुपब्बतराजानं, सहस्सं जम्बुदीपानं, सहस्सं अपरगोयानानं, सहस्सं उत्तरकुरूनं, सहस्सं पुब्बविदेहानं, चत्तारि महासमुद्दसहस्सानि, चत्तारि महाराजसहस्सानि, सहस्सं चातुमहाराजिकानं, सहस्सं तावर्तिसानं, सहस्सं यामानं, सहस्सं तुसितानं, सहस्सं निम्मानरतीनं, सहस्सं परनिम्मितवसवत्तीनं, सहस्सं ब्रह्मलोकानं — अयं वुच्चतानन्द, सहस्सी चूळनिका लोकधातु ।

“यावतानन्द, सहस्सी चूळनिका लोकधातु ताव सहस्सधा लोको । अयं वुच्चतानन्द, द्विसहस्सी मज्झिमिका लोकधातु ।

“यावतानन्द, द्विसहस्सी मज्झिमिका लोकधातु ताव सहस्सधा लोको । अयं वुच्चतानन्द, तिसहस्सी महासहस्सी

लोकधातु ।

“आकङ्क्षमानो, आनन्द, तथागतो तिसहस्सिमहासहस्सिलोकधातुं [तिसहस्सि महासहस्सिं लोकधातुं (स्या० कं०), तिसहस्सीमहासहस्सीलोकधातुं (पी०)] सरेन विज्जापेय्य, यावता पन आकङ्खेय्या”ति ।

“यथा कथं पन, भन्ते, भगवा तिसहस्सिमहासहस्सिलोकधातुं सरेन विज्जापेय्य, यावता पन आकङ्खेय्या”ति?
“इधानन्द, तथागतो तिसहस्सिमहासहस्सिलोकधातुं ओभासेन फरेय्य । यदा ते सत्ता तं आलोकं सज्जानेय्युं, अथ तथागतो घोसं करेय्य सद्दमनुस्सावेय्य । एवं खो, आनन्द, तथागतो तिसहस्सिमहासहस्सिलोकधातुं सरेन विज्जापेय्य, यावता पन आकङ्खेय्या”ति ।

एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो (आयस्मन्तं उदायिं) [(भगवन्तं) (सी०), ( ) नत्थि स्या० कं० पोत्थकेसु । अट्ठकथाय समेति] एतदवोच — “लाभा वत मे, सुलब्धं वत मे, यस्स मे सत्था एवंमहिद्धिको एवंमहानुभावो”ति । एवं वुत्ते आयस्मा उदायी आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “किं तुय्हेत्थ, आवुसो आनन्द, यदि ते सत्था एवंमहिद्धिको एवंमहानुभावो”ति?
एवं वुत्ते भगवा आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “मा हेवं, उदायि, मा हेवं, उदायि । सचे, उदायि, आनन्दो अवीतरागो कालं करेय्य, तेन चित्तप्पसादेन सत्तक्खत्तुं देवेसु देवरज्जं कारेय्य, सत्तक्खत्तुं इमस्मिंयेव जम्बुदीपे महारज्जं कारेय्य । अपि च, उदायि, आनन्दो दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायिस्सती”ति । दसमं ।

आनन्दवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

छन्नो आजीवको सक्को, निगण्ठो च निवेसको ।
दुवे भवा सीलब्बतं, गन्धजातञ्च चूळनीति ॥

(९) ४. समणवग्गो

१. समणसुत्तं

८२. “तीणिमानि, भिक्खवे, समणस्स समणियानि समणकरणीयानि । कतमानि तीणि? अधिसीलसिक्खासमादानं, अधिचित्तसिक्खासमादानं, अधिपज्जासिक्खासमादानं — इमानि खो, भिक्खवे, तीणि समणस्स समणियानि समणकरणीयानि ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिसीलसिक्खासमादाने, तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिचित्तसिक्खासमादाने, तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिपज्जासिक्खासमादाने’ति । एवञ्चि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”न्ति । पठमं ।

२. गद्रभसुत्तं

८३. “सेय्यथापि, भिक्खवे, गद्रभो गोगणं पिड्डितो पिड्डितो अनुबन्धो होति — ‘अहमि दम्मो, अहमि दम्मो’ति [अहमि गो अम्हा अहमि गो अम्हाति (सी०), अहमि अम्हा अहमि अम्हाति (स्या० कं० पी०), अहमि गो अहमि गोति (?)] । तस्स न तादिसो वण्णो होति सेय्यथापि गुन्नं, न तादिसो सरो होति सेय्यथापि गुन्नं, न तादिसं पदं होति सेय्यथापि गुन्नं । सो गोगणंयेव पिड्डितो पिड्डितो अनुबन्धो होति — ‘अहमि दम्मो, अहमि दम्मो’”ति ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो भिक्खु भिक्खुसङ्गं पिड्डितो पिड्डितो अनुबन्धो होति — ‘अहमि भिक्खु, अहमि भिक्खु’ति । तस्स न तादिसो छन्दो होति अधिशीलसिक्खासमादाने सेय्यथापि अज्जेसं भिक्खूनं, न तादिसो छन्दो होति अधिचित्तसिक्खासमादाने सेय्यथापि अज्जेसं भिक्खूनं, न तादिसो छन्दो होति अधिपज्जासिक्खासमादाने सेय्यथापि अज्जेसं भिक्खूनं । सो भिक्खुसङ्गंयेव पिड्डितो पिड्डितो अनुबन्धो होति — ‘अहमि भिक्खु, अहमि भिक्खु’”ति ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिशीलसिक्खासमादाने, तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिचित्तसिक्खासमादाने, तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिपज्जासिक्खासमादाने’ति । एवञ्चि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”न्ति । दितियं ।

३. खेत्तसुत्तं

८४. “तीणिमानि, भिक्खवे, कस्सकस्स गहपतिस्स पुब्बे करणीयानि । कतमानि तीणि? इध, भिक्खवे, कस्सको गहपति पटिकच्चेव [पटिगच्चेव (सी० पी०)] खेत्तं सुकट्ठं करोति सुमतिकतं [सुमत्तिकतं (क०), एत्थ मतिसद्दो कट्ठखेत्तस्स समीकरणसाधने दारुभण्डे वत्ततीति सक्कतअभिधानेसु आगतं । तं “मतिया सुट्ठु समीकत”न्ति अट्ठकथाय समेति] । पटिकच्चेव खेत्तं सुकट्ठं करित्वा सुमतिकतं कालेन बीजानि पटिट्ठापेति । कालेन बीजानि पटिट्ठापेत्वा समयेन उदकं अभिनेतिपि अपनेतिपि । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि कस्सकस्स गहपतिस्स पुब्बे करणीयानि ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, तीणिमानि भिक्खुस्स पुब्बे करणीयानि । कतमानि तीणि? अधिशीलसिक्खासमादानं, अधिचित्तसिक्खासमादानं, अधिपज्जासिक्खासमादानं — इमानि खो, भिक्खवे, तीणि भिक्खुस्स पुब्बे करणीयानि ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिशीलसिक्खासमादाने, तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिचित्तसिक्खासमादाने, तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिपज्जासिक्खासमादाने’ति । एवञ्चि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”न्ति । ततियं ।

४. वज्जिपुत्तसुत्तं

८५. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो अज्जतरो वज्जिपुत्तको भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो वज्जिपुत्तको भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधिकमिदं, भन्ते, दियट्ठुसिक्खापदसतं [दियट्ठुं सिक्खापदसतं (सी०)] अन्वद्धमासं उदेसं आगच्छति । नाहं, भन्ते, एत्थ सक्कोमि सिक्खितु”न्ति । “सक्खिस्ससि पन त्वं, भिक्खु, तीसु सिक्खासु सिक्खितुं — अधिशीलसिक्खाय, अधिचित्तसिक्खाय अधिपज्जासिक्खाया”ति? “सक्कोमहं, भन्ते, तीसु सिक्खासु सिक्खितुं — अधिशीलसिक्खाय, अधिचित्तसिक्खाय, अधिपज्जासिक्खाया”ति । “तस्मातिह त्वं, भिक्खु, तीसु सिक्खासु सिक्खिस्सु — अधिशीलसिक्खाय, अधिचित्तसिक्खाय, अधिपज्जासिक्खाया” ।

“यतो खो त्वं, भिक्खु, अधिशीलम्पि सिक्खिस्ससि, अधिचित्तम्पि सिक्खिस्ससि, अधिपज्जम्पि सिक्खिस्ससि, तस्स तुहं भिक्खु अधिशीलम्पि सिक्खतो अधिचित्तम्पि सिक्खतो अधिपज्जम्पि सिक्खतो रागो पहीयिस्सति, दोसो पहीयिस्सति, मोहो पहीयिस्सति । सो त्वं रागस्स पहाना दोसस्स पहाना मोहस्स पहाना यं अकुसलं न तं करिस्ससि, यं पापं न तं सेविस्ससी”ति ।

अथ खो सो भिक्खु अपरेन समयेन अधिशीलम्पि सिक्खि, अधिचित्तम्पि सिक्खि, अधिपज्जम्पि सिक्खि । तस्स अधिशीलम्पि सिक्खतो अधिचित्तम्पि सिक्खतो अधिपज्जम्पि सिक्खतो रागो पहीयि, दोसो पहीयि, मोहो पहीयि । सो रागस्स पहाना दोसस्स पहाना मोहस्स पहाना यं अकुसलं तं नाकासि, यं पापं तं न सेवीति । चतुत्थं ।

५. सेक्खसुत्तं

८६. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच —

“‘सेखो, सेखो’ति, भन्ते, वुच्चति । कितावता नु खो, भन्ते, सेखो होती”ति? “सिक्खतीति खो, भिक्खु, तस्मा सेखोति वुच्चति । किञ्च सिक्खति? अधिशीलम्पि सिक्खति, अधिचित्तम्पि सिक्खति, अधिपज्जम्पि सिक्खति । सिक्खतीति खो, भिक्खु, तस्मा सेखोति वुच्चती”ति ।

“सेखस्स सिक्खमानस्स, उजुमग्गानुसारिनो ।
खयस्मिं पठमं जाणं, ततो अज्जा अनन्तरा ॥

“ततो अज्जाविमुत्तस्स [अज्जाविमुत्तिया (क०)], जाणं वे [जाणञ्च (क०)] होति तादिनो ।
अकुप्पा मे विमुत्तीति, भवसंयोजनक्खये”ति ॥ पञ्चमं । ( ) [(अट्ठमं भाणवारं निट्ठितं) (क०)]

६. पठमसिक्खासुत्तं

८७. “साधिकमिदं, भिक्खवे, दियड्ढिसिक्खापदसतं अन्वद्भमासं उदेसं आगच्छति, यत्थ अत्तकामा कुलपुत्ता सिक्खन्ति । तिस्सो इमा, भिक्खवे, सिक्खा यत्थेतं सब्बं समोधानं गच्छति । कतमा तिस्सो? अधिशीलसिक्खा, अधिचित्तसिक्खा अधिपज्जासिक्खा — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो सिक्खा, यत्थेतं सब्बं समोधानं गच्छति ।

“इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलेसु परिपूरकारी होति समाधिस्मिं मत्तसो कारी पज्जाय मत्तसो कारी । सो यानि तानि खुद्धानुखुद्दकानि सिक्खापदानि तानि आपज्जतिपि वुट्ठातिपि । तं किस्स हेतु? न हि मेत्थ, भिक्खवे, अभब्बता वुत्ता । यानि च खो तानि सिक्खापदानि आदिब्रह्मचरियकानि ब्रह्मचरियसारुप्पानि, तत्थ धुवसीलो [धुवसीली (सी०) पु० प० १२७-१२९ (थोकं विसदिसं)] च होति ठितसीलो [ठितसीली (सी०)] च, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । सो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्नो होति अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो ।

“इध पन, भिक्खवे, भिक्खु सीलेसु परिपूरकारी होति समाधिस्मिं मत्तसो कारी पज्जाय मत्तसो कारी । सो यानि तानि खुद्धानुखुद्दकानि सिक्खापदानि तानि आपज्जतिपि वुट्ठातिपि । तं किस्स हेतु? न हि मेत्थ, भिक्खवे, अभब्बता वुत्ता । यानि

च खो तानि सिक्खापदानि आदिब्रह्मचरियकानि ब्रह्मचरियसारुप्पानि तत्थ धुवसीलो च होति ठितसीलो च, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । सो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी होति, सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करोति ।

“इध पन, भिक्खवे, भिक्खु सीलेसु परिपूरकारी होति समाधिस्मिं परिपूरकारी पज्जाय मत्तसो कारी । सो यानि तानि खुद्धानुखुद्दकानि सिक्खापदानि तानि आपज्जतिपि वुट्ठातिपि । तं किस्स हेतु? न हि मेत्थ, भिक्खवे, अभब्बता वुत्ता । यानि च खो तानि सिक्खापदानि आदिब्रह्मचरियकानि ब्रह्मचरियसारुप्पानि तत्थ धुवसीलो च होति ठितसीलो च, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । सो पज्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको होति तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका ।

“इध पन, भिक्खवे, भिक्खु सीलेसु परिपूरकारी होति समाधिस्मिं परिपूरकारी पज्जाय परिपूरकारी । सो यानि तानि खुद्धानुखुद्दकानि सिक्खापदानि तानि आपज्जतिपि वुट्ठातिपि । तं किस्स हेतु? न हि मेत्थ, भिक्खवे, अभब्बता वुत्ता । यानि च खो तानि सिक्खापदानि आदिब्रह्मचरियकानि ब्रह्मचरियसारुप्पानि तत्थ धुवसीलो च होति ठितसीलो च, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति ।

“इति खो, भिक्खवे, पदेसं पदेसकारी आराधेति परिपूरं परिपूरकारी । अवज्झानि त्वेवाहं [अवज्जुवनेवाहं (क०)], भिक्खवे, सिक्खापदानि वदामी”ति । छट्ठं ।

७. दुतियसिक्खासुत्तं

८८. “साधिकमिदं, भिक्खवे, दियड्ढसिक्खापदसतं अन्वद्भमासं उद्देसं आगच्छति यत्थ अत्तकामा कुलपुत्ता सिक्खन्ति । तिस्सो इमा, भिक्खवे, सिक्खा यत्थेतं सब्बं समोधानं गच्छति । कतमा तिस्सो? अधिसीलसिक्खा, अधिचित्तसिक्खा, अधिपज्जासिक्खा — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो सिक्खा यत्थेतं सब्बं समोधानं गच्छति ।

“इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलेसु परिपूरकारी होति समाधिस्मिं मत्तसो कारी पज्जाय मत्तसो कारी । सो यानि तानि खुद्धानुखुद्दकानि सिक्खापदानि तानि आपज्जतिपि वुट्ठातिपि । तं किस्स हेतु? न हि मेत्थ, भिक्खवे, अभब्बता वुत्ता । यानि च खो तानि सिक्खापदानि आदिब्रह्मचरियकानि ब्रह्मचरियसारुप्पानि तत्थ धुवसीलो च होति ठितसीलो च, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । सो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सत्तक्खत्तुपरमो होति । सत्तक्खत्तुपरमं देवे च मनुस्से च सन्धावित्वा संसरित्वा दुक्खस्सन्तं करोति । सो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया कोलंकोलो होति, द्वे वा तीणि वा कुलानि सन्धावित्वा संसरित्वा दुक्खस्सन्तं करोति । सो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया एकबीजी होति, एकंयेव मानुसकं भवं निब्बत्तेत्वा दुक्खस्सन्तं करोति । सो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी होति, सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करोति ।

“इध पन, भिक्खवे, भिक्खु सीलेसु परिपूरकारी होति समाधिस्मिं परिपूरकारी पज्जाय मत्तसो कारी । सो यानि तानि खुद्धानुखुद्दकानि सिक्खापदानि तानि आपज्जतिपि वुट्ठातिपि । तं किस्स हेतु? न हि मेत्थ, भिक्खवे, अभब्बता वुत्ता । यानि च खो तानि सिक्खापदानि आदिब्रह्मचरियकानि ब्रह्मचरियसारुप्पानि तत्थ धुवसीलो च होति ठितसीलो च, समादाय

सिक्खति सिक्खापदेसु । सो पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया उद्धंसोतो अकनिट्टगामी । सो पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ससङ्खारपरिनिब्बायी होति । सो पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया असङ्खारपरिनिब्बायी होति । सो पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया उपहच्चपरिनिब्बायी होति । सो पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया अन्तरापरिनिब्बायी होति ।

“इध पन, भिक्खवे, भिक्खु सीलेसु परिपूरकारी होति समाधिस्मिं परिपूरकारी पज्जाय परिपूरकारी । सो यानि तानि धुवसीलो च होति ठितसीलो च, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति ।

“इति खो, भिक्खवे, पदेसं पदेसकारी आराधेति, परिपूरं परिपूरकारी, अवज्झानि त्वेवाहं, भिक्खवे, सिक्खापदानि वदामी”ति । सत्तमं ।

८. ततियसिक्खासुत्तं

८९. “साधिकमिदं, भिक्खवे, दियड्ढिसिक्खापदसत्तं अन्वद्धमासं उद्देसं आगच्छति यत्थ अत्तकामा कुलपुत्ता सिक्खन्ति । तिस्सो इमा, भिक्खवे, सिक्खा यत्थेतं सब्बं समोधानं गच्छति । कतमा तिस्सो? अधिसीलसिक्खा, अधिचित्तसिक्खा, अधिपज्जासिक्खा — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो सिक्खा यत्थेतं सब्बं समोधानं गच्छति ।

“इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलेसु परिपूरकारी होति समाधिस्मिं परिपूरकारी पज्जाय परिपूरकारी । सो यानि तानि खुद्धानुखुद्धानि सिक्खापदानि तानि आपज्जतिपि वुट्ठातिपि । तं किस्स हेतु? न हि मेत्थ, भिक्खवे, अभब्बता वुत्ता । यानि च खो तानि सिक्खापदानि आदिब्रह्मचरियकानि ब्रह्मचरियसारुप्पानि तत्थ धुवसीलो च होति ठितसीलो च, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । तं वा पन अनभिसम्भवं अप्पटिविज्झं पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया अन्तरापरिनिब्बायी होति । तं वा पन अनभिसम्भवं अप्पटिविज्झं पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया उपहच्चपरिनिब्बायी होति । तं वा पन अनभिसम्भवं अप्पटिविज्झं पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया असङ्खारपरिनिब्बायी होति । तं वा पन अनभिसम्भवं अप्पटिविज्झं पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ससङ्खारपरिनिब्बायी होति । तं वा पन अनभिसम्भवं अप्पटिविज्झं पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया उद्धंसोतो होति अकनिट्टगामी तं वा पन अनभिसम्भवं अप्पटिविज्झं तिण्णं संयोजनानं परिक्खया, रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी होति, सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करोति । तं वा पन अनभिसम्भवं अप्पटिविज्झं तिण्णं संयोजनानं परिक्खया एकबीजी होति, एकंयेव मानुसकं भवं निब्बत्तेत्वा दुक्खस्सन्तं करोति । तं वा पन अनभिसम्भवं अप्पटिविज्झं तिण्णं संयोजनानं परिक्खया कोलंकोलो होति, द्वे वा तीणि वा कुलानि सन्धावित्वा संसरित्वा दुक्खस्सन्तं करोति । तं वा पन अनभिसम्भवं अप्पटिविज्झं तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सत्तक्खत्तुपरमो होति, सत्तक्खत्तुपरमं देवे च मनुस्से च सन्धावित्वा संसरित्वा दुक्खस्सन्तं करोति ।

“इति खो, भिक्खवे, परिपूरं परिपूरकारी आराधेति पदेसं पदेसकारी । अवज्झानित्वेवाहं, भिक्खवे, सिक्खापदानि वदामी”ति । अट्ठमं ।

९. पठमसिखत्तयसुत्तं

९०. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, सिक्खा । कतमा तिस्सो? अधिसीलसिक्खा, अधिचित्तसिक्खा, अधिपज्जासिक्खा ।

“कतमा च, भिक्खवे, अधिसीलसिक्खा? इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलवा होति...पे०... समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अधिसीलसिक्खा ।

“कतमा च, भिक्खवे, अधिचित्तसिक्खा? इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अधिचित्तसिक्खा ।

“कतमा च, भिक्खवे, अधिपज्जासिक्खा? इध, भिक्खवे, भिक्खु ‘इदं दुक्ख’न्ति यथाभूतं पजानाति...पे०... ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अधिपज्जासिक्खा । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो सिक्खा”ति । नवमं ।

१०. दुतियसिखत्तयसुत्तं

९१. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, सिक्खा । कतमा तिस्सो? अधिसीलसिक्खा, अधिचित्तसिक्खा, अधिपज्जासिक्खा ।

“कतमा च, भिक्खवे, अधिसीलसिक्खा? इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलवा होति...पे०... समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अधिसीलसिक्खा ।

“कतमा च, भिक्खवे, अधिचित्तसिक्खा? इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अधिचित्तसिक्खा ।

“कतमा च, भिक्खवे, अधिपज्जासिक्खा? इध, भिक्खवे, भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अधिपज्जा सिक्खा । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो सिक्खा”ति ।

“अधिसीलं अधिचित्तं, अधिपज्जञ्च वीरियवा ।

थामवा धितिमा ज्ञायी, सतो गुत्तिन्द्रियो [उप्पत्तिन्द्रियो (क०)] चरे ॥

“यथा पुरे तथा पच्छा, यथा पच्छा तथा पुरे ।

यथा अधो तथा उद्धं, यथा उद्धं तथा अधो ॥

“यथा दिवा तथा रत्तिं, यथा रत्तिं तथा दिवा ।

अभिभुय्य दिसा सब्बा, अप्पमाणसमाधिना ॥

“तमाहु सेखं पटिपदं [पाटिपदं (?) म० नि० २.२७ पस्सितब्बं], अथो संसुद्धचारियं [संसुद्धचारणं (सी० पी०), संसुद्धचारिनं (स्या० कं०)] ।

तमाहु लोके सम्बुद्धं, धीरं पटिपदन्तुं॥

“विज्जाणस्स निरोधेन, तण्हाक्खयविमुत्तिनो ।
पज्जोतस्सेव निब्बानं, विमोक्खो होति चेतसो”ति ॥ दसमं ।

११. सङ्कवासुत्तं

१२. एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन सङ्कवा [पङ्कधा (सी० स्या० कं० पी०)] नाम कोसलानं निगमो तदवसरि । तत्र सुदं भगवा सङ्कवायं विहरति । तेन खो पन समयेन कस्सपगोत्तो नाम भिक्खु सङ्कवायं आवासिको होति । तत्र सुदं भगवा सिक्खापदपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय भिक्खू सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति । अथ खो कस्सपगोत्तस्स भिक्खुनो भगवति सिक्खापदपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय भिक्खू सन्दस्सेन्ते समादपेन्ते समुत्तेजेन्ते सम्पहंसेन्ते अहुदेव अक्खन्ति अहु अप्पच्चयो — “अधिसल्लिखतेवायं [अधिसल्लिखतेवायं (स्या० कं० क०)] समणो”ति । अथ खो भगवा सङ्कवायं यथाभिरन्तं विहरित्वा येन राजगहं तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन राजगहं तदवसरि । तत्र सुदं भगवा राजगहे विहरति ।

अथ खो कस्सपगोत्तस्स भिक्खुनो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो अहुदेव कुक्कुच्चं अहु विप्पटिसारो — “अलाभा वत मे, न वत मे लाभा; दुल्लब्धं वत मे, न वत मे सुलब्धं; यस्स मे भगवति सिक्खापदपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय भिक्खू सन्दस्सेन्ते समादपेन्ते समुत्तेजेन्ते सम्पहंसेन्ते अहुदेव अक्खन्ति अहु अप्पच्चयो — ‘अधिसल्लिखतेवायं समणो’ति । यन्नूनाहं येन भगवा तेनुपसङ्कमेय्यं; उपसङ्कमित्वा भगवतो सन्तिके अच्चयं अच्चयतो देसेय्य”न्ति । अथ खो कस्सपगोत्तो भिक्खु सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन राजगहं तेन पक्कामि । अनुपुब्बेन येन राजगहं येन गिज्झकूटो पब्बतो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो कस्सपगोत्तो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच —

“एकमिदं, भन्ते, समयं भगवा सङ्कवायं विहरति, सङ्कवा नाम कोसलानं निगमो । तत्र, भन्ते, भगवा सिक्खापदपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय भिक्खू सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । तस्स मय्हं भगवति सिक्खापदपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय भिक्खू सन्दस्सेन्ते समादपेन्ते समुत्तेजेन्ते सम्पहंसेन्ते अहुदेव अक्खन्ति अहु अप्पच्चयो — ‘अधिसल्लिखतेवायं समणो’ति । अथ खो भगवा सङ्कवायं यथाभिरन्तं विहरित्वा येन राजगहं तेन चारिकं पक्कामि । ( ) [(अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन राजगहं तदवसरि । तत्र सुदं भगवा राजगहे विहरति । अथ खो (क०))] तस्स मय्हं, भन्ते, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो अहुदेव कुक्कुच्चं अहु विप्पटिसारो — अलाभा वत मे, न वत मे लाभा; दुल्लब्धं वत मे, न वत मे सुलब्धं; यस्स मे भगवति सिक्खापदपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय भिक्खू सन्दस्सेन्ते समादपेन्ते समुत्तेजेन्ते सम्पहंसेन्ते अहुदेव अक्खन्ति अहु अप्पच्चयो — ‘अधिसल्लिखतेवायं समणो’ति । यन्नूनाहं येन भगवा तेनुपसङ्कमेय्यं; उपसङ्कमित्वा भगवतो सन्तिके अच्चयं अच्चयतो देसेय्यन्ति । अच्चयो मं, भन्ते, अच्चगमा यथाबालं यथामूळं यथाअकुसलं यस्स मे भगवति सिक्खापदपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय भिक्खू सन्दस्सेन्ते समादपेन्ते समुत्तेजेन्ते सम्पहंसेन्ते अहुदेव अक्खन्ति अहु अप्पच्चयो — ‘अधिसल्लिखतेवायं समणो’ति । तस्स मे, भन्ते, भगवा अच्चयं अच्चयतो पटिगण्हातु, आयतिं संवराया”ति ।

“तग्घ तं [तग्घ त्वं (सी० पी०)], कस्सप, अच्चयो अच्चगमा यथाबालं यथामूळं यथाअकुसलं, यस्स ते मयि

सिक्खापदपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय भिक्खू सन्दस्सेन्ते समादपेन्ते समुत्तेजेन्ते सम्पहंसेन्ते अहुदेव अक्खन्ति अहु अप्पच्चयो — ‘अधिसल्लिखतेवायं समणो’ति । यतो च खो त्वं, कस्सप, अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोसि, तं ते मयं पटिग्गण्हाम । वुद्धिहेसा, कस्सप, अरियस्स विनये यो अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोति, आर्यातिं संवरं आपज्जति ।

“थेरो चेपि, कस्सप, भिक्खु होति न सिक्खाकामो न सिक्खासमादानस्स वण्णवादी, ये चज्जे भिक्खू न सिक्खाकामा ते च न सिक्खाय समादपेति, ये चज्जे भिक्खू सिक्खाकामा तेसज्च न वण्णं भणति भूतं तच्छं कालेन, एवरूपस्साहं, कस्सप, थेरस्स भिक्खुनो न वण्णं भणामि । तं किस्स हेतु? सत्था हिस्स वण्णं भणतीति अज्जे नं [तं (सी० पी०)] भिक्खू भजेय्युं, ये नं भजेय्युं त्यास्स दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्युं, य्यास्स दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्युं तेसं तं अस्स दीघरत्तं अहिताय दुक्खायाति । तस्माहं, कस्सप, एवरूपस्स थेरस्स भिक्खुनो न वण्णं भणामि ।

“मज्झिमो चेपि, कस्सप, भिक्खु होति...पे०... नवो चेपि, कस्सप, भिक्खु होति न सिक्खाकामो न सिक्खासमादानस्स वण्णवादी, ये चज्जे भिक्खू न सिक्खाकामा ते च न सिक्खाय समादपेति, ये चज्जे भिक्खू सिक्खाकामा तेसज्च न वण्णं भणति भूतं तच्छं कालेन, एवरूपस्साहं, कस्सप, नवस्स भिक्खुनो न वण्णं भणामि । तं किस्स हेतु? सत्था हिस्स वण्णं भणतीति अज्जे नं भिक्खू भजेय्युं, ये नं भजेय्युं त्यास्स दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्युं, य्यास्स दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्युं तेसं तं अस्स दीघरत्तं अहिताय दुक्खायाति । तस्माहं, कस्सप, एवरूपस्स नवस्स भिक्खुनो न वण्णं भणामि ।

“थेरो चेपि, कस्सप, भिक्खु होति सिक्खाकामो सिक्खासमादानस्स वण्णवादी, ये चज्जे भिक्खू न सिक्खाकामा ते च सिक्खाय समादपेति, ये चज्जे भिक्खू सिक्खाकामा तेसज्च वण्णं भणति भूतं तच्छं कालेन, एवरूपस्साहं, कस्सप, थेरस्स भिक्खुनो वण्णं भणामि । तं किस्स हेतु? सत्था हिस्स वण्णं भणतीति अज्जे नं भिक्खू भजेय्युं, ये नं भजेय्युं त्यास्स दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्युं, य्यास्स दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्युं तेसं तं अस्स दीघरत्तं हिताय सुखायाति । तस्माहं, कस्सप, एवरूपस्स थेरस्स भिक्खुनो वण्णं भणामि ।

“मज्झिमो चेपि, कस्सप, भिक्खु होति सिक्खाकामो...पे०... नवो चेपि, कस्सप, भिक्खु होति सिक्खाकामो सिक्खासमादानस्स वण्णवादी, ये चज्जे भिक्खू न सिक्खाकामा ते च सिक्खाय समादपेति, ये चज्जे भिक्खू सिक्खाकामा तेसज्च वण्णं भणति भूतं तच्छं कालेन, एवरूपस्साहं, कस्सप, नवस्स भिक्खुनो वण्णं भणामि । तं किस्स हेतु? सत्था हिस्स वण्णं भणतीति अज्जे नं भिक्खू भजेय्युं, ये नं भजेय्युं त्यास्स दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्युं, य्यास्स दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्युं तेसं तं अस्स दीघरत्तं हिताय सुखायाति । तस्माहं, कस्सप, एवरूपस्स नवस्स भिक्खुनो वण्णं भणामी”ति । एकादसमं ।

समणवग्गो नवमो ।

तस्सुद्धानं —

समणो गद्रभो खेत्तं, वज्जिपुत्तो च सेक्खकं ।

तयो च सिक्खना वुत्ता, द्वे सिक्खा सङ्गवाय चाति ॥

(१०) ५. लोणकपल्लवग्गो

१. अच्चायिकसुत्तं

१३. “तीणिमानि, भिक्खवे, कस्सकस्स गहपतिस्स अच्चायिकानि करणीयानि । कतमानि तीणि? इध, भिक्खवे, कस्सको गहपति सीघं सीघं खेत्तं सुकट्ठं करोति सुमतिकतं । सीघं सीघं खेत्तं सुकट्ठं करित्वा सुमतिकतं सीघं सीघं बीजानि पतिट्ठापेति । सीघं सीघं बीजानि पतिट्ठापेत्वा सीघं सीघं उदकं अभिनेतिपि अपनेतिपि । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि कस्सकस्स गहपतिस्स अच्चायिकानि करणीयानि । तस्स खो तं, भिक्खवे, कस्सकस्स गहपतिस्स नत्थि सा इद्धि वा आनुभावो वा — ‘अज्जेव मे धज्जानि जायन्तु, स्वेव गब्भीनि होन्तु, उत्तरस्वेव पच्चन्तू’ति । अथ खो, भिक्खवे, होति सो समयो यं तस्स कस्सकस्स गहपतिस्स तानि धज्जानि उतुपरिणामीनि जायन्तिपि गब्भीनिपि होन्ति पच्चन्तिपि ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, तीणिमानि भिक्खुस्स अच्चायिकानि करणीयानि । कतमानि तीणि? अधिशीलसिक्खासमादानं, अधिचित्तसिक्खासमादानं, अधिपज्जासिक्खासमादानं — इमानि खो, भिक्खवे, तीणि भिक्खुस्स अच्चायिकानि करणीयानि । तस्स खो तं, भिक्खवे, भिक्खुनो नत्थि सा इद्धि वा आनुभावो वा — ‘अज्जेव मे अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चतु स्वे वा उत्तरस्वे वा’ति । अथ खो, भिक्खवे, होति सो समयो यं तस्स भिक्खुनो अधिशीलम्पि सिक्खतो अधिचित्तम्पि सिक्खतो अधिपज्जम्पि सिक्खतो अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चति ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘तिब्बो नो छन्दो भविस्सति अधिशीलसिक्खासमादाने, तिब्बो छन्दो भविस्सति अधिचित्तसिक्खासमादाने, तिब्बो छन्दो भविस्सति अधिपज्जासिक्खासमादाने’ति । एवञ्चि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । पठमं ।

२. पविवेकसुत्तं

१४. “तीणिमानि, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका पविवेकानि पज्जापेन्ति । कतमानि तीणि? चीवरपविवेकं, पिण्डपातपविवेकं, सेनासनपविवेकं ।

“तत्रिदं, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका चीवरपविवेकस्मिं पज्जापेन्ति, साणानिपि धारेन्ति, मसाणानिपि धारेन्ति, छवदुस्सानिपि धारेन्ति, पंसुकूलानिपि धारेन्ति, तिरीटानिपि धारेन्ति, अजिनम्पि धारेन्ति, अजिनक्खिपम्पि धारेन्ति, कुसचीरम्पि धारेन्ति, वाकचीरम्पि धारेन्ति, फलकचीरम्पि धारेन्ति, केसकम्बलम्पि धारेन्ति, वालकम्बलम्पि धारेन्ति, उलूकपक्खिकम्पि धारेन्ति । इदं खो, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका चीवरपविवेकस्मिं पज्जापेन्ति ।

“तत्रिदं, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका पिण्डपातपविवेकस्मिं पज्जापेन्ति । साकभक्खापि होन्ति, सामाकभक्खापि होन्ति, नीवारभक्खापि होन्ति, दद्दुलभक्खापि होन्ति, हटभक्खापि होन्ति, कणभक्खापि होन्ति, आचामभक्खापि होन्ति, पिज्जाकभक्खापि होन्ति, तिणभक्खापि होन्ति, गोमयभक्खापि होन्ति, वनमूलफलाहारा यापेन्ति पवत्तफलभोजी । इदं खो, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका पिण्डपातपविवेकस्मिं पज्जापेन्ति ।

“तत्रिदं, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका सेनासनपविवेकस्मिं पज्जापेन्ति अरज्जं रुक्खमूलं सुसानं [रुक्खमूलं भुसागारं सुसानं (क०)] वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुज्जं भुसागारं [सुज्जागारं (क०)] । इदं खो, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका सेनासनपविवेकस्मिं पज्जापेन्ति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि अज्जतिथिया परिब्बाजका पविवेकानि पज्जापेन्ति ।

“तीणि खो पनिमानि, भिक्खवे, इमस्मिं धम्मविनये भिक्खुनो पविवेकानि । कतमानि तीणि? इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलवा च होति, दुस्सील्यञ्चस्स पहीनं होति, तेन च विवित्तो होति; सम्मादिट्ठिको च होति, मिच्छादिट्ठि चस्स पहीना होति, ताय च विवित्तो होति; खीणासवो च होति, आसवा चस्स पहीना होन्ति, तेहि च विवित्तो होति । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु सीलवा होति, दुस्सील्यञ्चस्स पहीनं होति, तेन च विवित्तो होति; सम्मादिट्ठिको च होति, मिच्छादिट्ठि चस्स पहीना होति, ताय च विवित्तो होति; खीणासवो च होति, आसवा चस्स पहीना होन्ति, तेहि च विवित्तो होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘भिक्खु अगगप्पत्तो सारप्पत्तो सुद्धो सारे पतिट्ठितो’” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, कस्सकस्स गहपतिस्स सम्पन्नं सालिक्खत्तं । तमेनं कस्सको गहपति सीघं सीघं [सीघसीघं (सी० स्या० कं० पी०)] लवापेय्य । सीघं सीघं लवापेत्वा सीघं सीघं सङ्हरापेय्य । सीघं सीघं सङ्हरापेत्वा सीघं सीघं उब्बहापेय्य [उब्बाहापेय्य (स्या० कं०)] । सीघं सीघं उब्बहापेत्वा सीघं सीघं पुज्जं कारापेय्य । सीघं सीघं पुज्जं कारापेत्वा सीघं सीघं मद्दापेय्य । सीघं सीघं मद्दापेत्वा सीघं सीघं पलालानि उद्धरापेय्य । सीघं सीघं पलालानि उद्धरापेत्वा सीघं सीघं भुसिकं उद्धरापेय्य । सीघं सीघं भुसिकं उद्धरापेत्वा सीघं सीघं ओपुनापेय्य । सीघं सीघं ओपुनापेत्वा सीघं सीघं अतिहरापेय्य । सीघं सीघं अतिहरापेत्वा सीघं सीघं कोट्टापेय्य । सीघं सीघं कोट्टापेत्वा सीघं सीघं थुसानि उद्धरापेय्य । एवमस्सु [एवस्सु (क०)] तानि, भिक्खवे, कस्सकस्स गहपतिस्स धज्जानि अगगप्पत्तानि सारप्पत्तानि सुद्धानि सारे पतिट्ठितानि ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, यतो भिक्खु सीलवा च होति, दुस्सील्यञ्चस्स पहीनं होति, तेन च विवित्तो होति; सम्मादिट्ठिको च होति, मिच्छादिट्ठि चस्स पहीना होति, ताय च विवित्तो होति; खीणासवो च होति, आसवा चस्स पहीना होन्ति, तेहि च विवित्तो होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘भिक्खु अगगप्पत्तो सारप्पत्तो सुद्धो सारे पतिट्ठितो’”ति । दुतियं ।

३. सरदसुत्तं

९५. “सेय्यथापि, भिक्खवे, सरदसमये विद्धे विगतवलाहके देवे आदिच्चो नभं अब्भुस्सक्कमानो [अब्भुस्सुक्कमानो (सी० पी०)] सब्बं आकासगतं तमगतं अभिविहच्च भासते च तपते च विरोचति च ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, यतो अरियसावकस्स विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उप्पज्जति [उदपादि (सब्बत्थ)], सह दस्सनुप्पादा, भिक्खवे, अरियसावकस्स तीणि संयोजनानि पहीयन्ति — सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलब्बतपरामासो ।

“अथापरं द्वीहि धम्मेहि निरय्याति अभिज्झाय च ब्यापादेन च । सो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितककं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्मिं चे, भिक्खवे, समये अरियसावको कालं करेय्य, नत्थि तं [तस्स (क०)] संयोजनं येन संयोजनेन संयुत्तो अरियसावको पुन इमं [पुनयिमं (स्या० कं० क०)] लोकं आगच्छेय्या”ति । ततियं ।

४. परिसासुत्तं

९६. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, परिसा । कतमा तिस्सो? अगगवती परिसा, वग्गा परिसा, समग्गा परिसा ।

“कतमा च, भिक्खवे, अगगवती परिसा? इध, भिक्खवे, यस्सं परिसायं थेरा भिक्खू न बाहुलिका होन्ति न साथलिका,

ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा, वीरियं आरभन्ति अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय, तेसं पच्छिमा जनता दिट्ठानुगतिं आपज्जति । सापि होति न बाहुलिका न साथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा, वीरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अग्गवती परिसा ।

“कतमा च, भिक्खवे, वग्गा परिसा? इध, भिक्खवे, यस्सं परिसायं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, वग्गा परिसा ।

“कतमा च, भिक्खवे, समग्गा परिसा? इध, भिक्खवे, यस्सं परिसायं भिक्खू समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरन्ति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, समग्गा परिसा ।

“यस्मिं, भिक्खवे, समये भिक्खू समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरन्ति, बहुं, भिक्खवे, भिक्खू तस्मिं समये पुज्जं पसवन्ति । ब्रह्मं, भिक्खवे, विहारं तस्मिं समये भिक्खू विहरन्ति, यदिदं मुदिताय चेतोविमुत्तिया । पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्दकायो सुखं वेदियति, सुखिनो चित्तं समाधियति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, उपरिपब्बते थुल्लफुसितके देवे वस्सन्ते तं उदकं यथानिन्नं पवत्तमानं पब्बतकन्दरपदरसाखा परिपूरेति, पब्बतकन्दरपदरसाखा परिपूरा कुसोब्भे [कुस्सुम्भे (सी० पी०), कुसुम्भे (स्या० कं० क०)] परिपूरेन्ति, कुसोब्भा परिपूरा महासोब्भे परिपूरेन्ति, महासोब्भा परिपूरा कुन्नदियो परिपूरेन्ति, कुन्नदियो परिपूरा महानदियो परिपूरेन्ति, महानदियो परिपूरा समुद्धं [समुद्धसागरे (क०)] परिपूरेन्ति ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, यस्मिं समये भिक्खू समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरन्ति, बहुं, भिक्खवे, भिक्खू तस्मिं समये पुज्जं पसवन्ति । ब्रह्मं, भिक्खवे, विहारं तस्मिं समये भिक्खू विहरन्ति, यदिदं मुदिताय चेतोविमुत्तिया । पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्दकायो सुखं वेदियति, सुखिनो चित्तं समाधियति । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो परिसा’ति । चतुत्थं ।

५. पठमआजानीयसुत्तं

१७. “तीहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो रज्जो भद्रो [भद्रो (क०)] अस्साजानीयो राजारहो होति राजभोग्गो, रज्जो अङ्गन्तेव सङ्ख्यं [सङ्खं (सी० स्या० कं० पी०)] गच्छति । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, रज्जो भद्रो अस्साजानीयो वण्णसम्पन्नो च होति बलसम्पन्नो च जवसम्पन्नो च । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो रज्जो भद्रो अस्साजानीयो राजारहो होति राजभोग्गो, रज्जो अङ्गन्तेव सङ्ख्यं गच्छति । एवमेवं खो, भिक्खवे, तीहि धम्मोहि समन्नागतो भिक्खु आहुनेय्यो होति पाहुनेय्यो दक्खिण्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्स । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, भिक्खु वण्णसम्पन्नो च होति बलसम्पन्नो च जवसम्पन्नो च ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु वण्णसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वण्णसम्पन्नो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु बलसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु आरद्धवीरियो विहरति अकुसलानं धम्मानं पहानाय कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाय थामवा दळ्ळपरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मेसु। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु बलसम्पन्नो होति।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु जवसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति; ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति; ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति; ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु जवसम्पन्नो होति। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु आहुनेय्यो होति पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति। पञ्चमं।

६. दुतियआजानीयसुत्तं

१८. “तीहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो रज्जो भद्रो अस्साजानीयो राजारहो होति राजभोग्गो, रज्जो अङ्गन्तेव सङ्खयं गच्छति। कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, रज्जो भद्रो अस्साजानीयो वण्णसम्पन्नो च होति बलसम्पन्नो च जवसम्पन्नो च। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो रज्जो भद्रो अस्साजानीयो राजारहो होति राजभोग्गो, रज्जो अङ्गन्तेव सङ्खयं गच्छति। एवमेवं खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु आहुनेय्यो होति...पे०... अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्स। कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, भिक्खु वण्णसम्पन्नो च होति बलसम्पन्नो च जवसम्पन्नो च।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु वण्णसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलवा होति...पे०... समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वण्णसम्पन्नो होति।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु बलसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु आरद्धवीरियो विहरति अकुसलानं धम्मानं पहानाय कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाय थामवा दळ्ळपरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मेसु। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु बलसम्पन्नो होति।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु जवसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिकखया ओपपातिको होति तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु जवसम्पन्नो होति। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु आहुनेय्यो होति...पे०... अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति। छट्ठं।

७. ततियआजानीयसुत्तं

१९. “तीहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो रज्जो भद्रो अस्साजानीयो राजारहो होति राजभोग्गो, रज्जो अङ्गन्तेव सङ्खयं गच्छति। कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, रज्जो भद्रो अस्साजानीयो वण्णसम्पन्नो च होति बलसम्पन्नो च जवसम्पन्नो च। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो रज्जो भद्रो अस्साजानीयो राजारहो होति राजभोग्गो, रज्जो अङ्गन्तेव सङ्खयं गच्छति। एवमेवं खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु आहुनेय्यो होति पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्स। कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, भिक्खु वण्णसम्पन्नो च होति बलसम्पन्नो च जवसम्पन्नो च।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु वण्णसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवुतो

विहरति आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वण्णसम्पन्नो होति।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु बलसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु आरद्धवीरियो विहरति अकुसलानं धम्मानं पहानाय कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाय थामवा दळ्हरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मेसु। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु बलसम्पन्नो होति।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु जवसम्पन्नो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु जवसम्पन्नो होति। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु आहुनेय्यो होति...पे०... अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा”ति। सत्तमं।

८. पोत्थकसुत्तं

१००. “नवोपि, भिक्खवे, पोत्थको दुब्बण्णो च होति दुक्खसम्फस्सो च अप्पग्घो च; मज्झिमोपि, भिक्खवे, पोत्थको दुब्बण्णो च होति दुक्खसम्फस्सो च अप्पग्घो च; जिण्णोपि, भिक्खवे, पोत्थको दुब्बण्णो च होति दुक्खसम्फस्सो च अप्पग्घो च। जिण्णम्पि, भिक्खवे, पोत्थकं उक्खलिपरिमज्जनं वा करोन्ति सङ्कारकूटे वा नं [तं (सी०), ठाने (क०)] छुट्ठेन्ति।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, नवो चेपि भिक्खु होति दुस्सीलो पापधम्मो। इदमस्स दुब्बण्णताय वदामि। सेय्यथापि सो, भिक्खवे, पोत्थको दुब्बण्णो तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुग्गलं वदामि। ये खो पनस्स सेवन्ति भजन्ति पयिरुपासन्ति दिट्ठानुगतिं आपज्जन्ति, तेसं तं होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय। इदमस्स दुक्खसम्फस्सताय वदामि। सेय्यथापि सो, भिक्खवे, पोत्थको दुक्खसम्फस्सो तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुग्गलं वदामि। येसं खो पन सो [येसं खो पन (सी० स्या० कं० पी०), येसं सो (क०) पु० प० ११६ पस्सितब्बं] पटिग्गण्हाति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं, तेसं तं न महप्फलं होति न महानिसंसं। इदमस्स अप्पग्घताय वदामि। सेय्यथापि सो, भिक्खवे, पोत्थको अप्पग्घो तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुग्गलं वदामि। मज्झिमो चेपि, भिक्खवे, भिक्खु होति...पे०... थेरो चेपि, भिक्खवे, भिक्खु होति दुस्सीलो पापधम्मो, इदमस्स दुब्बण्णताय वदामि। सेय्यथापि सो, भिक्खवे, पोत्थको दुब्बण्णो तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुग्गलं वदामि। ये खो पनस्स सेवन्ति भजन्ति पयिरुपासन्ति दिट्ठानुगतिं आपज्जन्ति, तेसं तं होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय। इदमस्स दुक्खसम्फस्सताय वदामि। सेय्यथापि सो, भिक्खवे, पोत्थको दुक्खसम्फस्सो तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुग्गलं वदामि। येसं खो पन सो पटिग्गण्हाति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं, तेसं तं न महप्फलं होति न महानिसंसं। इदमस्स अप्पग्घताय वदामि। सेय्यथापि सो, भिक्खवे, पोत्थको अप्पग्घो तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुग्गलं वदामि।

“एवरूपो चायं, भिक्खवे, थेरो भिक्खु सङ्गमज्जे भणति। तमेनं भिक्खू एवमाहंसु — ‘किं नु खो तुय्हं बालस्स अब्यत्तस्स भणितेन, त्वम्पि नाम भणितब्बं मज्जसी’ति! सो कुपितो अनत्तमनो तथारूपिं वाचं निच्छारेति यथारूपाय वाचाय सङ्गो तं उक्खिपति, सङ्कारकूटेव नं पोत्थकं।

“नवम्पि, भिक्खवे, कासिकं वत्थं वण्णवन्तञ्चेव होति सुखसम्फस्सञ्च महग्घञ्च; मज्झिमम्पि, भिक्खवे, कासिकं

वत्थं वण्णवन्तञ्चेव होति सुखसम्फस्सञ्च महग्घञ्च; जिण्णम्पि, भिक्खवे, कासिकं वत्थं वण्णवन्तञ्चेव होति सुखसम्फस्सञ्च महग्घञ्च । जिण्णम्पि, भिक्खवे, कासिकं वत्थं रतनपलिवेठनं वा करोति गन्धकरण्डके वा नं पक्खिपन्ति ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, नवो चेपि भिक्खु होति सीलवा कल्याणधम्मो, इदमस्स सुवण्णताय वदामि । सेय्यथापि तं, भिक्खवे, कासिकं वत्थं वण्णवन्तं तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुग्गलं वदामि । ये खो पनस्स सेवन्ति भजन्ति पयिरुपासन्ति दिट्ठानुगतिं आपज्जन्ति, तेसं तं होति दीघरत्तं हिताय सुखाय । इदमस्स सुखसम्फस्सताय वदामि । सेय्यथापि तं, भिक्खवे, कासिकं वत्थं सुखसम्फस्सं तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुग्गलं वदामि । येसं खो पन सो पटिग्गण्हाति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं, तेसं तं महप्फलं होति महानिसंसं । इदमस्स महग्घताय वदामि । सेय्यथापि तं, भिक्खवे, कासिकं वत्थं महग्घं तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुग्गलं वदामि । मज्झिमो चेपि, भिक्खवे, भिक्खु होति...पे०... थेरो चेपि, भिक्खवे, भिक्खु होति...पे०... पुग्गलं वदामि ।

“एवरूपो चायं, भिक्खवे, थेरो भिक्खु सङ्गमज्जे भणति । तमेनं भिक्खू एवमाहंसु — ‘अप्पसद्दा आयस्मन्तो होथ, थेरो भिक्खु धम्मञ्च विनयञ्च भणती’ति । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘कासिकवत्थूपमा भविस्साम, न पोत्थकूपमा’ति [कासिकं वत्थं तथूपमाहं भविस्सामि, न पोत्थकूपमाहन्ति (क०)] । एवञ्चि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । अट्ठमं ।

९. लोणकपल्लसुत्तं

१०१. “यो [यो खो (स्या० कं०), यो च खो (क०)], भिक्खवे, एवं वदेय्य — ‘यथा यथायं पुरिसो कम्मं करोति तथा तथा तं पटिसंवेदियती’ति, एवं सन्तं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियवासो न होति, ओकासो न पज्जायति सम्मा दुक्खस्स अन्तकिरियाय । यो च खो, भिक्खवे, एवं वदेय्य — ‘यथा यथा वेदनीयं अयं पुरिसो कम्मं करोति तथा तथास्स विपाकं पटिसंवेदियती’ति, एवं सन्तं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियवासो होति, ओकासो पज्जायति सम्मा दुक्खस्स अन्तकिरियाय । इध, भिक्खवे, एकच्चस्स पुग्गलस्स अप्पमत्तकम्पि पापकम्मं [पापं कम्मं (सी० पी०)] कतं तमेनं निरयं उपनेति । इध पन, भिक्खवे, एकच्चस्स पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव ।

“कथंरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स अप्पमत्तकम्पि पापकम्मं कतं तमेनं निरयं उपनेति? इध पन, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो अभावितकायो होति अभावितसीलो अभावितचित्तो अभावितपज्जो परित्तो अप्पातुमो अप्पदुक्खविहारी । एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स अप्पमत्तकम्पि पापकम्मं कतं तमेनं निरयं उपनेति ।

“कथंरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो भावितकायो होति भावितसीलो भावितचित्तो भावितपज्जो अपरित्तो महत्तो [महत्ता (सी० स्या० कं० पी०)] अप्पमाणविहारी । एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो लोणकपल्लं [लोणफलं (सी० स्या० कं० पी०)] परित्ते उदकमल्लके [उदककपल्लके (क०)] पक्खिपेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु तं परित्तं उदकं [उदकमल्लके उदकं (सी० स्या० कं० पी०)] अमुना

लोणकपल्लेन लोणं अस्स अपेय्य'न्ति? “एवं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अदुज्झि, भन्ते, परित्तं उदककपल्लके उदकं, तं अमुना लोणकपल्लेन लोणं अस्स अपेय्य'न्ति । “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो लोणकपल्लकं गङ्गाय नदिया पक्खिपेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सा गङ्गा नदी अमुना लोणकपल्लेन लोणं अस्स अपेय्या'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “असु हि, भन्ते, गङ्गाय नदिया महा उदकक्खन्धो सो अमुना लोणकपल्लेन लोणो न अस्स अपेय्यो'ति [लोणं नेवस्स अपेय्यन्ति (सी०), न लोणो अस्स अपेय्योति (पी०)] ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चस्स पुग्गलस्स अप्पमत्तकम्पि पापकम्मं कतं तमेनं निरयं उपनेति । इध, भिक्खवे, एकच्चस्स पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव ।

“कथंरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स अप्पमत्तकम्पि पापकम्मं कतं तमेनं निरयं उपनेति? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो अभावितकायो होति अभावितसीलो अभावितचित्तो अभावितपज्जो परित्तो अप्पातुमो अप्पदुक्खविहारी । एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स अप्पमत्तकम्पि पापकम्मं कतं तमेनं निरयं उपनेति ।

“कथंरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो भावितकायो होति भावितसीलो भावितचित्तो भावितपज्जो अपरित्तो महत्तो अप्पमाणविहारी । एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव ।

“इध, भिक्खवे, एकच्चो अट्ठकहापणेनपि बन्धनं निगच्छति, कहापणेनपि बन्धनं निगच्छति, कहापणसतेनपि बन्धनं निगच्छति । इध, भिक्खवे, एकच्चो अट्ठकहापणेनपि न बन्धनं निगच्छति, कहापणेनपि न बन्धनं निगच्छति, कहापणसतेनपि न बन्धनं निगच्छति ।

“कथंरूपो, भिक्खवे, अट्ठकहापणेनपि बन्धनं निगच्छति, कहापणेनपि बन्धनं निगच्छति, कहापणसतेनपि बन्धनं निगच्छति? इध, भिक्खवे, एकच्चो दलिहो होति अप्पस्सको अप्पभोगो । एवरूपो, भिक्खवे, अट्ठकहापणेनपि बन्धनं निगच्छति, कहापणेनपि बन्धनं निगच्छति, कहापणसतेनपि बन्धनं निगच्छति ।

“कथंरूपो, भिक्खवे, अट्ठकहापणेनपि न बन्धनं निगच्छति, कहापणेनपि न बन्धनं निगच्छति, कहापणसतेनपि न बन्धनं निगच्छति? इध, भिक्खवे, एकच्चो अट्ठो होति महद्धनो महाभोगो । एवरूपो, भिक्खवे, अट्ठकहापणेनपि न बन्धनं निगच्छति, कहापणेनपि न बन्धनं निगच्छति, कहापणसतेनपि न बन्धनं निगच्छति । एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चस्स पुग्गलस्स अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं । तमेनं निरयं उपनेति । इध, भिक्खवे, एकच्चस्स पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव ।

“कथंरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं, तमेनं निरयं उपनेति? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो अभावितकायो होति अभावितसीलो अभावितचित्तो अभावितपज्जो परित्तो अप्पातुमो अप्पदुक्खविहारी । एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं तमेनं निरयं उपनेति ।

“कथंरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं

बहुदेव? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो भावितकायो होति भावितसीलो भावितचित्तो भावितपज्जो अपरित्तो महत्तो अप्पमाणविहारी। एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव।

“इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो भावितकायो होति भावितसीलो भावितचित्तो भावितपज्जो अपरित्तो महत्तो अप्पमाणविहारी। एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव। सेय्यथापि, भिक्खवे, ओरब्भिको वा उरब्भघातको वा अप्पेकच्चं उरब्भं अदिन्नं आदियमानं पほति हन्तुं वा बन्धितुं वा जापेतुं वा यथापच्चयं वा कातुं, अप्पेकच्चं उरब्भं अदिन्नं आदियमानं नप्पहोति हन्तुं वा बन्धितुं वा जापेतुं वा यथापच्चयं वा कातुं।

“कथंरूपं, भिक्खवे, ओरब्भिको वा उरब्भघातको वा उरब्भं अदिन्नं आदियमानं पほति हन्तुं वा बन्धितुं वा जापेतुं वा यथापच्चयं वा कातुं? इध, भिक्खवे, एकच्चो दलिद्दो होति अप्पस्सको अप्पभोगो। एवरूपं, भिक्खवे, ओरब्भिको वा उरब्भघातको वा उरब्भं अदिन्नं आदियमानं पほति हन्तुं वा बन्धितुं वा जापेतुं वा यथापच्चयं वा कातुं।

“कथंरूपं, भिक्खवे, ओरब्भिको वा उरब्भघातको वा उरब्भं अदिन्नं आदियमानं नप्पहोति हन्तुं वा बन्धितुं वा जापेतुं वा यथापच्चयं वा कातुं। इध, भिक्खवे, एकच्चो अड्ढो होति महद्धनो महाभोगो राजा वा राजमहामत्तो वा। एवरूपं, भिक्खवे, ओरब्भिको वा उरब्भघातको वा उरब्भं अदिन्नं आदियमानं नप्पहोति हन्तुं वा बन्धितुं वा जापेतुं वा यथापच्चयं वा कातुं। अज्जदत्थु पज्जलिकोव [पज्जलिको (क०)] नं [परं (क०)] याचति — ‘देहि मे, मारिस, उरब्भं वा उरब्भधनं वा’ति। एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चस्स पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकम्पि पापकम्मं कतं तमेनं निरयं उपनेति। इध पन, भिक्खवे, एकच्चस्स पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव।

“कथंरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स अप्पमत्तकम्पि पापकम्मं कतं तमेनं निरयं उपनेति? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो अभावितकायो होति अभावितसीलो अभावितचित्तो अभावितपज्जो परित्तो अप्पातुमो अप्पदुक्खविहारी। एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स अप्पमत्तकम्पि पापकम्मं कतं तमेनं निरयं उपनेति।

“कथंरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो भावितकायो होति भावितसीलो भावितचित्तो भावितपज्जो अपरित्तो महत्तो अप्पमाणविहारी। एवरूपस्स, भिक्खवे, पुग्गलस्स तादिसंयेव अप्पमत्तकं पापकम्मं कतं दिट्ठधम्मवेदनीयं होति, नाणुपि खायति, किं बहुदेव।

“यो, भिक्खवे, एवं वदेय्य — ‘यथा यथायं पुरिसो कम्मं करोति तथा तथा तं पटिसंवेदेती’ति, एवं सन्तं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियवासो न होति, ओकासो न पज्जायति सम्मा दुक्खस्स अन्तकिरियाय। यो च खो, भिक्खवे, एवं वदेय्य — ‘यथा यथा वेदनीयं अयं पुरिसो कम्मं करोति तथा तथा तस्स विपाकं पटिसंवेदेती’ति, एवं सन्तं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियवासो होति, ओकासो पज्जायति सम्मा दुक्खस्स अन्तकिरियाया’ति। नवमं।

१०. पंसुधोवकसुत्तं

१०२. “सन्ति, भिक्खवे, जातरूपस्स ओळारिका उपक्विलेसा पंसुवालुका [पंसुवालिका (सी० स्या० कं० पी०)] सक्खरकठला । तमेनं पंसुधोवको वा पंसुधोवकन्तेवासी वा दोणियं आकिरित्वा धोवति सन्धोवति निद्धोवति । तस्मिं पहीने तस्मिं ब्यन्तीकते सन्ति जातरूपस्स मज्झिमसहगता उपक्विलेसा सुखुमसक्खरा थूलवालुका [थूलवालिका (सी० पी०), थुल्लवालिका (स्या० कं०)] । तमेनं पंसुधोवको वा पंसुधोवकन्तेवासी वा धोवति सन्धोवति निद्धोवति । तस्मिं पहीने तस्मिं ब्यन्तीकते सन्ति जातरूपस्स सुखुमसहगता उपक्विलेसा सुखुमवालुका काळजल्लिका । तमेनं पंसुधोवको वा पंसुधोवकन्तेवासी वा धोवति सन्धोवति निद्धोवति । तस्मिं पहीने तस्मिं ब्यन्तीकते अथापरं सुवण्णसिकतावसिस्सन्ति [सुवण्णजातरूपकावसिस्सन्ति (क०)] । तमेनं सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा जातरूपं मूसायं पक्खिपित्वा धमति सन्धमति निद्धमति । तं होति जातरूपं धन्तं सन्धन्तं [अधन्तं असन्धन्तं (स्या० कं०)] निद्धन्तं अनिद्धन्तकसावं [अनिद्धन्तं अनिहितं अनिन्नीतकसावं (सी० स्या० कं० पी०)], न चेव मुदु होति न च कम्मनियं, न च पभस्सरं पभङ्गु च, न च सम्मा उपेति कम्माय । होति सो, भिक्खवे, समयो यं सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा तं जातरूपं धमति सन्धमति निद्धमति । तं होति जातरूपं धन्तं सन्धन्तं निद्धन्तं निद्धन्तकसावं [निहितं निन्नीतकसावं (सी० स्या० कं० पी०)], मुदु च होति कम्मनियञ्च पभस्सरञ्च, न च पभङ्गु, सम्मा उपेति कम्माय । यस्सा यस्सा च पिलन्धनविकतिया आकङ्कति — यदि पट्टिकाय [मुट्टिकाय (अ० नि० ५.२३], यदि कुण्डलाय, यदि गीवेय्यके [गीवेय्यकेन (क०), गीवेय्यकाय (?)], यदि सुवण्णमालाय — तच्चस्स अत्थं अनुभोति ।

“एवमेवं खो, भिक्खवे, सन्ति अधिचित्तमनुयुत्तस्स भिक्खुनो ओळारिका उपक्विलेसा कायदुच्चरितं वचीदुच्चरितं मनोदुच्चरितं, तमेनं सचेतसो भिक्खु दब्बजातिको पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति । तस्मिं पहीने तस्मिं ब्यन्तीकते सन्ति अधिचित्तमनुयुत्तस्स भिक्खुनो मज्झिमसहगता उपक्विलेसा कामवितक्को व्यापादवितक्को विहिंसावितक्को, तमेनं सचेतसो भिक्खु दब्बजातिको पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति । तस्मिं पहीने तस्मिं ब्यन्तीकते सन्ति अधिचित्तमनुयुत्तस्स भिक्खुनो सुखुमसहगता उपक्विलेसा जातिवितक्को जनपदवितक्को अनवज्जत्तिपटिसंयुतो वितक्को, तमेनं सचेतसो भिक्खु दब्बजातिको पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति । तस्मिं पहीने तस्मिं ब्यन्तीकते अथापरं धम्मवितक्कावसिस्सति [धम्मवितक्कोवसिस्सति (क०)] । सो होति समाधि न चेव सन्तो न च पणीतो नप्पटिप्पस्सद्भिल्लो न एकोदिभावाधिगतो ससङ्खारनिग्गहवारितगतो [ससङ्खारनिग्गहवारितगतो (सी० स्या० कं० पी०), ससङ्खारनिग्गहवारिवावतो (क०), ससङ्खारनिग्गहवारियाधिगतो (?) अ० नि० ९.३७; दी० नि० ३.३५५] होति । सो, भिक्खवे, समयो यं तं चित्तं अज्झत्तयेव सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति [एकोदिभावं गच्छति (सी०), एकोदिभावो होति (स्या० कं० क०), एकोदिहोति (पी०)] समाधियति । सो होति समाधि सन्तो पणीतो पटिप्पस्सद्भिल्लो एकोदिभावाधिगतो न ससङ्खारनिग्गहवारितगतो । यस्स यस्स च अभिज्जा सच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं अभिनिन्नामेति अभिज्जा सच्छिकरियाय तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने ।

“सो सचे आकङ्कति — ‘अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभवेय्यं — एकोपि हुत्वा बहुधा अस्सं, बहुधापि हुत्वा एको अस्सं; आविभावं, तिरोभावं; तिरोकुट्टं तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छेय्यं, सेय्यथापि आकासे; पथवियापि उम्मुज्जनिमुज्जं करेय्यं, सेय्यथापि उदके; उदकेपि अभिज्जमाने [अभिज्जमानो (सी० पी० क०)] गच्छेय्यं, सेय्यथापि पथवियं; आकासेपि पल्लङ्केन कमेय्यं, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परिमसेय्यं परिमज्जेय्यं; याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेय्यं’न्ति, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने ।

“सो सचे आकङ्कति — ‘दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणेय्यं दिब्बे च मानुसे च

ये दूरे सन्तिके चांति, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने ।

“सो सचे आकङ्खति — ‘परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानेय्यं — सरागं वा चित्तं सरागं चित्तन्ति पजानेय्यं, वीतरागं वा चित्तं वीतरागं चित्तन्ति पजानेय्यं; सदोसं वा चित्तं सदोसं चित्तन्ति पजानेय्यं, वीतदोसं वा चित्तं वीतदोसं चित्तन्ति पजानेय्यं; समोहं वा चित्तं समोहं चित्तन्ति पजानेय्यं, वीतमोहं वा चित्तं वीतमोहं चित्तन्ति पजानेय्यं; संखित्तं वा चित्तं संखित्तं चित्तन्ति पजानेय्यं, विक्खित्तं वा चित्तं विक्खित्तं चित्तन्ति पजानेय्यं; महग्गतं वा चित्तं महग्गतं चित्तन्ति पजानेय्यं, अमहग्गतं वा चित्तं अमहग्गतं चित्तन्ति पजानेय्यं; सउत्तरं वा चित्तं सउत्तरं चित्तन्ति पजानेय्यं, अनुत्तरं वा चित्तं अनुत्तरं चित्तन्ति पजानेय्यं; समाहितं वा चित्तं समाहितं चित्तन्ति पजानेय्यं, असमाहितं वा चित्तं असमाहितं चित्तन्ति पजानेय्यं; विमुत्तं वा चित्तं विमुत्तं चित्तन्ति पजानेय्यं, अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तन्ति पजानेय्यं’न्ति, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने ।

“सो सचे आकङ्खति — ‘अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरेय्यं, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तालीसम्पि जातियो पञ्जासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि अनेकेपि संवट्टकप्पे अनेकेपि विवट्टकप्पे अनेकेपि संवट्टविवट्टकप्पे — अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नोति, इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरेय्यं’न्ति, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने ।

“सो सचे आकङ्खति — ‘दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सेय्यं चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाक्कम्मूपगे सत्ते पजानेय्यं — इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना; इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्नाति, इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सेय्यं चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाक्कम्मूपगे सत्ते पजानेय्यं’न्ति, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने ।

“सो सचे आकङ्खति — ‘आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्यं’न्ति, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने’ति । दसमं ।

११. निमित्तसुत्तं

१०३. “अधिचित्तमनुयुत्तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तीणि निमित्तानि कालेन कालं मनसि कातब्बानि — कालेन कालं समाधिनिमित्तं मनसि कातब्बं, कालेन कालं पग्गहनिमित्तं मनसि कातब्बं, कालेन कालं उपेक्खानिमित्तं मनसि कातब्बं । सचे, भिक्खवे, अधिचित्तमनुयुत्तो भिक्खु एकन्तं समाधिनिमित्तयेव मनसि करेय्य, ठानं तं चित्तं कोसज्जाय संवत्तेय्य । सचे, भिक्खवे, अधिचित्तमनुयुत्तो भिक्खु एकन्तं पग्गहनिमित्तयेव मनसि करेय्य, ठानं तं चित्तं उद्धच्चाय संवत्तेय्य । सचे,

भिक्षवे, अधिचित्तमनुयुतो भिक्षु एकन्तं उपेखानिमित्तं येन मनसि करेय्य, ठानं तं चित्तं न सम्मा समाधियेय्य आसवानं खयाय। यतो च खो, भिक्षवे, अधिचित्तमनुयुतो भिक्षु कालेन कालं समाधिनिमित्तं मनसि करोति, कालेन कालं पग्गहनिमित्तं मनसि करोति, कालेन कालं उपेखानिमित्तं मनसि करोति, तं होति चित्तं मुदुञ्च कम्मनियञ्च पभस्सरञ्च, न च पभङ्गु, सम्मा समाधियति आसवानं खयाय।

“सेय्यथापि, भिक्षवे, सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा उक्कं बन्धेय्य [बन्धति... आलिम्पति (विसुद्धिं १.१८१ तंटीकायं च) म० नि० अट्ठ० १.७६; म० नि० ३.३६० तंअट्ठकथाटीकासु च पस्सितब्बं], उक्कं बन्धित्वा उक्कामुखं आलिम्पेय्य, उक्कामुखं आलिम्पेत्वा सण्डासेन जातरूपं गहेत्वा उक्कामुखे पक्खिपेय्य [पक्खिपति (विसुद्धिं १.१८१)], उक्कामुखे पक्खिपित्वा कालेन कालं अभिधमति, कालेन कालं उदकेन परिप्फोसेति, कालेन कालं अज्झुपेक्खति। सचे, भिक्षवे, सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा तं जातरूपं एकन्तं अभिधमेय्य, ठानं तं जातरूपं डहेय्य। सचे, भिक्षवे, सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा तं जातरूपं एकन्तं उदकेन परिप्फोसेय्य, ठानं तं जातरूपं निब्बापेय्य [निब्बायेय्य (सी०)]। सचे, भिक्षवे, सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा तं जातरूपं एकन्तं अज्झुपेक्खेय्य, ठानं तं जातरूपं न सम्मा परिपाकं गच्छेय्य। यतो च खो, भिक्षवे, सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा तं जातरूपं कालेन कालं अभिधमति, कालेन कालं उदकेन परिप्फोसेति, कालेन कालं अज्झुपेक्खति, तं होति जातरूपं मुदुञ्च कम्मनियञ्च पभस्सरञ्च, न च पभङ्गु, सम्मा उपेति कम्माय। यस्सा यस्सा च पिलन्धनविकतिया आकङ्कति — यदि पट्टिकाय, यदि कुण्डलाय, यदि गीवेय्यके, यदि सुवण्णमालाय — तच्चस्स अत्थं अनुभोति।

“एवमेवं खो, भिक्षवे, अधिचित्तमनुयुत्तेन भिक्षुना तीणि निमित्तानि कालेन कालं मनसि कातब्बानि — कालेन कालं समाधिनिमित्तं मनसि कातब्बं, कालेन कालं पग्गहनिमित्तं मनसि कातब्बं, कालेन कालं उपेखानिमित्तं मनसि कातब्बं। सचे, भिक्षवे, अधिचित्तमनुयुतो भिक्षु एकन्तं समाधिनिमित्तं येन मनसि करेय्य, ठानं तं चित्तं कोसज्जाय संवत्तेय्य। सचे, भिक्षवे, अधिचित्तमनुयुतो भिक्षु एकन्तं पग्गहनिमित्तं येन मनसि करेय्य, ठानं तं चित्तं उद्धच्चाय संवत्तेय्य। सचे, भिक्षवे, अधिचित्तमनुयुतो भिक्षु एकन्तं उपेखानिमित्तं येन मनसि करेय्य, ठानं तं चित्तं न सम्मा समाधियेय्य आसवानं खयाय। यतो च खो, भिक्षवे, अधिचित्तमनुयुतो भिक्षु कालेन कालं समाधिनिमित्तं मनसि करोति, कालेन कालं पग्गहनिमित्तं मनसि करोति, कालेन कालं उपेखानिमित्तं मनसि करोति, तं होति चित्तं मुदुञ्च कम्मनियञ्च पभस्सरञ्च, न च पभङ्गु, सम्मा समाधियति आसवानं खयाय। यस्स यस्स च अभिज्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं अभिनिन्नामेति अभिज्जासच्छिकरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने।

“सो सचे आकङ्कति — ‘अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभवेय्यं... पे०... (छ अभिज्जा वित्थारेतब्बा) आसवानं खया... पे०... सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्य’न्ति, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने”ति। एकादसमं।

लोणकपल्लवग्गो [लोणफलवग्गो (सी० स्या० कं० पी०)] पञ्चमो।

तस्सुद्धानं —

अच्चायिकं पविवेकं, सरदो परिसा तयो।

आजानीया पोत्थको च, लोणं धोवति निमित्तानीति॥

दुतियो पण्णासको समत्तो ।

३. ततियपण्णासकं

(११) १. सम्बोधवग्गो

१. पुब्बेवसम्बोधसुत्तं

१०४. “पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘को नु खो लोके अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं’न्ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘यं खो लोकं [लोके (सी० स्या० कं० पी०)] पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं लोके अस्सादो । यं लोको [लोके (पी० क०)] अनिच्चो दुक्खो विपरिणामधम्मो, अयं लोके आदीनवो । यो लोके छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं लोके निस्सरणं’न्ति [लोकनिस्सरणं (अट्ठ०)] ‘लोके निस्सरणं’न्ति पदेन संसन्दितब्बं । यावकीवज्जाहं, भिक्खवे, एवं लोकस्स अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय ‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति [अभिसम्बुद्धो (सी० स्या० कं० क०)] पच्चज्जासिं । यतो च ख्वाहं [खो अहं (सी० पी०), खोहं (स्या० कं० क०)], भिक्खवे, एवं लोकस्स अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं, अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय ‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति पच्चज्जासिं । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति [चेतोविमुत्ति (सी० पी० क०)], अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो’”ति । पठमं ।

२. पठमअस्सादसुत्तं

१०५. “लोकस्साहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो लोके अस्सादो तदज्झगमं । यावतको लोके अस्सादो, पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । लोकस्साहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो लोके आदीनवो तदज्झगमं । यावतको लोके आदीनवो, पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । लोकस्साहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं लोके निस्सरणं तदज्झगमं । यावतकं लोके निस्सरणं, पज्जाय मे तं सुदिट्ठं । यावकीवज्जाहं, भिक्खवे, लोकस्स अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय ‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति पच्चज्जासिं । यतो च ख्वाहं, भिक्खवे, लोकस्स अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं, अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय ‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति पच्चज्जासिं । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो’”ति । दुतियं ।

३. दुतियअस्सादसुत्तं

१०६. “नो चेदं [नो चेतं (स्या० कं० पी० क०)] सं० नि० ३.२८ पस्सितब्बं], भिक्खवे, लोके अस्सादो अभविस्स,

नयिदं सत्ता लोके सारज्जेय्युं। यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि लोके अस्सादो, तस्मा सत्ता लोके सारज्जन्ति। नो चेदं, भिक्खवे, लोके आदीनवो अभविस्स, नयिदं सत्ता लोके निब्बिन्देय्युं। यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि लोके आदीनवो, तस्मा सत्ता लोके निब्बिन्दन्ति। नो चेदं, भिक्खवे, लोके निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता लोकम्हा [लोके (क०)] निस्सरेय्युं। यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि लोके निस्सरणं, तस्मा सत्ता लोकम्हा निस्सरन्ति। यावकीवज्ज, भिक्खवे, सत्ता लोकस्स अस्सादज्ज अस्सादतो आदीनवज्ज आदीनवतो निस्सरणज्ज निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासुं [नाब्भज्जासुं (सं० नि० ३.२८)], नेव ताव, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसंयुत्ता विप्पमुत्ता [विप्पयुत्ता (क०)] विमरियादीकतेन [विमरियादिकतेन (सी० पी० क०)] चेतसा विहरिंसु। यतो च खो, भिक्खवे, सत्ता लोकस्स अस्सादज्ज अस्सादतो आदीनवज्ज आदीनवतो निस्सरणज्ज निस्सरणतो यथाभूतं अब्भज्जासुं, अथ, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसंयुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन चेतसा विहरन्ती”ति। ततियं।

४. समणब्राह्मणसुत्तं

१०७. “ये केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा लोकस्स अस्सादज्ज अस्सादतो आदीनवज्ज आदीनवतो निस्सरणज्ज निस्सरणतो यथाभूतं नप्पजानन्ति, न मे ते [न ते (क०)], भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता, न च पन ते आयस्मन्तो सामज्जत्थं वा ब्रह्मज्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति। ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा लोकस्स अस्सादज्ज अस्सादतो आदीनवज्ज आदीनवतो निस्सरणज्ज निस्सरणतो यथाभूतं पजानन्ति, ते खो, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता, ते च पनायस्मन्तो सामज्जत्थज्ज ब्रह्मज्जत्थज्ज दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति [विहरिस्सन्ति (सी० पी०)]। चतुत्थं।

५. रुण्णसुत्तं

१०८. “रुण्णमिदं, भिक्खवे, अरियस्स विनये यदिदं गीतं। उम्मतकमिदं, भिक्खवे, अरियस्स विनये यदिदं नच्चं। कोमारकमिदं, भिक्खवे, अरियस्स विनये यदिदं अतिवेलं दन्तविदंसकहसितं [दन्तविदंसकं हसितं (सी० पी०)]। तस्मातिह, भिक्खवे, सेतुघातो गीते, सेतुघातो नच्चे, अलं वो धम्मप्पमोदितानं सतं सितं सितमत्ताया”ति। पञ्चमं।

६. अतित्तिसुत्तं

१०९. “तिण्णं, भिक्खवे, पटिसेवनाय नत्थि तित्ति। कतमेसं तिण्णं? सोप्पस्स, भिक्खवे, पटिसेवनाय नत्थि तित्ति। सुरामेरयपानस्स, भिक्खवे, पटिसेवनाय नत्थि तित्ति। मेथुनधम्मसमापत्तिया, भिक्खवे, पटिसेवनाय नत्थि तित्ति। इमेसं, भिक्खवे, तिण्णं पटिसेवनाय नत्थि तित्ती”ति। छट्ठं।

७. अरक्खितसुत्तं

११०. अथ खो अनाथपिण्डिको गहपति येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो अनाथपिण्डिकं गहपतिं भगवा एतदवोच — “चित्ते, गहपति, अरक्खिते कायकम्मम्पि अरक्खितं होति, वचीकम्मम्पि अरक्खितं होति, मनोकम्मम्पि अरक्खितं होति। तस्स अरक्खितकायकम्मन्तस्स

ब्यापन्नं होति, वचीकम्ममि ब्यापन्नं होति, मनोकम्ममि ब्यापन्नं होति । तस्स ब्यापन्नकायकम्मन्तस्स ब्यापन्नवचीकम्मन्तस्स ब्यापन्नमनोकम्मन्तस्स न भद्दकं मरणं होति, न भद्दिका कालङ्कुरिया । सेय्यथापि, गहपति, कूटागारे दुच्छन्ने कूटमि ब्यापन्नं होति, गोपानसियोपि ब्यापन्ना होन्ति, भित्तिपि ब्यापन्ना होति; एवमेवं खो, गहपति, चित्ते ब्यापन्ने कायकम्ममि ब्यापन्नं होति, वचीकम्ममि ब्यापन्नं होति, मनोकम्ममि ब्यापन्नं होति । तस्स ब्यापन्नकायकम्मन्तस्स ब्यापन्नवचीकम्मन्तस्स ब्यापन्नमनोकम्मन्तस्स न भद्दकं मरणं होति, न भद्दिका कालङ्कुरिया ।

“चित्ते, गहपति, अब्यापन्ने कायकम्ममि अब्यापन्नं होति, वचीकम्ममि अब्यापन्नं होति, मनोकम्ममि अब्यापन्नं होति । तस्स अब्यापन्नकायकम्मन्तस्स अब्यापन्नवचीकम्मन्तस्स अब्यापन्नमनोकम्मन्तस्स भद्दकं मरणं होति, भद्दिका कालङ्कुरिया । सेय्यथापि, गहपति, कूटागारे सुच्छन्ने कूटमि अब्यापन्नं होति, गोपानसियोपि अब्यापन्ना होन्ति, भित्तिपि अब्यापन्ना होति; एवमेवं खो, गहपति, चित्ते अब्यापन्ने कायकम्ममि अब्यापन्नं होति, वचीकम्ममि अब्यापन्नं होति, मनोकम्ममि अब्यापन्नं होति । तस्स अब्यापन्नकायकम्मन्तस्स...पे०... अब्यापन्नमनोकम्मन्तस्स भद्दकं मरणं होति, भद्दिका कालङ्कुरिया”ति । अट्ठमं ।

९. पठमनिदानसुत्तं

११२. “तीणिमानि, भिक्खवे, निदानानि कम्मानं समुदयाय । कतमानि तीणि? लोभो निदानं कम्मानं समुदयाय, दोसो निदानं कम्मानं समुदयाय, मोहो निदानं कम्मानं समुदयाय । यं, भिक्खवे, लोभपकतं कम्मं लोभजं लोभनिदानं लोभसमुदयं, तं कम्मं अकुसलं तं कम्मं सावज्जं तं कम्मं दुक्खविपाकं, तं कम्मं कम्मसमुदयाय संवत्तति, न तं कम्मं कम्मनिरोधाय संवत्तति । यं, भिक्खवे, दोसपकतं कम्मं दोसजं दोसनिदानं दोससमुदयं, तं कम्मं अकुसलं तं कम्मं सावज्जं तं कम्मं दुक्खविपाकं, तं कम्मं कम्मसमुदयाय संवत्तति, न तं कम्मं कम्मनिरोधाय संवत्तति । यं, भिक्खवे, मोहपकतं कम्मं मोहजं मोहनिदानं मोहसमुदयं, तं कम्मं अकुसलं तं कम्मं सावज्जं तं कम्मं दुक्खविपाकं, तं कम्मं कम्मसमुदयाय संवत्तति, न तं कम्मं कम्मनिरोधाय संवत्तति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि निदानानि कम्मानं समुदयाय ।

“तीणिमानि, भिक्खवे, निदानानि कम्मानं समुदयाय । कतमानि तीणि? अलोभो निदानं कम्मानं समुदयाय, अदोसो निदानं कम्मानं समुदयाय, अमोहो निदानं कम्मानं समुदयाय । यं, भिक्खवे, अलोभपकतं कम्मं अलोभजं अलोभनिदानं अलोभसमुदयं, तं कम्मं कुसलं तं कम्मं अनवज्जं तं कम्मं सुखविपाकं, तं कम्मं कम्मनिरोधाय संवत्तति, न तं कम्मं कम्मसमुदयाय संवत्तति । यं, भिक्खवे, अदोसपकतं कम्मं अदोसजं अदोसनिदानं अदोससमुदयं, तं कम्मं कुसलं तं कम्मं अनवज्जं तं कम्मं सुखविपाकं, तं कम्मं कम्मनिरोधाय संवत्तति, न तं कम्मं कम्मसमुदयाय संवत्तति । यं, भिक्खवे, अमोहपकतं कम्मं अमोहजं अमोहनिदानं अमोहसमुदयं, तं कम्मं कुसलं तं कम्मं अनवज्जं तं कम्मं सुखविपाकं, तं कम्मं कम्मनिरोधाय संवत्तति, न तं कम्मं कम्मसमुदयाय संवत्तति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि निदानानि कम्मानं समुदयाया”ति । नवमं ।

१०. दुतियनिदानसुत्तं

११३. “तीणिमानि, भिक्खवे, निदानानि कम्मानं समुदयाय । कतमानि तीणि? अतीते, भिक्खवे, छन्दरागट्ठानिये धम्मे आरब्ध छन्दो जायति; अनागते, भिक्खवे, छन्दरागट्ठानिये धम्मे आरब्ध छन्दो जायति; पच्चुप्पन्ने, भिक्खवे, छन्दरागट्ठानिये धम्मे आरब्ध छन्दो जायति । कथञ्च, भिक्खवे, अतीते छन्दरागट्ठानिये धम्मे आरब्ध छन्दो जायति?

अतीते, भिक्खवे, छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध चेतसा अनुवितक्केति अनुविचारेति । तस्स अतीते छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध चेतसा अनुवितक्कयतो अनुविचारयतो छन्दो जायति । छन्दजातो तेहि धम्मेहि संयुत्तो होति । एतमहं, भिक्खवे, संयोजनं वदामि यो चेतसो सारागो । एवं खो, भिक्खवे, अतीते छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो जायति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, अनागते छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो जायति? अनागते, भिक्खवे, छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध चेतसा अनुवितक्केति अनुविचारेति । तस्स अनागते छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध चेतसा अनुवितक्कयतो अनुविचारयतो छन्दो जायति । छन्दजातो तेहि धम्मेहि संयुत्तो होति । एतमहं, भिक्खवे, संयोजनं वदामि यो चेतसो सारागो । एवं खो, भिक्खवे, अनागते छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो जायति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पच्चुप्पन्ने छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो जायति? पच्चुप्पन्ने, भिक्खवे, छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध चेतसा अनुवितक्केति अनुविचारेति । तस्स पच्चुप्पन्ने छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध चेतसा अनुवितक्कयतो अनुविचारयतो छन्दो जायति । छन्दजातो तेहि धम्मेहि संयुत्तो होति । एतमहं, भिक्खवे, संयोजनं वदामि यो चेतसो सारागो । एवं खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्ने छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो जायति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि निदानानि कम्मानं समुदयाय ।

“तीणिमानि, भिक्खवे, निदानानि कम्मानं समुदयाय । कतमानि तीणि? अतीते, भिक्खवे, छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो न जायति; अनागते भिक्खवे, छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो न जायति; पच्चुप्पन्ने, भिक्खवे, छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो न जायति । कथञ्च, भिक्खवे, अतीते छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो न जायति? अतीतानं, भिक्खवे, छन्दरागट्टानियानं धम्मानं आयतिं विपाकं पजानाति । आयतिं विपाकं विदित्वा तदभिनिवत्तेति । तदभिनिवत्तेत्वा [तदभिनिवज्जेति, तदभिनिवज्जेत्वा (सी० स्या० कं०)] चेतसा अभिनिविज्झित्वा [अभिविराजेत्वा (सी० स्या० कं० पी०)] पज्जाय अतिविज्झ [अभिनिविज्झ (क०)] पस्सति । एवं खो, भिक्खवे, अतीते छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो न जायति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, अनागते छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो न जायति? अनागतानं, भिक्खवे, छन्दरागट्टानियानं धम्मानं आयतिं विपाकं पजानाति । आयतिं विपाकं विदित्वा तदभिनिवत्तेति । तदभिनिवत्तेत्वा चेतसा अभिनिविज्झित्वा पज्जाय अतिविज्झ पस्सति । एवं खो, भिक्खवे, अनागते छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो न जायति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पच्चुप्पन्ने छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो न जायति? पच्चुप्पन्नानं, भिक्खवे, छन्दरागट्टानियानं धम्मानं आयतिं विपाकं पजानाति, आयतिं विपाकं विदित्वा तदभिनिवत्तेति, तदभिनिवत्तेत्वा चेतसा अभिनिविज्झित्वा पज्जाय अतिविज्झ पस्सति । एवं खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्ने छन्दरागट्टानिये धम्मे आरब्ध छन्दो न जायति । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि निदानानि कम्मानं समुदयाया”ति । दसमं ।

सम्बोधवग्गो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

पुब्बेव दुवे अस्सादा, समणो रुण्णपञ्चमं ।

अतित्ति द्वे च वुत्तानि, निदानानि अपरे दुवेति ॥

(१२) २. आपायिकवग्गो

१. आपायिकसुत्तं

११४. “तयोमे, भिक्खवे, आपायिका नेरयिका इदमप्पहाय। कतमे तयो? यो च अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिपटिज्जो, यो च सुद्धं ब्रह्मचरियं चरन्तं अमूलकेन [अभूतेन (क०)] अब्रह्मचरियेन अनुद्धंसेति, यो चायं एवंवादी एवंदिट्ठि — ‘नत्थि कामेसु दोसो’ति, सो ताय कामेसु पातव्यतं आपज्जति। इमे खो, भिक्खवे, तयो आपायिका नेरयिका इदमप्पहाया”ति। पठमं।

२. दुल्लभसुत्तं

११५. “तिण्णं, भिक्खवे, पातुभावो दुल्लभो लोकस्मिं। कतमेसं तिण्णं? तथागतस्स, भिक्खवे, अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स पातुभावो दुल्लभो लोकस्मिं, तथागतप्पवेदितस्स धम्मविनयस्स देसेता पुग्गलो दुल्लभो लोकस्मिं, कतञ्जू कतवेदी पुग्गलो दुल्लभो लोकस्मिं। इमेसं खो, भिक्खवे, तिण्णं पातुभावो दुल्लभो लोकस्मि”न्ति। दुतियं।

३. अप्पमेय्यसुत्तं

११६. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं। कतमे तयो? सुप्पमेय्यो, दुप्पमेय्यो, अप्पमेय्यो। कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो सुप्पमेय्यो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो उद्धतो होति उन्नलो चपलो मुखरो विकिण्णवाचो मुट्ठस्सति असम्पजानो असमाहितो विब्भन्तचित्तो पाकतिन्द्रियो। अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो सुप्पमेय्यो।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो दुप्पमेय्यो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो अनुद्धतो होति अनुन्नलो अचपलो अमुखरो अविकिण्णवाचो उपट्ठितस्सति सम्पजानो समाहितो एकग्गचित्तो संवुत्तिन्द्रियो। अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो दुप्पमेय्यो।

“कतमो च, भिक्खवे, पुग्गलो अप्पमेय्यो? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरहं होति खीणासवो। अयं वुच्चति, भिक्खवे, पुग्गलो अप्पमेय्यो। इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मि”न्ति। ततियं।

४. आनेज्जसुत्तं

११७. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं। कतमे तयो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति। सो तदस्सादेति तं निकामेति तेन च वित्तिं आपज्जति, तत्र ठितो तदधिमुत्तो तब्बहुलविहारी अपरिहीनो कालं कुरुमानो आकासानज्जायतनूपगानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति।

आकासानज्जायतनूपगानं, भिक्खवे, देवानं वीसति कप्पसहस्सानि आयुप्पमाणं। तत्थ पुथुज्जनो यावतायुकं ठत्वा यावतकं तेसं देवानं आयुप्पमाणं तं सब्बं खेपेत्वा निरयम्पि गच्छति तिरच्छानयोनिम्पि गच्छति पेत्तिविसयम्पि गच्छति। भगवतो पन सावको तत्थ यावतायुकं ठत्वा यावतकं तेसं देवानं आयुप्पमाणं तं सब्बं खेपेत्वा तस्मिंयेव भवे

परिनिब्बायति । अयं खो, भिक्खवे, विसेसो अयं अधिप्पयासो इदं नानाकरणं सुतवतो अरियसावकस्स अस्सुतवता पुथुज्जनेन, यदिदं गतिया उपपत्तिया ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो तदस्सादेति तं निकामेति तेन च वित्तिं आपज्जति, तत्र ठितो तदधिमुत्तो तब्बहुलविहारी अपरिहीनो कालं कुरुमानो विज्जाणज्जायतनूपगानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । विज्जाणज्जायतनूपगानं, भिक्खवे, देवानं चत्तारीसं कप्पसहस्सानि आयुप्पमाणं । तत्थ पुथुज्जनो यावतायुकं ठत्वा यावतकं तेसं देवानं आयुप्पमाणं तं सब्बं खेपेत्वा निरयम्पि गच्छति तिरच्छानयोनिम्पि गच्छति पेत्तिविसयम्पि गच्छति । भगवतो पन सावको तत्थ यावतायुकं ठत्वा यावतकं तेसं देवानं आयुप्पमाणं तं सब्बं खेपेत्वा तस्मिंयेव भवे परिनिब्बायति । अयं खो, भिक्खवे, विसेसो अयं अधिप्पयासो इदं नानाकरणं सुतवतो अरियसावकस्स अस्सुतवता पुथुज्जनेन, यदिदं गतिया उपपत्तिया ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किज्जी’ति आकिज्जज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो तदस्सादेति तं निकामेति तेन च वित्तिं आपज्जति, तत्र ठितो तदधिमुत्तो तब्बहुलविहारी अपरिहीनो कालं कुरुमानो आकिज्जज्जायतनूपगानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । आकिज्जज्जायतनूपगानं, भिक्खवे, देवानं सट्ठि कप्पसहस्सानि आयुप्पमाणं । तत्थ पुथुज्जनो यावतायुकं ठत्वा यावतकं तेसं देवानं आयुप्पमाणं तं सब्बं खेपेत्वा निरयम्पि गच्छति तिरच्छानयोनिम्पि गच्छति पेत्तिविसयम्पि गच्छति । भगवतो पन सावको तत्थ यावतायुकं ठत्वा यावतकं तेसं देवानं आयुप्पमाणं तं सब्बं खेपेत्वा तस्मिंयेव भवे परिनिब्बायति । अयं खो, भिक्खवे, विसेसो, अयं अधिप्पयासो इदं नानाकरणं सुतवतो अरियसावकस्स अस्सुतवता पुथुज्जनेन, यदिदं गतिया उपपत्तिया । ‘इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मि’”न्ति । चतुत्थं ।

५. विपत्तिसम्पदासुत्तं

११८. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, विपत्तियो । कतमा तिस्सो? सीलविपत्ति, चित्तविपत्ति, दिट्ठिविपत्ति । कतमा च, भिक्खवे, सीलविपत्ति? इध, भिक्खवे, एकच्चो पाणातिपाती होति, अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, पिसुणवाचो होति, फरुसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सीलविपत्ति ।

“कतमा च, भिक्खवे, चित्तविपत्ति? इध, भिक्खवे, एकच्चो अभिज्झालु होति ब्यापन्नचित्तो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, चित्तविपत्ति ।

“कतमा च, भिक्खवे, दिट्ठिविपत्ति? इध, भिक्खवे, एकच्चो मिच्छादिट्ठिको होति विपरीतदस्सनो — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं, कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमज्ज लोकं परज्ज लोकं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती’ति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, दिट्ठिविपत्ति । सीलविपत्तिहेतु वा, भिक्खवे, सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति; चित्तविपत्तिहेतु वा, भिक्खवे, सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति; दिट्ठिविपत्तिहेतु वा, भिक्खवे, सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो विपत्तियोति ।

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, सम्पदा । कतमा तिस्सो? सीलसम्पदा, चित्तसम्पदा, दिट्ठिसम्पदा । कतमा च, भिक्खवे, सीलसम्पदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सीलसम्पदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, चित्तसम्पदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो अनभिज्झालु होति अब्यापन्नचित्तो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, चित्तसम्पदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो सम्मादिट्ठिको होति अविपरीतदस्सनो — ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पदा । सीलसम्पदाहेतु वा, भिक्खवे, सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति; चित्तसम्पदाहेतु वा, भिक्खवे, सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति; दिट्ठिसम्पदाहेतु वा, भिक्खवे, सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो सम्पदा’ति । पञ्चमं ।

६. अपण्णकसुत्तं

११९. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, विपत्तियो । कतमा तिस्सो? सीलविपत्ति, चित्तविपत्ति, दिट्ठिविपत्ति । कतमा च, भिक्खवे, सीलविपत्ति? इध, भिक्खवे, एकच्चो पाणातिपाती होति...पे०... सम्फप्पलापी होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सीलविपत्ति ।

“कतमा च, भिक्खवे, चित्तविपत्ति? इध, भिक्खवे, एकच्चो अभिज्झालु होति ब्यापन्नचित्तो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, चित्तविपत्ति ।

“कतमा च, भिक्खवे, दिट्ठिविपत्ति? इध, भिक्खवे, एकच्चो मिच्छादिट्ठिको होति विपरीतदस्सनो — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं...पे०... ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, दिट्ठिविपत्ति । सीलविपत्तिहेतु वा, भिक्खवे...पे०... दिट्ठिविपत्तिहेतु वा, भिक्खवे, सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, अपण्णको मणि उद्धं खित्तो येन येनेव पतिट्ठाति सुप्पतिट्ठितंयेव पतिट्ठाति; एवमेवं खो, भिक्खवे, सीलविपत्तिहेतु वा सत्ता...पे०... उपपज्जन्ति । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो विपत्तियोति ।

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, सम्पदा । कतमा तिस्सो? सीलसम्पदा, चित्तसम्पदा, दिट्ठिसम्पदा । कतमा च, भिक्खवे, सीलसम्पदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, सीलसम्पदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, चित्तसम्पदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो अनभिज्झालु होति अब्यापन्नचित्तो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, चित्तसम्पदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो सम्मादिट्ठिको होति अविपरीतदस्सनो — ‘अत्थि दिन्नं,

अत्थि यिट्ठं...पे०... ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती'ति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पदा । सीलसम्पदाहेतु वा, भिक्खवे, सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । चित्तसम्पदाहेतु वा...पे०... दिट्ठिसम्पदाहेतु वा, भिक्खवे, सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, अपण्णको मणि उद्धं खित्तो येन येनेव पतिट्ठाति सुप्पतिट्ठितंयेव पतिट्ठाति; एवमेवं खो, भिक्खवे, सीलसम्पदाहेतु वा सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति, चित्तसम्पदाहेतु वा सत्ता...पे०... दिट्ठिसम्पदाहेतु वा सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो सम्पदा'ति । छट्ठं ।

७. कम्मन्तसुत्तं

१२०. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, विपत्तियो । कतमा तिस्सो? कम्मन्तविपत्ति, आजीवविपत्ति, दिट्ठिविपत्ति । कतमा च, भिक्खवे, कम्मन्तविपत्ति? इध, भिक्खवे, एकच्चो पाणातिपाती होति...पे०... सम्फप्पलापी होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, कम्मन्तविपत्ति ।

“कतमा च, भिक्खवे, आजीवविपत्ति? इध, भिक्खवे, एकच्चो मिच्छाआजीवो होति, मिच्छाआजीवेन जीविकं [जीवितं (स्या० कं० क०)] कप्पेति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, आजीवविपत्ति ।

“कतमा च, भिक्खवे, दिट्ठिविपत्ति? इध, भिक्खवे, एकच्चो मिच्छादिट्ठिको होति विपरीतदस्सनो — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं...पे०... ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती'ति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, दिट्ठिविपत्ति । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो विपत्तियोति ।

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, सम्पदा । कतमा तिस्सो? कम्मन्तसम्पदा, आजीवसम्पदा, दिट्ठिसम्पदा । कतमा च, भिक्खवे, कम्मन्तसम्पदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति...पे०... सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, कम्मन्तसम्पदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, आजीवसम्पदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो सम्माआजीवो होति, सम्माआजीवेन जीविकं कप्पेति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, आजीवसम्पदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो सम्मादिट्ठिको होति अविपरीतदस्सनो — ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं...पे०... ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती'ति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पदा । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो सम्पदा'ति । सत्तमं ।

८. पठमसोचेय्यसुत्तं

१२१. “तीणिमानि, भिक्खवे, सोचेय्यानि । कतमानि तीणि? कायसोचेय्यं, वचीसोचेय्यं, मनोसोचेय्यं । कतमञ्च, भिक्खवे, कायसोचेय्यं? इध, भिक्खवे, एकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, कायसोचेय्यं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, वचीसोचेय्यं? इध, भिक्खवे, एकच्चो मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो

होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । इदं वुच्चति भिक्खवे, वचीसोचेय्यं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, मनोसोचेय्यं? इध, भिक्खवे, एकच्चो अनभिज्झालु होति अब्यापन्नचित्तो सम्मादिट्ठिको । इदं वुच्चति, भिक्खवे, मनोसोचेय्यं । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि सोचेय्यानी”ति । अट्ठमं ।

९. दुतियसोचेय्यसुत्तं

१२२. “तीणिमानि, भिक्खवे, सोचेय्यानि । कतमानि तीणि? कायसोचेय्यं, वचीसोचेय्यं, मनोसोचेय्यं । कतमञ्च, भिक्खवे, कायसोचेय्यं? इध, भिक्खवे, भिक्खु पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, अब्रह्मचरिया पटिविरतो होति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, कायसोचेय्यं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, वचीसोचेय्यं? इध, भिक्खवे, भिक्खु मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, वचीसोचेय्यं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, मनोसोचेय्यं? इध, भिक्खवे, भिक्खु सन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं — ‘अत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दो’ति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं — ‘नत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दो’ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स उप्पादो होति, तञ्च पजानाति; यथा च उप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स पहानं होति, तञ्च पजानाति; यथा च पहीनस्स कामच्छन्दस्स आयतिं अनुप्पादो होति, तञ्च पजानाति; सन्तं वा अज्झत्तं ब्यापादं — ‘अत्थि मे अज्झत्तं ब्यापादो’ति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं ब्यापादं — ‘नत्थि मे अज्झत्तं ब्यापादो’ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स ब्यापादस्स उप्पादो होति, तञ्च पजानाति; यथा च उप्पन्नस्स ब्यापादस्स पहानं होति, तञ्च पजानाति; यथा च पहीनस्स ब्यापादस्स आयतिं अनुप्पादो होति, तञ्च पजानाति; सन्तं वा अज्झत्तं थिनमिद्धं — ‘अत्थि मे अज्झत्तं थिनमिद्धं’न्ति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं थिनमिद्धं — ‘नत्थि मे अज्झत्तं थिनमिद्धं’न्ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स थिनमिद्धस्स उप्पादो होति, तञ्च पजानाति; यथा च उप्पन्नस्स थिनमिद्धस्स पहानं होति, तञ्च पजानाति; यथा च पहीनस्स थिनमिद्धस्स आयतिं अनुप्पादो होति, तञ्च पजानाति; सन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं — ‘अत्थि मे अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं’न्ति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं — ‘नत्थि मे अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं’न्ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स उप्पादो होति, तञ्च पजानाति; यथा च उप्पन्नस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स पहानं होति, तञ्च पजानाति; यथा च पहीनस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स आयतिं अनुप्पादो होति, तञ्च पजानाति; सन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं — ‘अत्थि मे अज्झत्तं विचिकिच्छं’ति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं — ‘नत्थि मे अज्झत्तं विचिकिच्छं’ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नाय विचिकिच्छाय उप्पादो होति, तञ्च पजानाति; यथा च उप्पन्नाय विचिकिच्छाय पहानं होति, तञ्च पजानाति; यथा च पहीनाय विचिकिच्छाय आयतिं अनुप्पादो होति, तञ्च पजानाति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, मनोसोचेय्यं । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि सोचेय्यानीति ।

[इतिवु० ६६] “कायसुचिं वचीसुचिं, चेतोसुचिं अनासवं ।
सुचिं सोचेय्यसम्पन्नं, आहु निन्हातपापक”न्ति ॥ नवमं ।

१०. मोनेय्यसुत्तं

१२३. “तीणिमानि, भिक्खवे, मोनेय्यानि । कतमानि तीणि? कायमोनेय्यं, वचीमोनेय्यं, मनोमोनेय्यं । कतमञ्च,

भिक्षवे, कायमोनेय्यं? इध, भिक्षवे, भिक्षु पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, अब्रह्मचरिया पटिविरतो होति । इदं वुच्चति, भिक्षवे, कायमोनेय्यं ।

“कतमञ्च, भिक्षवे, वचीमोनेय्यं? इध, भिक्षवे, भिक्षु मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । इदं वुच्चति, भिक्षवे, वचीमोनेय्यं ।

“कतमञ्च, भिक्षवे, मनोमोनेय्यं? इध, भिक्षवे, भिक्षु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति, भिक्षवे, मनोमोनेय्यं । इमानि खो, भिक्षवे, तीणि मोनेय्यानी”ति ।

“कायमुनिं वचीमुनिं, चेतोमुनिं अनासवं ।
मुनिं मोनेय्यसम्पन्नं, आहु सव्वप्पहायिन”न्ति ॥ दसमं ।

आपायिकवग्गो द्वादसमो ।

तस्सुद्धानं —

आपायिको दुल्लभो अप्पमेय्यं, आनेज्जविपत्तिसम्पदा ।
अपण्णको च कम्मन्तो, द्वे सोचेय्यानि मोनेय्यन्ति ॥

(१३) ३. कुसिनारवग्गो

१. कुसिनारसुत्तं

१२४. एकं समयं भगवा कुसिनारायं विहरति बलिहरणे वनसण्डे । तत्र खो भगवा भिक्षू आमन्तेसि — “भिक्षवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“इध, भिक्षवे, भिक्षु अज्जतरं गामं वा निगमं वा उपनिस्साय विहरति । तमेनं गहपति वा गहपतिपुत्तो वा उपसङ्कमित्वा स्वातनाय भत्तेन निमन्तेति । आकङ्खमानो, भिक्षवे, भिक्षु अधिवासेति । सो तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन तस्स गहपतिस्स वा गहपतिपुत्तस्स वा निवेसनं तेनुपसङ्कमति; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदति । तमेनं सो गहपति वा गहपतिपुत्तो वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेति सम्पवारेति ।

“तस्स एवं होति — ‘साधु वत म्यायं गहपति वा गहपतिपुत्तो वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेति सम्पवारेती’ति । एवम्पिस्स होति — ‘अहो वत मायं गहपति वा गहपतिपुत्तो वा आयतिम्पि एवरूपेन पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेय्य सम्पवारेय्या’ति! सो तं पिण्डपातं गथितो [गथितो (स्या० कं० क०)] मुच्छितो अज्झोसन्नो [अज्झापन्नो (सी० क०) अज्झोपन्नो (टीका)] अनादीनवदस्सावी अनिस्सरणपज्जो परिभुज्जति । सो तत्थ कामवितक्कम्पि वितक्केति, ब्यापादवितक्कम्पि वितक्केति, विहिंसावितक्कम्पि वितक्केति । एवरूपस्साहं, भिक्षवे,

भिक्षुनो दिन्नं न महप्फलन्ति वदामि । तं किस्स हेतु? पमत्तो हि, भिक्षवे, भिक्षु विहरति ।

“इध पन, भिक्षवे, भिक्षु अज्जतरं गामं वा निगमं वा उपनिस्साय विहरति । तमेनं गहपति वा गहपतिपुत्तो वा उपसङ्कमित्वा स्वातनाय भत्तेन निमन्तेति । आकङ्खमानो, भिक्षवे, भिक्षु अधिवासेति । सो तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन तस्स गहपतिस्स वा गहपतिपुत्तस्स वा निवेसनं तेनुपसङ्कमति; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदति । तमेनं सो गहपति वा गहपतिपुत्तो वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेति सम्पवारेति ।

“तस्स न एवं होति — ‘साधु वत म्यायं गहपति वा गहपतिपुत्तो वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेति सम्पवारेती’ति । एवम्पिस्स न होति — ‘अहो वत मायं गहपति वा गहपतिपुत्तो वा आयतिम्पि एवरूपेन पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेय्य सम्पवारेय्या’ति! सो तं पिण्डपातं अगथितो अमुच्छितो अनज्झोसन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति । सो तत्थ नेक्खम्मवितक्कम्पि वितक्केति, अब्यापादवितक्कम्पि वितक्केति, अविहिंसावितक्कम्पि वितक्केति । एवरूपस्साहं, भिक्षवे, भिक्षुनो दिन्नं महप्फलन्ति वदामि । तं किस्स हेतु? अप्पमत्तो हि, भिक्षवे, भिक्षु विहरती’ति । पठमं ।

२. भण्डनसुत्तं

१२५. “यस्सं, भिक्षवे, दिसायं भिक्षू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति, मनसि कातुम्पि मे एसा, भिक्षवे, दिसा न फासु होति, पगेव गन्तुं! निट्ठमेत्थ गच्छामि — ‘अद्धा ते आयस्मन्तो तयो धम्मे पजहिंसु, तयो धम्मे बहुलमकंसु [बहुलीमकंसु (स्या० कं० पी०)] । कतमे तयो धम्मे पजहिंसु? नेक्खम्मवितक्कं, अब्यापादवितक्कं, अविहिंसावितक्कं — इमे तयो धम्मे पजहिंसु । कतमे तयो धम्मे बहुलमकंसु? कामवितक्कं, ब्यापादवितक्कं, विहिंसावितक्कं — इमे तयो धम्मे बहुलमकंसु’ । यस्सं, भिक्षवे, दिसायं भिक्षू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति, मनसि कातुम्पि मे एसा, भिक्षवे, दिसा न फासु होति, पगेव गन्तुं! निट्ठमेत्थ गच्छामि — ‘अद्धा ते आयस्मन्तो इमे तयो धम्मे पजहिंसु, इमे तयो धम्मे बहुलमकंसु’” ।

“यस्सं पन, भिक्षवे, दिसायं भिक्षू समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरन्ति, गन्तुम्पि मे एसा, भिक्षवे, दिसा फासु होति, पगेव मनसि कातुं! निट्ठमेत्थ गच्छामि — ‘अद्धा ते आयस्मन्तो तयो धम्मे पजहिंसु, तयो धम्मे बहुलमकंसु । कतमे तयो धम्मे पजहिंसु? कामवितक्कं, ब्यापादवितक्कं, विहिंसावितक्कं — इमे तयो धम्मे पजहिंसु । कतमे तयो धम्मे बहुलमकंसु? नेक्खम्मवितक्कं, अब्यापादवितक्कं, अविहिंसावितक्कं — इमे तयो धम्मे बहुलमकंसु’ । यस्सं, भिक्षवे, दिसायं भिक्षू समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरन्ति, गन्तुम्पि मे एसा, भिक्षवे, दिसा फासु होति, पगेव मनसि कातुं! निट्ठमेत्थ गच्छामि — ‘अद्धा ते आयस्मन्तो इमे तयो धम्मे पजहिंसु, इमे तयो धम्मे बहुलमकंसू’”ति । दुतियं ।

३. गोतमकचेतियसुत्तं

१२६. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति गोतमके चेतिये । तत्र खो भगवा भिक्षू आमन्तेसि — “भिक्षवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“अभिज्जायाहं, भिक्खवे, धम्मं देसेमि, नो अनभिज्जाय । सनिदानाहं, भिक्खवे, धम्मं देसेमि, नो अनिदानं । सप्पाटिहारियाहं, भिक्खवे, धम्मं देसेमि, नो अप्पाटिहारियं । तस्स मय्हं, भिक्खवे, अभिज्जाय धम्मं देसयतो नो अनभिज्जाय, सनिदानं धम्मं देसयतो नो अनिदानं, सप्पाटिहारियं धम्मं देसयतो नो अप्पाटिहारियं, करणीयो ओवादो, करणीया अनुसासनी । अलञ्च पन वो, भिक्खवे, तुट्ठिया, अलं अत्तमनताय, अलं सोमनस्साय — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्गो’”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति । इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने सहस्सी लोकधातु अकम्पित्थाति । ततियं ।

४. भरण्डुकालामसुत्तं

१२७. एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो येन कपिलवत्थु तदवसरि । अस्सोसि खो महानामो सक्को — “भगवा किर कपिलवत्थुं अनुप्पत्तो”ति । अथ खो महानामो सक्को येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो महानामं सक्कं भगवा एतदवोच —

“गच्छ, महानाम, कपिलवत्थुस्मिं, तथारूपं आवसथं जान यत्थज्ज मयं एकरत्तिं विहरेय्यामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो महानामो सक्को भगवतो पटिस्सुत्वा कपिलवत्थुं पविसित्वा केवलकप्पं कपिलवत्थुं अन्वाहिण्डन्तो [आहिण्डन्तो (स्या० कं०)] नादस कपिलवत्थुस्मिं तथारूपं आवसथं यत्थज्ज भगवा एकरत्तिं विहरेय्य ।

अथ खो महानामो सक्को येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं एतदवोच — “नत्थि, भन्ते, कपिलवत्थुस्मिं तथारूपो आवसथो यत्थज्ज भगवा एकरत्तिं विहरेय्य । अयं, भन्ते, भरण्डु कालामो भगवतो पुराणसब्रह्मचारी । तस्सज्ज भगवा अस्समे एकरत्तिं विहरतू”ति । “गच्छ, महानाम, सन्थरं पज्जापेही”ति । “एवं, भन्ते”ति खो महानामो सक्को भगवतो पटिस्सुत्वा येन भरण्डुस्स कालामस्स अस्समो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा सन्थरं पज्जापेत्वा उदकं ठपेत्वा पादानं धोवनाय येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं एतदवोच — “सन्थतो, भन्ते, सन्थारो, उदकं ठपितं पादानं धोवनाय । यस्सदानि, भन्ते, भगवा कालं मज्जती”ति ।

अथ खो भगवा येन भरण्डुस्स कालामस्स अस्समो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा पादे पक्खालेसि । अथ खो महानामस्स सक्कस्स एतदहोसि — “अकालो खो अज्ज भगवन्तं पयिरुपासितुं । किलन्तो भगवा । स्वे दानाहं भगवन्तं पयिरुपासिस्सामी”ति भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि ।

अथ खो महानामो सक्को तस्सा रत्तिया अच्चयेन येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो महानामं सक्कं भगवा एतदवोच — “तयो खोमे, महानाम, सत्थारो सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? इध, महानाम, एकच्चो सत्था कामानं परिज्जं पज्जापेति; न रूपानं परिज्जं पज्जापेति, न वेदनानं परिज्जं पज्जापेति । इध पन, महानाम, एकच्चो सत्था कामानं परिज्जं पज्जापेति, रूपानं परिज्जं पज्जापेति; न वेदनानं परिज्जं पज्जापेति । इध पन, महानाम, एकच्चो सत्था कामानं परिज्जं पज्जापेति, रूपानं परिज्जं पज्जापेति, वेदनानं परिज्जं पज्जापेति । इमे खो, महानाम, तयो सत्थारो सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । ‘इमेसं, महानाम, तिण्णं सत्थारानं एका निट्ठा उदाहु पुथु निट्ठा’”ति?

एवं वुत्ते भरण्डु कालामो महानामं सक्कं एतदवोच — “एकाति, महानाम, वदेही”ति । एवं वुत्ते भगवा महानामं

सक्कं एतदवोच — “नानाति, महानाम, वदेही”ति । दुतियम्पि खो भरण्डु कालामो महानामं सक्कं एतदवोच — “एकाति, महानाम, वदेही”ति । दुतियम्पि खो भगवा महानामं सक्कं एतदवोच — “नानाति, महानाम, वदेही”ति । ततियम्पि खो भरण्डु कालामो महानामं सक्कं एतदवोच — “एकाति, महानाम, वदेही”ति । ततियम्पि खो भगवा महानामं सक्कं एतदवोच — “नानाति, महानाम, वदेही”ति ।

अथ खो भरण्डु कालामस्स एतदहोसि — “महेसक्खस्स वतम्हि महानामस्स सक्कस्स सम्मुखा समणेन गोतमेन यावततियं अपसादितो । यन्नूनाहं कपिलवत्थुम्हा पक्कमेय्य”न्ति । अथ खो भरण्डु कालामो कपिलवत्थुम्हा पक्कामि । यं कपिलवत्थुम्हा पक्कामि तथा पक्कन्तोव अहोसि न पुन पच्चागच्छीति । चतुत्थं ।

५. हत्थकसुत्तं

१२८. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो हत्थको देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा — “भगवतो पुरतो ठस्सामी”ति ओसीदतिमेव संसीदतिमेव [ओसीदति चेव संसीदति च (सी० पी०), ओसीदति संसीदति (स्या० कं०)], न सक्कोति सण्ठातुं । सेय्यथापि नाम सप्पि वा तेलं वा वालुकाय आसित्तं ओसीदतिमेव संसीदतिमेव, न सण्ठाति; एवमेवं हत्थको देवपुत्तो — “भगवतो पुरतो ठस्सामी”ति ओसीदतिमेव संसीदतिमेव, न सक्कोति सण्ठातुं ।

अथ खो भगवा हत्थकं देवपुत्तं एतदवोच — “ओळारिकं, हत्थक, अत्तभावं अभिनिम्मिनाही”ति । “एवं, भन्ते”ति, खो हत्थको देवपुत्तो भगवतो पटिस्सुत्वा ओळारिकं अत्तभावं अभिनिम्मिनित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो हत्थकं देवपुत्तं भगवा एतदवोच —

“ये ते, हत्थक, धम्मा पुब्बे मनुस्सभूतस्स पवत्तिनो अहेसुं, अपि नु ते ते धम्मा एतरहि पवत्तिनो”ति? “ये च मे, भन्ते, धम्मा पुब्बे मनुस्सभूतस्स पवत्तिनो अहेसुं, ते च मे धम्मा एतरहि पवत्तिनो; ये च मे, भन्ते, धम्मा पुब्बे मनुस्सभूतस्स नप्पवत्तिनो अहेसुं, ते च मे धम्मा एतरहि पवत्तिनो । सेय्यथापि, भन्ते, भगवा एतरहि आकिण्णो विहरति भिक्खूहि भिक्खुनीहि उपासकेहि उपासिकाहि राजूहि राजमहामत्तेहि तित्थियेहि तित्थियसावकेहि; एवमेवं खो अहं, भन्ते, आकिण्णो विहरामि देवपुत्तेहि । दूरतोपि, भन्ते, देवपुत्ता आगच्छन्ति हत्थकस्स देवपुत्तस्स सन्तिके ‘धम्मं सोस्सामा’ति । तिण्णाहं, भन्ते, धम्मानं अतित्तो अप्पटिवानो कालङ्कतो । कतमेसं तिण्णं? भगवतो अहं, भन्ते, दस्सनस्स अतित्तो अप्पटिवानो कालङ्कतो; सद्धम्मसवनस्साहं, भन्ते, अतित्तो अप्पटिवानो कालङ्कतो; सङ्गस्साहं, भन्ते, उपट्ठानस्स अतित्तो अप्पटिवानो कालङ्कतो । इमेसं खो अहं, भन्ते, तिण्णं धम्मानं अतित्तो अप्पटिवानो कालङ्कतो”ति ।

“नाहं भगवतो दस्सनस्स, तित्तिमज्झगा [तित्ति तित्तिसम्भवं (क०)] कुदाचनं ।

सङ्गस्स उपट्ठानस्स, सद्धम्मसवनस्स च ॥

“अधिसीलं सिक्खमानो, सद्धम्मसवने रतो ।

तिण्णं धम्मानं अतित्तो, हत्थको अविहं गतो”ति ॥ पञ्चमं ।

६. कटुवियसुत्तं

१२९. एकं समयं भगवा बाराणसियं विहरति इसिपतने मिगदाये । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय बाराणसिं पिण्डाय पाविसि । अहसा खो भगवा गोयोगपिलक्खस्मिं [गोयोगमिलक्खस्मिं (स्या० कं० क०)] पिण्डाय चरमानो [चरमानं (क०)] अज्जतरं भिक्खुं रित्तस्सादं बाहिरस्सादं मुटुस्सतिं असम्पजानं असमाहितं विब्भन्तचित्तं पाकतिन्द्रियं । दिस्वा तं भिक्खुं एतदवोच —

“मा खो त्वं, भिक्खु, अत्तानं कटुवियमकासि । तं वत भिक्खु कटुवियकतं अत्तानं आमगन्धे [आमगन्धे (सी० स्या० कं० पी०)] अवस्सुतं मक्खिका नानुपतिस्सन्ति नान्वास्सविस्सन्तीति [नानुबन्धिस्सन्ति (क०)], नेतं ठानं विज्जती”ति । अथ खो सो भिक्खु भगवता इमिना ओवादेन ओवदितो संवेगमापादि । अथ खो भगवा बाराणसियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो भिक्खू आमन्तेसि —

“इधाहं, भिक्खवे, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय बाराणसिं पिण्डाय पाविसिं । अहसं खो अहं, भिक्खवे, गोयोगपिलक्खस्मिं पिण्डाय चरमानो अज्जतरं भिक्खुं रित्तस्सादं बाहिरस्सादं मुटुस्सतिं असम्पजानं असमाहितं विब्भन्तचित्तं पाकतिन्द्रियं । दिस्वा तं भिक्खुं एतदवोचं —

“मा खो त्वं, भिक्खु, अत्तानं कटुवियमकासि । तं वत भिक्खु कटुवियकतं अत्तानं आमगन्धेन अवस्सुतं मक्खिका नानुपतिस्सन्ति नान्वास्सविस्सन्तीति, नेतं ठानं विज्जती”ति । अथ खो, भिक्खवे, सो भिक्खु मया इमिना ओवादेन ओवदितो संवेगमापादी”ति । एवं वुत्ते अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “किं नु खो, भन्ते, कटुवियं? को आमगन्धो? का मक्खिका”ति?

“अभिज्झा खो, भिक्खु, कटुवियं; ब्यापादो आमगन्धो; पापका अकुसला वितक्का मक्खिका । तं वत, भिक्खु, कटुवियकतं अत्तानं आमगन्धेन अवस्सुतं मक्खिका नानुपतिस्सन्ति नान्वास्सविस्सन्तीति, नेतं ठानं विज्जती”ति ।

“अगुत्तं चक्खुसोतस्मिं, इन्द्रियेसु असंवुतं ।
मक्खिकानुपतिस्सन्ति, सङ्कप्पा रागनिस्सिता ॥

“कटुवियकतो भिक्खु, आमगन्धे अवस्सुतो ।
आरका होति निब्बाना, विघातस्सेव भागवा ॥

“गामे वा यदि वारज्जे, अलब्धा समथमत्तनो [सममत्तनो (सी० स्या० कं०), सम्ममत्तनो (पी०)] ।
परेति [चरेति (स्या० क०)] बालो दुम्मेधो, मक्खिकाहि पुरक्खतो ॥

“ये च सीलेन सम्पन्ना, पज्जायूपसमेरता ।
उपसन्ता सुखं सेन्ति, नासयित्वान मक्खिका”ति ॥ छट्ठं ।

७. पठमअनुरुद्धसुत्तं

१३०. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा अनुरुद्धो भगवन्तं एतदवोच — “इधाहं, भन्ते, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन

अतिक्कन्तमानुसकेन येभुय्येन पस्सामि मातुगामं कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जमानं । कतिहि नु खो, भन्ते, धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती’ति?

“तीहि खो, अनुरुद्ध, धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । कतमेहि तीहि? इध, अनुरुद्ध, मातुगामो पुब्बण्हसमयं मच्छेरमलपरियुद्धितेन चेतसा अगारं अज्झावसति, मज्झन्हिकसमयं इस्सापरियुद्धितेन चेतसा अगारं अज्झावसति, सायन्हसमयं कामरागपरियुद्धितेन चेतसा अगारं अज्झावसति । इमेहि खो, अनुरुद्ध, तीहि धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती’ति । सत्तमं ।

८. दुतियअनुरुद्धसुत्तं

१३१. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा अनुरुद्धो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “इधाहं, आवुसो सारिपुत्त, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सहस्सं लोकं ओलोकेमि । आरद्धं खो पन मे वीरियं असल्लीनं, उपड्डिता सति असम्मुट्ठा [अपम्मुट्ठा (सी०), अपमुट्ठा (स्या० कं०)], पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं । अथ च पन मे नानुपादाय [न अनुपादाय (सी० स्या० कं० पी०)] आसवेहि चित्तं विमुच्चती’ति ।

“यं खो ते, आवुसो अनुरुद्ध, एवं होति — ‘अहं दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सहस्सं लोकं ओलोकेमी’ति, इदं ते मानस्मिं । यम्पि ते, आवुसो अनुरुद्ध, एवं होति — ‘आरद्धं खो पन मे वीरियं असल्लीनं, उपड्डिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं’न्ति, इदं ते उद्धच्चस्मिं । यम्पि ते, आवुसो अनुरुद्ध, एवं होति — ‘अथ च पन मे नानुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चती’ति, इदं ते कुक्कुच्चस्मिं । साधु वतायस्मा अनुरुद्धो इमे तयो धम्मे पहाय, इमे तयो धम्मे अमनसिकरित्वा अमताय धातुया चित्तं उपसंहरतू’ति ।

अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो अपरेन समयेन इमे तयो धम्मे पहाय, इमे तयो धम्मे अमनसिकरित्वा अमताय धातुया चित्तं उपसंहरि [उपसंहासि (स्या० कं० पी०), उपसंहरति (कं०)] । अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि । “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति अब्भज्जासि । अज्जतरो च पनायस्मा अनुरुद्धो अरहतं अहोसीति । अट्ठमं ।

९. पटिच्छन्नसुत्तं

१३२. “तीणिमानि, भिक्खवे, पटिच्छन्नानि आवहन्ति [वहन्ति (सी० स्या० कं० पी०)], नो विवटानि । कतमानि तीणि? मातुगामो, भिक्खवे, पटिच्छन्नो आवहति, नो विवटो; ब्राह्मणानं, भिक्खवे, मन्ता पटिच्छन्ना आवहन्ति, नो विवटा; मिच्छादिट्ठि, भिक्खवे, पटिच्छन्ना आवहति, नो विवटा । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि पटिच्छन्नानि आवहन्ति, नो विवटानि ।

“तीणिमानि, भिक्खवे, विवटानि विरोचन्ति, नो पटिच्छन्नानि । कतमानि तीणि? चन्दमण्डलं, भिक्खवे, विवटं विरोचति, नो पटिच्छन्नं; सूरियमण्डलं, भिक्खवे, विवटं विरोचति, नो पटिच्छन्नं; तथागतप्पवेदितो धम्मविनयो, भिक्खवे, विवटो विरोचति, नो पटिच्छन्नो । इमानि खो, भिक्खवे, तीणि विवटानि विरोचन्ति, नो पटिच्छन्नानी”ति । नवमं ।

१०. लेखसुत्तं

१३३. “तयोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? पासाणलेखूपमो पुग्गलो, पथविलेखूपमो पुग्गलो, उदकलेखूपमो पुग्गलो । कतमो च, भिक्खवे, पासाणलेखूपमो पुग्गलो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो अभिण्हं कुज्झति । सो च ख्वस्स कोधो दीघरत्तं अनुसेति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पासाणे लेखा न खिप्पं लुज्जति वातेन वा उदकेन वा, चिरट्टितिका होति; एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो अभिण्हं कुज्झति । सो च ख्वस्स कोधो दीघरत्तं अनुसेति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पासाणलेखूपमो पुग्गलो ।

“कतमो च, भिक्खवे, पथविलेखूपमो पुग्गलो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो अभिण्हं कुज्झति । सो च ख्वस्स कोधो न दीघरत्तं अनुसेति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पथविया लेखा खिप्पं लुज्जति वातेन वा उदकेन वा, न चिरट्टितिका होति; एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो अभिण्हं कुज्झति । सो च ख्वस्स कोधो न दीघरत्तं अनुसेति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पथविलेखूपमो पुग्गलो ।

“कतमो च, भिक्खवे, उदकलेखूपमो पुग्गलो? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुग्गलो आगाळ्हेनपि वुच्चमानो फरुसेनपि वुच्चमानो अमनापेनपि वुच्चमानो सन्धियतिमेव [... येव (स्या० कं०) ... चेव (पी०)] संसन्दतिमेव [... येव (स्या० कं०) ... चेव (पी०)] सम्मोदतिमेव [... येव (स्या० कं०) ... चेव (पी०)] । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदके लेखा खिप्पंयेव पटिविगच्छति, न चिरट्टितिका होति; एवमेवं खो, भिक्खवे, इधेकच्चो पुग्गलो आगाळ्हेनपि वुच्चमानो फरुसेनपि वुच्चमानो अमनापेनपि वुच्चमानो सन्धियतिमेव संसन्दतिमेव सम्मोदतिमेव । अयं वुच्चति, भिक्खवे, उदकलेखूपमो पुग्गलो । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं”न्ति [पु० प० ११५] । दसमं ।

कुसिनारवग्गो तेरसमो ।

तस्सुद्धानं —

कुसिनारभण्डना चेव, गोतमभरण्डुहत्थको ।

कटुवियं द्वे अनुरुद्धा, पटिच्छन्नं लेखेन ते दसाति ॥

(१४) ४. योधाजीववग्गो

१. योधाजीवसुत्तं

१३४. “तीहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो योधाजीवो राजारहो होति राजभोग्गो, रज्जो अङ्गन्तेव सङ्ख्यं गच्छति । कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, योधाजीवो दूरे पाती च होति अक्खणवेधो च महतो च कायस्स पदालेता । इमेहि, खो, भिक्खवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो योधाजीवो राजारहो होति राजभोग्गो, रज्जो अङ्गन्तेव सङ्ख्यं गच्छति । एवमेवं खो,

भिक्षवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो भिक्षु आहुनेय्यो होति...पे०... अनुत्तरं पुञ्जक्खेत्तं लोकस्स । कतमेहि तीहि? इध, भिक्षवे, भिक्षु दूरे पाती च होति अक्खणवेधी च महतो च कायस्स पदालेता ।

“कथञ्च, भिक्षवे, भिक्षु दूरे पाती होति? इध, भिक्षवे, भिक्षु यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । या काचि वेदना अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्ता वा बहिद्वा वा ओळारिका वा सुखुमा वा हीना वा पणीता वा या दूरे सन्तिके वा, सब्बं वेदनं [सब्बा वेदना (स्या० कं० पी० क०)] — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । या काचि सज्जा अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्ता वा बहिद्वा वा ओळारिका वा सुखुमा वा हीना वा पणीता वा या दूरे सन्तिके वा, सब्बं सज्जं [सब्बा सज्जा (स्या० कं० पी० क०)] — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । ये केचि सङ्घारा अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्ता वा बहिद्वा वा ओळारिका वा सुखुमा वा हीना वा पणीता वा ये दूरे सन्तिके वा, सब्बे सङ्घारे — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु दूरे पाती होति ।

“कथञ्च, भिक्षवे, भिक्षु अक्खणवेधी होति? इध, भिक्षवे, भिक्षु ‘इदं दुक्ख’न्ति यथाभूतं पजानाति; ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति; ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति; ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु अक्खणवेधी होति ।

“कथञ्च, भिक्षवे, भिक्षु महतो कायस्स पदालेता होति? इध, भिक्षवे, भिक्षु महन्तं अविज्जाक्खन्धं पदालेति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु महतो कायस्स पदालेता होति । इमेहि खो, भिक्षवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्षु आहुनेय्यो होति...पे०... अनुत्तरं पुञ्जक्खेत्तं लोकस्सा”ति । पठमं ।

२. परिसासुत्तं

१३५. “तिस्सो इमा, भिक्षवे, परिसा । कतमा तिस्सो? उक्काचितविनीता परिसा, पटिपुच्छाविनीता परिसा, यावताविनीता [यावतज्झाविनीता (अट्टकथायं पाठन्तरं)] परिसा — इमा खो, भिक्षवे, तिस्सो परिसा”ति । दुतियं ।

३. मित्तसुत्तं

१३६. “तीहि, भिक्षवे, अङ्गेहि समन्नागतो मित्तो सेवितब्बो । कतमेहि तीहि? ( ) [(इध भिक्षवे भिक्षु) (पी० क०)] दुद्धदं ददाति, दुक्करं करोति, दुक्खमं खमति — इमेहि खो, भिक्षवे, तीहि अङ्गेहि समन्नागतो मित्तो सेवितब्बो”ति । ततियं ।

४. उप्पादासुत्तं

१३७. “उप्पादा वा, भिक्षवे, तथागतानं अनुप्पादा वा तथागतानं, ठिताव सा धातु धम्मट्ठितता धम्मनियामता । सब्बे

सङ्घारा अनिच्चा । तं तथागतो अभिसम्बुज्झति अभिसमेति । अभिसम्बुज्झित्वा अभिसमेत्वा आचिक्खति देसेति पज्जापेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति — ‘सब्बे सङ्घारा अनिच्चा’ति । उप्पादा वा, भिक्खवे, तथागतानं अनुप्पादा वा तथागतानं ठिताव सा धातु धम्मट्ठितता धम्मनियामता । सब्बे सङ्घारा दुक्खा । तं तथागतो अभिसम्बुज्झति अभिसमेति । अभिसम्बुज्झित्वा अभिसमेत्वा आचिक्खति देसेति पज्जापेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति — ‘सब्बे सङ्घारा दुक्खा’ति । उप्पादा वा, भिक्खवे, तथागतानं अनुप्पादा वा तथागतानं ठिताव सा धातु धम्मट्ठितता धम्मनियामता । सब्बे धम्मा अनत्ता । तं तथागतो अभिसम्बुज्झति अभिसमेति । अभिसम्बुज्झित्वा अभिसमेत्वा आचिक्खति देसेति पज्जापेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति — ‘सब्बे धम्मा अनत्ता’ति । चतुत्थं ।

५. केसकम्बलसुत्तं

१३८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, यानि कानिचि तन्तावुतानं वत्थानं, केसकम्बलो तेसं पटिकिद्धो अक्खायति । केसकम्बलो, भिक्खवे, सीते सीतो, उण्हे उण्हो, दुब्बण्णो, दुग्गन्धो, दुक्खसम्फस्सो । एवमेवं खो, भिक्खवे, यानि कानिचि पृथुसमणब्राह्मणवादानं [समणप्पवादानं (सी० स्या० कं० पी०)] मक्खलिवादो तेसं पटिकिद्धो अक्खायति ।

“मक्खलि, भिक्खवे, मोघपुरिसो एवंवादी एवंदिट्ठि — ‘नत्थि कम्मं, नत्थि किरियं, नत्थि वीरियं’न्ति । येपि ते, भिक्खवे, अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, तेपि भगवन्तो कम्मवादा चेव अहेसुं किरियवादा च वीरियवादा च । तेपि, भिक्खवे, मक्खलि मोघपुरिसो पटिबाहति — ‘नत्थि कम्मं, नत्थि किरियं, नत्थि वीरियं’न्ति । येपि ते, भिक्खवे, भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, तेपि भगवन्तो कम्मवादा चेव भविस्सन्ति किरियवादा च वीरियवादा च । तेपि, भिक्खवे, मक्खलि मोघपुरिसो पटिबाहति — ‘नत्थि कम्मं, नत्थि किरियं, नत्थि वीरियं’न्ति । अहम्पि, भिक्खवे, एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो कम्मवादो चेव किरियवादो च वीरियवादो च । मम्पि, भिक्खवे, मक्खलि मोघपुरिसो पटिबाहति — ‘नत्थि कम्मं, नत्थि किरियं, नत्थि वीरियं’न्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, नदीमुखे खिप्पं उड्डेय्य [ओड्डेय्य (सी०)] बहूनं [बहुन्नं (सी० स्या० कं० पी०)] मच्छानं अहिताय दुक्खाय अनयाय ब्यसनाय; एवमेवं खो, भिक्खवे, मक्खलि मोघपुरिसो मनुस्सखिप्पं मज्जे लोके उप्पन्नो बहूनं सत्तानं अहिताय दुक्खाय अनयाय ब्यसनाया’ति । पञ्चमं ।

६. सम्पदासुत्तं

१३९. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, सम्पदा । कतमा तिस्सो? सद्दासम्पदा, सीलसम्पदा, पज्जासम्पदा — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो सम्पदा’ति । छट्ठं ।

७. वुद्धिसुत्तं

१४०. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वुद्धियो । कतमा तिस्सो? सद्भावुद्धि, सीलवुद्धि, पज्जावुद्धि — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वुद्धियो’ति । सत्तमं ।

८. अस्सखळुङ्कसुत्तं

१४१. “तयो च, भिक्खवे, अस्सखळुङ्को देसेस्सामि तयो च पुरिसखळुङ्को । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमे च, भिक्खवे, तयो अस्सखळुङ्को? इध, भिक्खवे, एकच्चो अस्सखळुङ्को जवसम्पन्नो होति; न वण्णसम्पन्नो, न आरोहपरिणाहसम्पन्नो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो अस्सखळुङ्को जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च; न आरोहपरिणाहसम्पन्नो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो अस्सखळुङ्को जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च । इमे खो, भिक्खवे, तयो अस्सखळुङ्को ।

“कतमे च, भिक्खवे, तयो पुरिसखळुङ्को? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुरिसखळुङ्को जवसम्पन्नो होति; न वण्णसम्पन्नो, न आरोहपरिणाहसम्पन्नो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो पुरिसखळुङ्को जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च; न आरोहपरिणाहसम्पन्नो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो पुरिसखळुङ्को जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पुरिसखळुङ्को जवसम्पन्नो होति; न वण्णसम्पन्नो न आरोहपरिणाहसम्पन्नो? इध, भिक्खवे, भिक्खु ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति...पे०... ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । इदमस्स जवस्मिं वदामि । अभिधम्मे खो पन अभिविनये पज्झं पुट्ठो संसादेति [संहीरेति (क०)], नो विस्सज्जेति । इदमस्स न वण्णस्मिं वदामि । न खो पन लाभी होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । इदमस्स न आरोहपरिणाहस्मिं वदामि । एवं खो, भिक्खवे, पुरिसखळुङ्को जवसम्पन्नो होति; न वण्णसम्पन्नो, न आरोहपरिणाहसम्पन्नो ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पुरिसखळुङ्को जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च; न आरोहपरिणाहसम्पन्नो? इध, भिक्खवे, भिक्खु ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति...पे०... ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । इदमस्स जवस्मिं वदामि । अभिधम्मे खो पन अभिविनये पज्झं पुट्ठो विस्सज्जेति, नो संसादेति । इदमस्स वण्णस्मिं वदामि । न पन लाभी होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । इदमस्स न आरोहपरिणाहस्मिं वदामि । एवं खो, भिक्खवे, पुरिसखळुङ्को जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च; न आरोहपरिणाहसम्पन्नो ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पुरिसखळुङ्को जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च? इध, भिक्खवे, भिक्खु ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति...पे०... ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । इदमस्स जवस्मिं वदामि । अभिधम्मे खो पन अभिविनये पज्झं पुट्ठो विस्सज्जेति, नो संसादेति । इदमस्स वण्णस्मिं वदामि । लाभी खो पन होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । इदमस्स आरोहपरिणाहस्मिं वदामि । एवं खो, भिक्खवे, पुरिसखळुङ्को जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुरिसखळुङ्को”ति । अट्ठमं ।

९. अस्सपरस्ससुत्तं

१४२. “तयो च, भिक्खवे, अस्सपरस्से [अस्ससदस्से (सी स्या० कं० पी०)] देसेस्सामि तयो च पुरिसपरस्से [पुरिससदस्से (सी० स्या० कं० पी०)] । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमे च, भिक्खवे, तयो अस्सपरस्सा? इध, भिक्खवे, एकच्चो अस्सपरस्सो जवसम्पन्नो होति; न वण्णसम्पन्नो न आरोहपरिणाहसम्पन्नो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो अस्सपरस्सो जवसम्पन्नो होति वण्णसम्पन्नो च; न आरोहपरिणाहसम्पन्नो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो अस्सपरस्सो जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च । इमे खो, भिक्खवे, तयो अस्सपरस्सा ।

“कतमे च, भिक्खवे, तयो पुरिसपरस्सा? इध, भिक्खवे, एकच्चो पुरिसपरस्सो जवसम्पन्नो होति; न वण्णसम्पन्नो न आरोहपरिणाहसम्पन्नो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो पुरिसपरस्सो जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च; न आरोहपरिणाहसम्पन्नो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो पुरिसपरस्सो जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पुरिसपरस्सो जवसम्पन्नो होति; न वण्णसम्पन्नो, न आरोहपरिणाहसम्पन्नो? इध, भिक्खवे, भिक्खु पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिकखया ओपपातिको होति तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका । इदमस्स जवस्मिं वदामि । अभिधम्मे खो पन अभिविनये पज्झं पुट्ठो संसादेति, नो विस्सज्जेति । इदमस्स न वण्णस्मिं वदामि । न खो पन लाभी होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिकखारानं । इदमस्स न आरोहपरिणाहस्मिं वदामि । एवं खो, भिक्खवे, पुरिसपरस्सो जवसम्पन्नो होति; न वण्णसम्पन्नो, न आरोहपरिणाहसम्पन्नो ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पुरिसपरस्सो जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च, न आरोहपरिणाहसम्पन्नो? इध, भिक्खवे, भिक्खु पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिकखया ओपपातिको होति तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका । इदमस्स जवस्मिं वदामि । अभिधम्मे खो पन अभिविनये पज्झं पुट्ठो विस्सज्जेति, नो संसादेति । इदमस्स वण्णस्मिं वदामि । न खो पन लाभी होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिकखारानं । इदमस्स न आरोहपरिणाहस्मिं वदामि । एवं खो, भिक्खवे, पुरिसपरस्सो जवसम्पन्नो च होति; वण्णसम्पन्नो च, न आरोहपरिणाहसम्पन्नो ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पुरिसपरस्सो जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च? इध, भिक्खवे, भिक्खु पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिकखया ओपपातिको होति तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका । इदमस्स जवस्मिं वदामि । अभिधम्मे खो पन अभिविनये पज्झं पुट्ठो विस्सज्जेति, नो संसादेति । इदमस्स वण्णस्मिं वदामि । लाभी खो पन होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिकखारानं । इदमस्स आरोहपरिणाहस्मिं वदामि । एवं खो, भिक्खवे, पुरिसपरस्सो जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च । इमे खो, भिक्खवे, तयो पुरिसपरस्सा”ति । नवमं ।

१०. अस्साजानीयसुत्तं

१४३. “तयो च, भिक्खवे, भद्रे अस्साजानीये देसेस्सामि तयो च भद्रे पुरिसाजानीये । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमे च, भिक्खवे, तयो भद्रा अस्साजानीया? इध, भिक्खवे, एकच्चो भद्रो अस्साजानीयो ...पे०... जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च । इमे खो, भिक्खवे, तयो भद्रा अस्साजानीया ।

“कतमे च भिक्खवे, तयो भद्रा पुरिसाजानीया? इध, भिक्खवे, एकच्चो भद्रो पुरिसाजानीयो...पे०... जवसम्पन्नो च

होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भद्रो पुरिसाजानीयो...पे०... जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च? इध, भिक्खवे, भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति । इदमस्स जवस्मिं वदामि । अभिधम्मे खो पन अभिविनये पज्झं पुट्ठो विस्सज्जेति, नो संसादेति । इदमस्स वण्णस्मिं वदामि । लाभी खो पन होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । इदमस्स आरोहपरिणाहस्मिं वदामि । एवं खो, भिक्खवे, भद्रो पुरिसाजानीयो जवसम्पन्नो च होति वण्णसम्पन्नो च आरोहपरिणाहसम्पन्नो च । इमे खो, भिक्खवे, तयो भद्रा पुरिसाजानीया”ति । दसमं ।

११. पठममोरनिवापसुत्तं

१४४. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति मोरनिवापे परिब्बाजकारामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अच्चन्तनिट्ठो होति अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सानं । कतमेहि तीहि? असेक्खेन सीलक्खन्धेन, असेक्खेन समाधिक्खन्धेन, असेक्खेन पज्जाक्खन्धेन । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अच्चन्तनिट्ठो होति अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सान”न्ति । एकादसमं ।

१२. दुतियमोरनिवापसुत्तं

१४५. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अच्चन्तनिट्ठो होति अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सानं । कतमेहि तीहि? इद्धिपाटिहारियेन, आदेसनापाटिहारियेन, अनुसासनीपाटिहारियेन — इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अच्चन्तनिट्ठो होति अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सान”न्ति । द्वादसमं ।

१३. ततियमोरनिवापसुत्तं

१४६. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अच्चन्तनिट्ठो होति अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सानं । कतमेहि तीहि? सम्मादिट्ठिया, सम्माजाणेन, सम्माविमुत्तिया — इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अच्चन्तनिट्ठो होति अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सान”न्ति । तेरसमं ।

योधाजीववग्गो चुट्ठसमो ।

तस्सुद्धानं —

योधो परिसमित्तञ्च, उप्पादा केसकम्बलो ।

सम्पदा वुद्धि तयो, अस्सा तयो मोरनिवापिनोति ॥

(१५) ५. मङ्गलवग्गो

१. अकुसलसुत्तं

१४७. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये। कतमेहि तीहि? अकुसलेन कायकम्मेन, अकुसलेन वचीकम्मेन, अकुसलेन मनोकम्मेन — इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये।

“तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं सग्गे। कतमेहि तीहि? कुसलेन कायकम्मेन, कुसलेन वचीकम्मेन, कुसलेन मनोकम्मेन — इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं सग्गे”ति। पठमं।

२. सावज्जसुत्तं

१४८. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये। कतमेहि तीहि? सावज्जेन कायकम्मेन, सावज्जेन वचीकम्मेन, सावज्जेन मनोकम्मेन — इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये।

“तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं सग्गे। कतमेहि तीहि? अनवज्जेन कायकम्मेन, अनवज्जेन वचीकम्मेन, अनवज्जेन मनोकम्मेन — इमेहि खो...पे०... एवं सग्गे”ति। दुतियं।

३. विसमसुत्तं

१४९. “तीहि, भिक्खवे...पे०... विसमेन कायकम्मेन, विसमेन वचीकम्मेन, विसमेन मनोकम्मेन — इमेहि खो...पे०... एवं निरये।

“तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि...पे०... समेन कायकम्मेन, समेन वचीकम्मेन, समेन मनोकम्मेन — इमेहि खो...पे०... एवं सग्गे”ति। ततियं।

४. असुचिसुत्तं

१५०. “तीहि, भिक्खवे...पे०... असुचिना कायकम्मेन, असुचिना वचीकम्मेन, असुचिना मनोकम्मेन — इमेहि खो...पे०... एवं निरये।

“तीहि, भिक्खवे...पे०... सुचिना कायकम्मेन, सुचिना वचीकम्मेन, सुचिना मनोकम्मेन — इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं सग्गे”ति। चतुत्थं।

५. पठमखतसुत्तं

१५१. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो बालो अब्यत्तो असप्पुरिसो खतं उपहतं अत्तानं परिहरति, सावज्जो च होति सानुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च अपुज्जं पसवति । कतमेहि तीहि? अकुसलेन कायकम्मेन, अकुसलेन वचीकम्मेन, अकुसलेन मनोकम्मेन — इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो बालो अब्यत्तो असप्पुरिसो खतं उपहतं अत्तानं परिहरति, सावज्जो च होति सानुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च अपुज्जं पसवति ।

“तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो पण्डितो वियत्तो सप्पुरिसो अक्खतं अनुपहतं अत्तानं परिहरति, अनवज्जो च होति अननुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च पुज्जं पसवति । कतमेहि तीहि? कुसलेन कायकम्मेन, कुसलेन वचीकम्मेन, कुसलेन मनोकम्मेन...पे०... । पञ्चमं ।

६. दुतियखतसुत्तं

१५२. “तीहि, भिक्खवे...पे०... सावज्जेन कायकम्मेन, सावज्जेन वचीकम्मेन, सावज्जेन मनोकम्मेन...पे०... ।

“तीहि, भिक्खवे...पे०... अनवज्जेन कायकम्मेन, अनवज्जेन वचीकम्मेन, अनवज्जेन मनोकम्मेन...पे०... । छट्ठं ।

७. ततियखतसुत्तं

१५३. “तीहि, भिक्खवे...पे०... विसमेन कायकम्मेन, विसमेन वचीकम्मेन, विसमेन मनोकम्मेन...पे०... ।

“तीहि, भिक्खवे...पे०... समेन कायकम्मेन, समेन वचीकम्मेन, समेन मनोकम्मेन...पे०... । सत्तमं ।

८. चतुत्थखतसुत्तं

१५४. “तीहि, भिक्खवे...पे०... असुचिना कायकम्मेन, असुचिना वचीकम्मेन, असुचिना मनोकम्मेन...पे०... ।

“तीहि, भिक्खवे...पे०... सुचिना कायकम्मेन, सुचिना वचीकम्मेन, सुचिना मनोकम्मेन — इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो पण्डितो वियत्तो सप्पुरिसो अक्खतं अनुपहतं अत्तानं परिहरति, अनवज्जो च होति अननुवज्जो च विज्जूनं, बहुञ्च पुज्जं पसवती”ति । अट्ठमं ।

९. वन्दनासुत्तं

१५५. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वन्दना । कतमा तिस्सो? कायेन, वाचाय, मनसा — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वन्दना”ति । नवमं ।

१०. पुब्बण्हसुत्तं

१५६. “ये, भिक्खवे, सत्ता पुब्बण्हसमयं कायेन सुचरितं चरन्ति, वाचाय सुचरितं चरन्ति, मनसा सुचरितं चरन्ति, सुपुब्बण्हो, भिक्खवे, तेसं सत्तानं ।

“ये, भिक्खवे, सत्ता मज्झनिकसमयं कायेन सुचरितं चरन्ति, वाचाय सुचरितं चरन्ति, मनसा सुचरितं चरन्ति, सुमज्झनिको, भिक्खवे, तेसं सत्तानं ।

“ये, भिक्खवे, सत्ता सायन्हसमयं कायेन सुचरितं चरन्ति, वाचाय सुचरितं चरन्ति, मनसा सुचरितं चरन्ति, सुसायन्हो, भिक्खवे, तेसं सत्तानं”न्ति ।

“सुनक्खत्तं सुमङ्गलं, सुप्पभातं सुहुट्ठितं [सुवुट्ठितं (सी० पी०)] ।
सुखणो सुमुहुत्तो च, सुयिट्ठं ब्रह्मचारिसु ॥

“पदक्खिणं कायकम्मं, वाचाकम्मं पदक्खिणं ।
पदक्खिणं मनोकम्मं, पणीधि ते पदक्खिणे [पणिधियो पदक्खिणा (सी० पी०), पणिधि ते पदक्खिणा (स्या० कं०)] ।
पदक्खिणानि कत्वान, लभन्तत्थे [लभतत्थे (सी० पी०)] पदक्खिणे ॥

“ते अत्थलब्धा सुखिता, विरुळ्हा बुद्धसासने ।
अरोगा सुखिता होथ, सह सब्बेहि जातिभी”ति ॥ दसमं ।

मङ्गलवग्गो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं —

अकुसलञ्च सावज्जं, विसमासुचिना सह ।
चतुरो खता वन्दना, पुब्बण्हेन च ते दसाति ॥

ततियो पण्णासको समत्तो ।

(१६) ६. अचेलकवग्गो

१५७-१६३. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, पटिपदा । कतमा तिस्सो? आगाळ्हा पटिपदा, निज्झामा पटिपदा, मज्झिमा पटिपदा । कतमा च, भिक्खवे, आगाळ्हा पटिपदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो एवंवादी होति एवंदिट्ठि — ‘नत्थि कामेसु दोसो’ति । सो कामेसु पातव्यतं आपज्जति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, आगाळ्हा पटिपदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, निज्झामा पटिपदा? इध, भिक्खवे, एकच्चो अचेलको होति मुत्ताचारो, हत्थापलेखनो [हत्थावलेखनो (स्या० कं०) दी० नि० १.३९४; म० नि० १.१५५ पस्सितब्बं], न एहिभदन्तिको, न तिट्ठभदन्तिको, नाभिहटं न उट्ठिस्सकतं न निमन्तनं सादियति । सो न कुम्भिमुखा पटिगण्हाति, न कळोपिमुखा [खळोपिमुखा (सी० स्या० कं०)] पटिगण्हाति न एळकमन्तरं न दण्डमन्तरं न मुसलमन्तरं न द्विन्नं भुज्जमानानं न गब्भिनिया न पायमानाय न पुरिसन्तरगताय न सङ्कित्तीसु न यत्थ सा उपट्ठितो होति न यत्थ मक्खिका सण्डसण्डचारिनी न मच्छं न मंसं न सुरं न मेरयं, न थुसोदकं पिवति । सो एकागारिको वा होति एकालोपिको, द्वागारिको वा होति द्वालोपिको... सत्तागारिको वा होति

सत्तालोपिको; एकस्सापि दत्तिया यापेति, द्वीहिपि दत्तीहि यापेति... सत्तहिपि दत्तीहि यापेति; एकाहिकम्पि आहारं आहारेति, द्वाहिकम्पि आहारं आहारेति... सत्ताहिकम्पि आहारं आहारेति — इति एवरूपं अद्धमासिकम्पि परियायभत्तभोजनानुयोगमनुयुत्तो विहरति ।

सो साकभक्खोपि होति, सामाकभक्खोपि होति, नीवारभक्खोपि होति, दहुलभक्खोपि होति, हटभक्खोपि होति, कण्हभक्खोपि होति, आचामभक्खोपि होति, पिञ्जाकभक्खोपि होति, तिणभक्खोपि होति, गोमयभक्खोपि होति, वनमूलफलाहारो यापेति पवत्तफलभोजी ।

सो साणानिपि धारेति, मसाणानिपि धारेति, छवदुस्सानिपि धारेति, पंसुकूलानिपि धारेति, तिरीटानिपि धारेति, अजिनम्पि धारेति, अजिनक्खिपम्पि धारेति, कुसचीरम्पि धारेति, वाकचीरम्पि धारेति, फलकचीरम्पि धारेति, केसकम्बलम्पि धारेति, वाळकम्बलम्पि धारेति, उलूकपक्खिकम्पि धारेति, केसमस्सुलोचकोपि होति केसमस्सुलोचनानुयोगमनुयुत्तो, उब्भट्टकोपि होति आसनपटिक्खित्तो, उक्कुटिकोपि होति उक्कुटिकप्पधानमनुयुत्तो, कण्टकापस्सयिकोपि होति कण्टकापस्सये सेय्यं कप्पेति, सायततियकम्पि उदकोरोहनानुयोगमनुयुत्तो विहरति — इति एवरूपं अनेकविहितं कायस्स आतापनपरितापनानुयोगमनुयुत्तो विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, निज्झामा पटिपदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, मज्झिमा पटिपदा? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; वेदनासु...पे०... चित्ते...पे०... धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, मज्झिमा पटिपदा । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो पटिपदा”ति ।

“तिस्सो इमा, भिक्खवे, पटिपदा । कतमा तिस्सो? आगाळ्हा पटिपदा, निज्झामा पटिपदा, मज्झिमा पटिपदा । कतमा च, भिक्खवे, आगाळ्हा पटिपदा...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, आगाळ्हा पटिपदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, निज्झामा पटिपदा...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, निज्झामा पटिपदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, मज्झिमा पटिपदा? इध, भिक्खवे, भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति; उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति; अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति; उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति... ।

“छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति वीरियसमाधि...पे०... चित्तसमाधि...पे०... वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति...पे०... ।

“सद्धिन्द्रियं भावेति... वीरियिन्द्रियं भावेति... सतिन्द्रियं भावेति... समाधिन्द्रियं भावेति... पज्जिन्द्रियं भावेति... ।

“सद्धाबलं भावेति... वीरियबलं भावेति... सतिबलं भावेति... समाधिबलं भावेति... पज्जाबलं भावेति... ।

“सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति... धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति... वीरियसम्बोज्झङ्गं भावेति... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति... ।

“सम्मादिट्ठिं भावेति... सम्मासङ्कप्पं भावेति... सम्मावाचं भावेति... सम्माकम्मन्तं भावेति ... सम्माआजीवं भावेति... सम्मावायामं भावेति... सम्मासतिं भावेति... सम्मासमार्धिं भावेति... । अयं वुच्चति, भिक्खवे, मज्झिमा पटिपदा । इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो पटिपदा”ति ।

अचेलकवग्गो छट्ठो ।

तस्सुद्धानं —

सतिपट्ठानं सम्मप्यधानं, इद्विपादिन्द्रियेन च ।
बलं बोज्झङ्गो मग्गो च, पटिपदाय योजयेति ॥

(१७) ७. कम्मपथपेय्यालं

१६४-१८३. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये । कतमेहि तीहि? अत्तना च पाणातिपाती होति, परञ्च पाणातिपाते समादपेति, पाणातिपाते च समनुज्जो होति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये ।

“तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो यथाभतं निक्खित्तो एवं सग्गे । कतमेहि तीहि? अत्तना च पाणातिपाता पटिविरतो होति, परञ्च पाणातिपाता वेरमणिया समादपेति, पाणातिपाता वेरमणिया च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च अदिन्नादायी होति, परञ्च अदिन्नादाने समादपेति, अदिन्नादाने च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च अदिन्नादाना पटिविरतो होति, परञ्च अदिन्नादाना वेरमणिया समादपेति, अदिन्नादाना वेरमणिया च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च कामेसुमिच्छाचारी होति, परञ्च कामेसुमिच्छाचारे समादपेति, कामेसुमिच्छाचारे च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, परञ्च कामेसुमिच्छाचारा वेरमणिया समादपेति, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणिया च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च मुसावादी होति, परञ्च मुसावादे समादपेति, मुसावादे च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च मुसावादा पटिविरतो होति, परञ्च मुसावादा वेरमणिया समादपेति, मुसावादा वेरमणिया च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च पिसुणवाचो होति, परञ्च पिसुणाय वाचाय समादपेति, पिसुणाय वाचाय च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, परञ्च पिसुणाय वाचाय वेरमणिया समादपेति, पिसुणाय वाचाय वेरमणिया च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च फरुसवाचो होति, परञ्च फरुसाय वाचाय समादपेति, फरुसाय वाचाय च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, परञ्च फरुसाय वाचाय वेरमणिया समादपेति, फरुसाय वाचाय वेरमणिया च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च सम्फप्पलापी होति, परञ्च सम्फप्पलापे समादपेति, सम्फप्पलापे च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, परञ्च सम्फप्पलापा वेरमणिया समादपेति, सम्फप्पलापा वेरमणिया च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च अभिज्झालु होति, परञ्च अभिज्झाय समादपेति, अभिज्झाय च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च अनभिज्झालु होति, परञ्च अनभिज्झाय समादपेति, अनभिज्झाय च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च ब्यापन्नचित्तो होति, परञ्च ब्यापादे समादपेति, ब्यापादे च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च अब्यापन्नचित्तो होति, परञ्च अब्यापादे समादपेति, अब्यापादे च समनुज्जो होति... ।

“अत्तना च मिच्छादिट्ठिको होति, परञ्च मिच्छादिट्ठिया समादपेति, मिच्छादिट्ठिया च समनुज्जो होति ... ।

“अत्तना च सम्मादिट्ठिको होति, परञ्च सम्मादिट्ठिया समादपेति, सम्मादिट्ठिया च समनुज्जो होति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो यथाभूतं निक्खित्तो एवं सग्गे”ति ।

कम्मपथपेय्यालं निट्ठितं ।

तस्सुद्धानं —

पाणं अदिन्नमिच्छा च, मुसावादी च पिसुणा ।

फरुसा सम्फप्पलापो च, अभिज्झा ब्यापाददिट्ठि च ।

कम्मपथेसु पेय्यालं, तिककेन नियोजयेति ॥

(१८) ८. रागपेय्यालं

१८४. “रागस्स, भिक्खवे, अभिज्जाय तयो धम्मा भावेतब्बा । कतमे तयो? सुज्जतो समाधि, अनिमित्तो समाधि, अप्पणिहितो समाधि — रागस्स, भिक्खवे, अभिज्जाय इमे तयो धम्मा भावेतब्बा । ( ) [(रागस्स भिक्खवे अभिज्जाय तयो धम्मा भावेतब्बा । कतमे तयो? सवितक्कसविचारो समाधि, अवितक्कविचारमत्तो समाधि, अवितक्कअविचारो समाधि ।

रागस्स भिक्खवे अभिज्जाय इमे तयो धम्मा भावेतब्बा ।) एत्थन्तरे पाठो कत्थचि दिस्सति, अट्टकथायं पस्सितब्बो]

“रागस्स, भिक्खवे, परिज्जाय... पे०... परिक्खयाय... पहानाय... खयाय... वयाय... विरागाय... निरोधाय... चागाय... पटिनिस्सग्गाय इमे तयो धम्मा भावेतब्बा ।

“दोसस्स... मोहस्स... कोधस्स... उपनाहस्स... मक्खस्स... पलासस्स... इस्साय... मच्छरियस्स... मायाय... साठेय्यस्स... थम्भस्स... सारम्भस्स... मानस्स... अतिमानस्स... मदस्स... पमादस्स अभिज्जाय... परिज्जाय... परिक्खयाय... पहानाय... खयाय... वयाय... विरागाय... निरोधाय... चागाय... पटिनिस्सग्गाय इमे तयो धम्मा भावेतब्बा”ति ।

(इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।) [( ) एत्थन्तरे पाठो स्या० कं० क० पोत्थकेसु न दिस्सति]

रागपेय्यालं निट्ठितं ।

तस्सुद्धानं —

[इमा उद्धानगाथायो सी० स्या० कं० पी० पोत्थकेसु न दिस्सन्ति] रागं दोसञ्च मोहञ्च, कोधूपनाहपञ्चमं ।
मक्खपळासइस्सा च, मच्छरिमायासाठेय्या ॥

थम्भसारम्भमानञ्च, अतिमानमदस्स च ।
पमादा सत्तरस वुत्ता, रागपेय्यालनिस्सिता ॥

एते ओपम्मयुत्तेन, आपादेन अभिज्जाय ।
परिज्जाय परिक्खया, पहानक्खयब्बयेन ।
विरागनिरोधचागं, पटिनिस्सग्गे इमे दस ॥

सुज्जतो अनिमित्तो च, अप्पणिहितो च तयो ।
समाधिमूलका पेय्यालेसुपि ववत्थिता चाति ॥

तिकनिपातपाळि निट्ठिता ।